

# ΣΟΣΙΑΛΙΣΜΟΣ

Γενάρης-Φλεβάρης 2021 Νο 144 Τιμή: 4€

ΑΠΟ ΤΑ ΚΑΤΩ

## Η Αριστερά στην Αμερική



★ 1821 - Η κοινωνία αλλάζει με επαναστάσεις

★ Παλεύουμε το τέρας του καπιταλισμού ★ Ρόζα Λούξεμπουργκ

★ Στη φυλακή οι δολοφόνοι του Ζακ ★ Ναγκόρνο Καραμπάχ ★ Η Ευρώπη του Ισλάμ

Γενάρης-Φλεβάρης 2021

2

**Παλεύουμε το τέρας  
του καπιταλισμού**

Μαρία Στύλλου

8

**Το τέλος ενός εφιάλτη;  
Η αριστερά μετά τις εκλογές στις ΗΠΑ**

Γιάννης Δελατόλας, Κλαιρ Λέμιλιχ

16

**Στη φυλακή οι δολοφόνοι του Ζακ**

Αφροδίτη Φράγκου

20

**200 χρόνια από την επανάσταση του 21  
Η κοινωνία αλλάζει με επαναστάσεις**

Πάνος Γκαργκάνας

27

**Ρόζα Λούξεμπουργκ**

Σταυρούλα Πανίδου

32

**Ναγκόρνο Καραμπάχ  
Σταυροδρόμι ιμπεριαλιστικών  
ανταγωνισμών**

Νίκος Λούντος

37

**Η Ευρώπη του Ισλάμ**

Αντώνης Σκαρπέλης

42

**Βιβλιοκριτική**

Φρίντριχ Ένγκελς

**Η Διαλεκτική της Φύσης**

Σωτήρης Κοντογιάννης

Νίκος Αξαρηλής

**Τάτλιν: Μνημείο στην Τρίτη Διεθνή**

Αριστερός Μοντερνισμός  
και Οχτωβριανή Επανάσταση

Γιώργος Ράγκος

Βίκτορ Σερζ

**Μεσάνυχτα στον Αιώνα**

Λεάνδρος Μπόλαρης

Αντόνιο Γκράμσι

**Δημοσιογραφία και Τύπος**

9ος τόμος

Γιώργος Πίττας

Ο **Σοσιαλισμός από τα Κάτω** είναι το δίμηνο περιοδικό του **Σοσιαλιστικού Εργατικού Κόμματος**

**Ιδιοκτήτης:** Εκδόσεις Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, **Υπεύθυνη σύνταξης:** Μαρία Στύλλου

**Σύνταξη:** Κώστας Βλασόπουλος, Αργυρή Ερωτοκρίτου, Θανάσης Καμπαγιάννης, Σωτήρης Κοντογιάννης, Νίκος Λούντος, Λεάνδρος Μπόλαρης, Κώστας Σαρής, **Εξώφυλλο, Σελιδοποίηση:** Γιάννης Κούβαρης, Παντελής Γαβριηλίδης,

**Υπεύθυνη διακίνησης:** Άννα Αδαμίδη, 6946 168022, **Κεντρική διάθεση:** Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, Φειδίου 14, Τηλ. 210 5247584, Περιοδικό "Σοσιαλισμός από τα Κάτω", Τ.Θ. 8161-102 10, Αθήνα, **ISSN:** 2241-7176

**Για επικοινωνία:** [socialismosapotakato@gmail.com](mailto:socialismosapotakato@gmail.com) - [www.socialismfrombelow.gr](http://www.socialismfrombelow.gr)

# Παλεύουμε το τέρας

# του καπιταλισμού

**Τ**ο 2020 έκλεισε με ενάμισι εκατομμύριο θανάτους από κορονοϊό παγκόσμια, ενώ οι προβλέψεις για τη συνέχεια λένε ότι οι θάνατοι μπορεί να φτάσουν τα δέκα εκατομμύρια! Τι είναι αυτή η τραγωδία; Μια μοιραία εξέλιξη που οφείλεται σε έναν μυστηριώδη «αόρατο» εχθρό, όπως συνηθίζουν να λένε οι κυβερνήσεις και τα πιστά τους ΜΜΕ; Ή μια τραγωδία που γιγαντώθηκε μέσα σε συνθήκες που καθόρισε και καθορίζει αυτό το σύστημα που λέγεται καπιταλισμός;

Η πιο μεγάλη θανατηφόρα πανδημία της γρίπης του 1918 είχε φουντώσει μέσα στα στρατόπεδα του Πρώτου Παγκόσμιου Πολέμου, στις φτωχογειτονιές και στα εργοστάσια. Είχε ονομαστεί «πανδημία του εργοστάσιου». Τον 19ο αιώνα οι μεγάλες παραγκουπόλεις που υπήρχαν τότε σε Ευρώπη, Αμερική και Ασία είχαν πληθυσμό περίπου

**Η κρίση του καπιταλισμού παίρνει διαστάσεις τραγωδίας. Η Μαρία Στύλλου παρουσιάζει τις αντιστάσεις και προβάλλει την εργατική εναλλακτική.**

25 εκατομμύρια. Σήμερα, σύμφωνα με στοιχεία του ΟΗΕ, μέσα σε παραγκουπόλεις ζουν πάνω από ένα δισεκατομμύριο άνθρωποι! Και οι μελέτες εκτιμούν ότι αυτός ο αριθμός μπορεί να έχει διπλασιαστεί μέσα στο 2020.

Ο εκδότης του περιοδικού Lancet<sup>1</sup> δίνει ακόμη πιο μαύρη εικόνα για την κατάσταση της δημόσιας υγείας σε παγκόσμιο επίπεδο:

«Η Unicef και ο Παγκόσμιος Οργανισμός Υγείας (ΠΟΥ) έχουν αφήσει μικρά παιδιά να πεθαίνουν από τη φτώχεια. Οι δαπάνες της Unicef για εμβόλια ήταν 180 εκατομμύρια δολάρια το 1990, αλλά το 1998 έπεσαν στα 50 εκατομμύρια. Η συνείδηση ήταν να πεθαίνουν 11 εκατομ-

μύρια παιδιά κάτω των 5 ετών κάθε χρόνο. Το 99% από αυτά μέσα σε συνθήκες σκληρής φτώχειας».

Η φτώχεια στον λεγόμενο Τρίτο Κόσμο (ή «αναδυόμενες αγορές» όπως συνηθίζεται σήμερα) δεν είναι απλά θέμα «υπανάπτυξης». Περισσότερες δαπάνες κατευθύνονται στους εξοπλισμούς παρά στην υγεία. Στην Ινδία, παραδείγματος χάρι, η κυβέρνηση δίνει το 16% του προϋπολογισμού για δαπάνες για την «άμυνα» και 2% για την υγεία.

Αυτές οι επιλογές δεν είναι διαφορετικές στην Ελλάδα. Ο προϋπολογισμός για το 2021 που πέρασε η Νέα Δημοκρατία από τη Βουλή στις 15 Δεκέμ-

βρη μειώνει τις δαπάνες για τη δημόσια Υγεία κατά 16% και αυξάνει τις δαπάνες για εξοπλισμούς κατά 30%. Αυτό, την ώρα που μιλάει για «Ελευθερία» από τον κορονοϊό με καμπάνια εμβολιασμών. Η ντροπή των βουλευτών της αντιπολίτευσης που ψήφισαν μαζί με την κυβέρνηση τις δαπάνες του υπουργείου «Άμυνας» θα τους κυνηγάει για όλη τους τη ζωή.

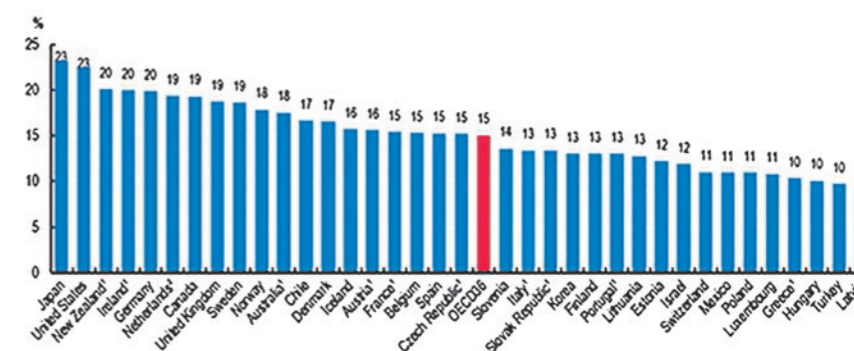
Σύμφωνα με τα στοιχεία του ΟΟΣΑ για τις δαπάνες για τη δημόσια υγεία στα κράτη-μέλη του, η Ελλάδα μοιράζεται την προτελευταία θέση με την Ουγγαρία και την Τουρκία.<sup>2</sup> Υστερεί κατά 33% από τον μέσο όρο των 36 κρατών. Δίνει το 10% του προϋπολογισμού, ενώ ο μέσος όρος βρίσκεται στο 15% και το ανώτερο ποσοστό φτάνει στο 23% (στην Ιαπωνία).

Επιπλέον, όπως εύστοχα παρατηρεί ο Μάικ Ντέιβις, πίσω από τους μέσους όρους κρύβονται οι ταξικές ανισότητες: «Μπροστά στην απειλή της 'γρίπης των πτηνών', όπως και παλιότερα με την απειλή του HIV/AIDS, οι δαπάνες για δημόσια υγεία σε παγκόσμιο επίπεδο οργανώνονται όπως οι σωσίβιες λέμβοι στον Τιτανικό... Οι φτωχοί δεν έχουν ούτε μια λέμβο γι' αυτούς, είναι όλοι καταδικασμένοι να κολυμπάνε σε παγωμένα νερά».<sup>3</sup>

## Οικονομική κρίση και μνημόνια

Ο Μάικ Ντέιβις γράφει για τάσεις που επικρατούν για μια μεγάλη χρονική περίοδο. Η κατάσταση επιδεινώθηκε με την κρίση που ξέσπασε το 2008. Από την κατάρρευση της Λήμαν Μπράδερς και για δώδεκα ολόκληρα χρόνια οι κυβερνήσεις κυνήγησαν και κυνηγούν το στόχο να πληρώσει η εργατική τάξη τα σπασμένα. Αυτό μεταφράζεται σε καταστροφές σε όλα τα επίπεδα, στο περιβάλλον, στο κλίμα, στις πόλεις, στα σχολεία, στους χώρους δουλειάς. Είναι η περίοδος που οι ανισότητες γιγαντώνονται.

Σύμφωνα με στοιχεία του World Inequality Report 2018 που παρουσία-



Κατάταξη των χωρών-μελών του ΟΟΣΑ σύμφωνα με τις δαπάνες Υγείας

σε ο Μάρτιν Γουλφ στους Φαϊνάνσιαλ Τάιμς.<sup>4</sup>

«Ανάμεσα στο 1980 και το 2016, το πλουσιότερο 1% του πληθυσμού πήρε το 28% της συνολικής αύξησης των πραγματικών εισοδημάτων στις ΗΠΑ, στον Καναδά και στη δυτική Ευρώπη, ενώ το φτωχότερο 50% πήρε μόλις το 9%. Στη βόρεια Αμερική, το πλούσιο 1% πήρε τόσα όσο το φτωχότερο 88%».

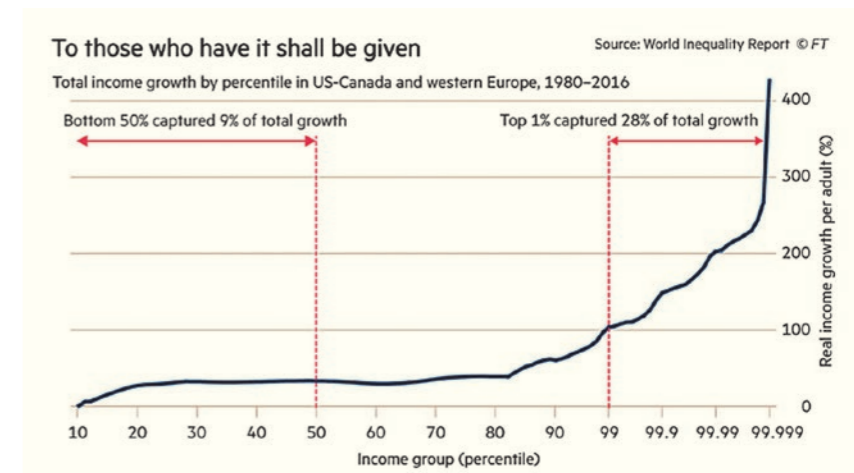
Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία του προϋπολογισμού όπως δημοσιεύονται στη διαδικτυακή σελίδα του υπουργείου,<sup>5</sup> στην Ελλάδα οι δαπάνες για το Υπουργείο Υγείας βρίσκονταν στα 6,161 δις ευρώ το 2008, είχαν πέσει στα 4,397 δις το 2016 και ξαναγυρίζουν στα 4,196 δις το 2021 ακυρώνοντας την μικρή άνοδο που είχαν στο μεταξύ. Ποτέ μέσα στα δώδεκα αυτά χρόνια δεν ξαναέφτασαν τα επίπεδα του 2008!

Κι όμως, η κυβέρνηση του Κυριάκου

Μητσοτάκη έχει το θράσος να μιλάει για ατομική ευθύνη και να επιτίθεται παραδείγματος χάρι στους κατοίκους της Δυτικής Αττικής όπου τα κρούσματα του κορονοϊού εμφάνισαν έξαρση τον Δεκέμβρη. Νομίζουν ότι ξεχνάμε πως τον Νοέμβρη του 2017 είχαν θαφτεί κάτω από τις λάσπες 23 άνθρωποι όταν η Μάνδρα καταστράφηκε από μια φονική πλημμύρα και ότι υπάρχει κόσμος που ακόμη μένει εκεί που τον πέταξαν μετά την καταστροφή. Και δεν ήταν «φυσικό φαινόμενο». Όπως έγγραφαν η Δήμητρα Κυρίλλου και ο Κώστας Πίττας σε αυτό το περιοδικό:

«Οι περικοπές και οι ιδιωτικοποιήσεις των Μνημονίων ήρθαν να αποτελειώσουν ό,τι είχε μείνει όρθιο. Οι πλημμύρες της Μάνδρας ανέδειξαν αυτή την πραγματικότητα με τον πιο τραγικό τρόπο. Υποστελεχωμένες και διαλυμένες υπηρεσίες και κρατικός μηχανισμός

Τα μερίδια του φτωχότερου 50% του πληθυσμού (αριστερά) και του πλουσιότερου 1% (δεξιά) στην αύξηση του συνολικού εισοδήματος 1980-2016



απροετοίμαστος, χωρίς εξοπλισμό, υποστήριξη και σχέδιο. Στις περιοχές της Αττικής που υπάρχει πρόβλεψη πως υφίσταται κίνδυνος πλημμυρών, σύμφωνα με την "Προκαταρκτική Μελέτη Διαχείρισης Κινδύνων Πλημμύρας των Λεκανών Απορροής Ποταμών του Υδατικού Διαμερίσματος Αττικής", κατοικούν πάνω από 3 εκατομμύρια άνθρωποι. Αλλά για όλες αυτές τις περιοχές οι οριστικές μελέτες κινδύνων από τις πλημμύρες δεν έχουν ολοκληρωθεί ακόμη. Να μη μιλήσουμε για τα απαιτούμενα μέτρα προστασίας και την υλοποίησή τους».<sup>6</sup>

Το καταστροφικό έργο των κυβερνήσεων δεν περιορίζεται βέβαια στην Ελλάδα, ούτε μόνο στις περικοπές. Επεκτείνεται και στις επενδυτικές επιλογές. Στην Ισπανία εφαρμόστηκε μια πολιτική συστηματικής στροφής προς τη χοιροτροφία με τραγικές επιπτώσεις στο περιβάλλον και στη διατροφή. Η κτηνοτροφία συγκεντρώθηκε στη βιομηχανική εκτροφή χοίρων που μέσα στα τελευταία χρόνια διπλασιάστηκε και φέρνει τεράστια κέρδη στους εξαγωγείς. Εξάγουν στην Κίνα πάνω από 900 000 τόνους χοιρινό. Η Greenpeace της Ισπανίας καταγγέλλει ότι τα δυο τρίτα της καλλιεργήσιμης γης έχει αφιερωθεί στην παραγωγή ζωοτροφών, οι εκπομπές διοξειδίου του άνθρακα έχουν φτάσει τα 80 εκατομμύρια τόνους και η χοιροτροφία έχει μεγάλο μερίδιο σε αυτά.<sup>7</sup>

## Εργατικές αντιτάσεις

Το 2010 είχε σημαδευτεί από τις μεγάλες πανεργατικές απεργίες ενάντια στα Μνημόνια. Το 2020 δεν είχαμε πανεργατικές απεργίες όπως πριν από δέκα χρόνια, αλλά είχαμε αγώνες που κινητοποιήσαν παλιούς και νέους κλάδους και κέρδισαν νέα κομμάτια στα σωματεία. Είδαμε μουσικούς του δρόμου να διαδηλώνουν μαζί με τους ηθοποιούς του ΣΕΗ, του πιο παλιού και ιστορικού σωματείου των εργατών της τέχνης στα θέατρα. Είδαμε ντελιβεράδες μαζί με εργαζόμενους στα ξενοδοχεία, γιατρούς του ΕΣΥ μαζί με συμβα-

σιούχους του ΟΑΕΔ στα νοσοκομεία.

Τέτοιες μάχες πέτυχαν τρία πράγματα. Το πρώτο ήταν να σπάσουν τις θεωρίες περί «κοινωνίας των δυο-τρίτων», όπου τα συνδικαλισμένα τμήματα υπολογίζονταν ως μεσαία τάξη και η εργατική τάξη είχε υποβιβαστεί στο πιο εξατομικοποιημένο και χτυπημένο κομμάτι.

Ένα δεύτερο στοιχείο είναι το άπλωμα του συνδικαλισμού. Παλιά και νέα σωματεία κέρδισαν νέο κόσμο, περισσότεροι εργαζόμενοι αναζήτησαν στήριγμα στη συλλογικότητα του σωματείου τους. Επιβεβαίωση αυτής της τάσης είναι οι ανησυχίες της κυβέρνησης και οι προσπάθειές της να στοχοποιήσει συνδικαλιστές, να βάλει περιορισμούς στο δικαίωμα στην απεργία και τη δράση στους χώρους δουλειάς και να χτυπήσει τις συνδικαλιστικές κατακτήσεις του νόμου 1264.

Και τρίτο χαρακτηριστικό είναι το σπάσιμο των διακρίσεων όχι μόνο ανάμεσα σε παλιούς και νέους στον συνδικαλισμό, μόνιμους και συμβασιούχους, αλλά και διακρίσεων με βάση το φύλο, τις σεξουαλικές προτιμήσεις, την καταγωγή. Μετανάστριες καθαρίστριες βρέθηκαν στην πρώτη γραμμή.

Οι εργαζόμενοι στα νοσοκομεία έγιναν το κέντρο της αντίστασης μέσα στην πανδημία. Πήραν πρωτοβουλίες, πολλές φορές μέσα από επιτροπές αγώνα που συσπειρώνουν τη βάση σε κάθε νοσοκομείο, ξεσηκώνουν το τοπικό σωματείο και πιέζουν τις ηγεσίες των Ομοσπονδιών να καλέσουν απεργίες. Οι κινητοποιήσεις τους λειτούργησαν αλληλοεπιδρώντας με όλα τα κομμάτια που βγήκαν στους δρόμους.

Όπως θυμίζει ο Στέλιος Μιχαηλίδης από τις στήλες της Εργατικής Αλληλεγγύης:

«Οι αγωνιστικές διαθέσεις είχαν φανεί με τη μεγάλη διαδήλωση την Παγκόσμια Ημέρα των Γυναικών στις 8 Μάρτη. ...Οι εργαζόμενοι των νοσοκομείων πήραν τη σκυτάλη. Στις 7 Απρίλη, στις πύλες των νοσοκομείων όλης της χώρας συναντιούνται υγειονομικοί και συμπαραστά-

τες για να διαδηλώσουν για άμεσα μέτρα ενίσχυσης του ΕΣΥ. Η μέρα δράσης για την Υγεία στις 7 Απρίλη θα γινόταν το μοντέλο για το κίνημα των υγειονομικών. ...Με σχεδόν όλη την πολιτιστική δραστηριότητα να έχει ανασταλεί επ' αόριστον, χιλιάδες εργαζόμενοι καταδικάστηκαν στην ανεργία. Αυτό σήμαινε τη συσπείρωση όλου αυτού του κόσμου ανεξαρτήτως ειδικότητας κι ένα μπαράζ διαδηλώσεων "support art workers", που ξεκινούσαν να οργανώνονται μέσω διαδικτύου, αλλά έφταναν να γιγαντώνουν τα συνδικάτα. Αντίστοιχα και οι εργαζόμενοι στον επισιτισμό και τον τουρισμό, με τους χώρους εργασίας τους κλειστούς και την κυβέρνηση να ενισχύει τα αφεντικά τους αλλά όχι τους ίδιους, ήταν από τους πρώτους κλάδους που έσπασαν τις απαγορεύσεις, απήγγησαν και διαδήλωσαν κατ' επανάληψη».<sup>8</sup>

Τον Ιούνιο οι εργαζόμενοι στα νοσοκομεία έδωσαν ξανά τον τόνο με την πιο μεγάλη απεργία στις 16 του μήνα και δέκα μέρες αργότερα έγινε το μεγαλύτερο αντιρατσιστικό συλλαλητήριο όπου αναδείχθηκε το σύνθημα Black Lives Matter-Refugee Lives Matter με χιλιάδες μετανάστες «χωρίς χαρτιά» να συμμετέχουν. Τέσσερις μήνες αργότερα, στις 15 Οκτώβρη η απεργία εκείνης της μέρας αγάλιασε όλους τους εργαζόμενους στο δημόσιο. Είχε προηγηθεί η μαζική αντιφασιστική έκρηξη στις 7 Οκτώβρη έξω από το Εφετείο τη μέρα που έβγαине η απόφαση για την καταδίκη της Χρυσής Αυγής.

Οι εκπαιδευτικοί είχαν τη δική τους συμμετοχή σε αυτή την εξέλιξη. Μέσα στο πρώτο λοκντάουν και στο πλευρό των μαθητών που έδιναν τη δική τους μάχη, κατάφεραν με τις κινητοποιήσεις τους να διαμορφώσουν ένα πρόγραμμα διεκδικήσεων για τις προϋποθέσεις με τις οποίες θα έπρεπε να ανοίγουν τα σχολεία με ασφάλεια: 15 παιδιά ανά τμήμα μέσα στις τάξεις, να μονιμοποιηθούν μαζικά εκπαιδευτικοί, καθαρίστριες, νοσηλευτικό και βοηθητικό προσωπικό, να επιταχθούν κτίρια και να μετατραπούν σε σχολεία. Κατά-



φεραν επίσης στις 7 Νοέμβρη να γελοιοποιήσουν την απόπειρα της Κεραμέως να χτυπήσει τον συνδικαλισμό τους. Οργάνωσαν μαζική αποχή από τις εκλογές αντιπροσώπων στις οποίες το υπουργείο ζητούσε να συμμετέχουν έστω και αν οι υποψήφιοι των εκπαιδευτικών είχαν αποσυρθεί.

Τέτοιες διεργασίες δεν συμβαίνουν μόνο εδώ. Οι μαζικές εκρήξεις εργατικής οργής έχουν γίνει σήμα κατατεθέν σε πολλά σημεία του πλανήτη μέσα στο διάστημα από το καλοκαίρι του 2019 μέχρι το τέλος του 2020. Από το Σουδάν, τον Λίβανο, την Ταϊλάνδη και την Ινδία μέχρι τη Χιλή, τη Βολιβία και την Αργεντινή, περνώντας από τη Γαλλία, την Πολωνία και τις ίδιες τις ΗΠΑ. Και παντού συνοδεύονται από ριζοσπαστικοποίηση των διεκδικήσεων, από τα δικαιώματα των Γυναικών στην Πολωνία και την Αργεντινή, στα δικαιώματα των Μαύρων στις ΗΠΑ φτάνοντας σε αιτήματα όπως «Κόψτε τη χρηματοδότηση της αστυνομίας».

Δικαιολογημένα οι Φαϊνάνσιαλ Τάιμς

σε κύριο άρθρο στις 31 Δεκέμβρη ανησυχούν και προειδοποιούν «Από την εποχή της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης [του 2008], μια αίσθηση προδοσίας έχει τροφοδοτήσει πολιτικές αντιδράσεις ενάντια στην παγκοσμιοποίηση και τους θεσμούς της φιλελεύθερης δημοκρατίας. ...Είναι ζήτημα χρόνου το πότε θα υψωθούν οι γροθιές ενάντια στον ίδιο τον καπιταλισμό».<sup>9</sup>

## Ποια Αριστερά μπορεί να ανταποκριθεί;

Στην Ελλάδα, τα αδιέξοδα για την κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας έχουν πυκνώσει δραματικά το τελευταίο διάστημα. Όλο και περισσότερο καταφεύγει στην αστυνομική καταστολή μπροστά στην πολιτική αδυναμία της και το αποτέλεσμα είναι να απομονώνεται πολιτικά ακόμα πιο πολύ. Αυτό φάνηκε στις 7 Οκτώβρη όταν η αστυνομία χτύπησε την τεράστια αντιφασιστική συγκέντρωση την ώρα που πανηγύριζε για την απόφαση καταδίκης των νεοναζί. Και ακόμη περισσότερο στην επέ-

τειο του Πολυτεχνείου, όταν η απόφαση για απαγόρευση της πορείας έγινε κουρέλι από χιλιάδες διαδηλωτές που βγήκαν στους δρόμους, ενώ για πρώτη φορά ενώθηκαν στην καταγγελία της απαγόρευσης ο ΣΥΡΙΖΑ, το ΜέΡΑ25 και το ΚΚΕ.

Ο κυβερνητικός κατήφορος συνεχίστηκε και επιταχύνεται με το φιάσκο των εμβολιασμών. Όλα τα μεγάλα λόγια για επιχείρηση εξόδου από την πανδημία με κωδικό όνομα «Ελευθερία» αποδεικνύονται φούσκες καθώς οι εμβολιασμοί καθυστερούν και οι κυβερνητικές προτεραιότητες είναι σκανδαλώδεις με τα στελέχη της Νέας Δημοκρατίας να εμβολιάζονται πριν από τους υγειονομικούς και τους ηλικιωμένους. Ο «πρωτοχρονιάτικος» ανασχηματισμός υπογράμμισε αυτή την κατάσταση με τον «μεταφασίστα» Βορίδη να αναβαθμίζεται σε υπουργό Εσωτερικών και τον πρωτεργάτη των ιδιωτικοποιήσεων Χατζηδάκη να παίρνει το χαρτοφυλάκιο της ιδιωτικοποίησης των ασφαλιστικών ταμείων.



Μπροστά σε τέτοιες εξελίξεις, ο ΣΥΡΙΖΑ κάνει αντιπολίτευση προσπαθώντας να χτίσει τη συμμαχία του με το ΚΙΝΑΛ. Την προηγούμενη φορά, το 2014 προσπαθούσε να εμφανίσει αριστερό προφίλ και μιλούσε για «κυβέρνηση της Αριστεράς». Ενώ τώρα η σοσιαλδημοκρατία δείχνει το δρόμο, ο στόχος είναι να σχηματιστεί μια «προοδευτική κυβέρνηση» και ο τρόπος είναι η όλο και πιο δεξιά προσαρμογή.

Το που οδηγεί αυτή η στρατηγική το βλέπουμε σε χώρες όπου τέτοιες κυβερνήσεις βρίσκονται στο τιμόνι. Στην προηγούμενη φάση, ο ΣΥΡΙΖΑ είχε εμφανιστεί ως μοντέλο για μια «νέα αριστερά» και είχε επηρεάσει περιπτώσεις όπως το Ποδέμος στην Ισπανία, τον Κόρμπιν στη Βρετανία, το Μπλόκο στην Πορτογαλία. Το Εργατικό Κόμμα της Βρετανίας κατάστρεψε το «φαινόμενο Κόρμπιν» χωρίς ποτέ να γίνει κυβέρνηση. Στην Πορτογαλία και την Ισπανία βλέπουμε τις «προοδευτικές κυβερνή-

σεις» στην πράξη.

Στην Πορτογαλία η κυβέρνηση βρίσκεται στα χέρια της συνεργασίας ανάμεσα στο Σοσιαλιστικό Κόμμα, το Κομμουνιστικό Κόμμα και το Μπλόκο της Αριστεράς εδώ και μεγάλο χρονικό διάστημα. Τα αποτελέσματα του κορονοϊού και της οικονομικής ύφεσης είναι καταστροφικά με άνοδο της ανεργίας και περικοπή των δαπανών για την υγεία. Τα μισά ξενοδοχεία έχουν κλείσει και η TAP, ο «εθνικός αερομεταφορέας» ζητάει κρατική επιδότηση για να μην απολύσει 3 500 εργαζόμενους.

Η Πορτογαλία παίρνει την προεδρία της ΕΕ το πρώτο εξάμηνο του 2021 και ο πρωθυπουργός Αντόνιο Κόστα υλοποιεί τις προτεραιότητες της ΕΕ με περικοπές στον προϋπολογισμό και με νέα διάσωση της μεγαλύτερης τράπεζας της Πορτογαλίας που βουλιάζει ξανά. Η απειλή επιστροφής στα μνημόνια λόγω κρίσης χρέους είναι άμεση

Στην Ισπανία, η κρίση συγκλονίζει

την καρδιά της βιομηχανίας. Η αυτοκινητοβιομηχανία καλύπτει το 17% των εξαγωγών της χώρας, είναι δεύτερη μετά τη Γερμανία σε όλη την Ευρώπη στην παραγωγή αυτοκινήτων και ανταλλακτικών. Ήδη έχουν γίνει 30 000 απολύσεις στον τομέα και η προοπτική για μεγαλύτερη σφαγή μέσα στην επόμενη διετία είναι δραματική. Η κυβέρνηση Σοσιαλιστών-Ποδέμος περιμένει να φτάσει η επιδότηση από την ΕΕ για να ενισχύσει την αυτοκινητοβιομηχανία, ενώ οι θάνατοι από κορονοϊό βρίσκονται σε ένα από τα υψηλότερα σημεία της Ευρώπης. Οι εργαζόμενοι στα νοσοκομεία είναι ξεσηκωμένοι ενάντια στις δεξιές επιλογές της κυβέρνησης.

Η βεντάλια ανάμεσα στο εργατικό κίνημα, τις μάχες που δίνει και τις διεκδικήσεις που διαμορφώνει από τη μια μεριά και στην εναλλακτική που έχουν να προσφέρουν τα κόμματα της ρεφορμιστικής αριστεράς κα της σοσιαλδημοκρατίας από την άλλη, γίνεται όλο και

πιο τεράστια.

Όλες οι εργατικές αντιστάσεις έδωσαν τη συμβολή τους ώστε να αναδειχθεί ένα πλαίσιο αιτημάτων και διεκδικήσεων σαν απάντηση στην κρίση, την πανδημία και τις αντεργατικές επιθέσεις. Αναδεικνύεται μια γνήσια εργατική εναλλακτική λύση για έξοδο από την κρίση του καπιταλισμού. Όπως έγραφε η Εργατική Αλληλεγγύη ήδη στις 22 Απριλίου 2020:

«Επιμένουμε σε όλα τα αιτήματα που ανέδειξε ο κόσμος της δουλειάς.

• Απαιτούμε μαζικές προσλήψεις και μονιμοποιήσεις προσωπικού στα νοσοκομεία και επίταξη των ιδιωτικών κλινικών. Μαζικές προσλήψεις και μονιμοποιήσεις προσωπικού στους Δήμους για να μην μείνει κανένα φτωχό νοικοκυριό χωρίς βοήθεια. Μαζικές προσλήψεις και μονιμοποιήσεις όλων των αναπληρωτών στα Σχολεία, λεφτά για εξοπλισμό όλων των σχολείων, ελεύθερη πρόσβαση όλων των παιδιών σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης.

• Καμιά περικοπή μισθών και συντάξεων, εγγυημένο μηνιαίο για όσους μένουν χωρίς δουλειά, απαγόρευση απολύσεων και επίδομα ανθυγιεινής εργασίας για όσους και όσες δουλεύουν σε συνθήκες πανδημίας, π.χ. στα σουπερμάρκετ και στις συγκοινωνίες.

• Απαιτούμε μαζί με την επίταξη των ιδιωτικών κλινικών, επίταξη των ξενοδοχειακών μονάδων, για να μην μείνει κανένας και καμιά από τους εργαζόμενους στο χώρο του τουρισμού-επισιτισμού χωρίς δουλειά εξαιτίας της κατάρρευσης του τουρισμού. Δωρεάν μαζικό κοινωνικό τουρισμό για όλες τις εργατικές οικογένειες χωρίς αποκλεισμούς. Να ανοίξουν όλα τα άδεια κτήρια κάτω από τον έλεγχο των Δήμων για να βρουν στέγη όλα τα ευάλωτα τμήματα του πληθυσμού, οι άστεγοι, οι πρόσφυγες, οι Ρομά, οι μετανάστες χωρίς χαρτιά.

• Τέρμα στη ρατσιστική πολιτική των κλειστών στρατοπέδων συγκέντρωσης για τους πρόσφυγες και τους μετανάστες, να καταργηθούν οι Μόριες και οι Αμυδαλέζες, να πάψουν οι κρατήσεις

και τα βασανιστήρια των «χωρίς χαρτιά» στα αστυνομικά τμήματα.

• Τέρμα συνολικά στα αστυνομικά μέτρα με τις απαγορεύσεις και τις καταγραφές των μετακινήσεων. Να παραγραφούν όλα τα πρόστιμα που επιβλήθηκαν».<sup>10</sup>

Αυτά δεν αποτελούν απλά και μόνο συνδικαλιστικά αιτήματα. Το κέρδιμα και η υλοποίησή τους απαιτούν μια δυνατή επαναστατική αριστερά που αναενώνει την καλύτερη παράδοση του εργατικού κινήματος. Από τον Φλεβάρη στον Οκτώβρη του 1917, ο Λένιν, ο Τρότσκι και οι Μπολσεβίκοι δίδαξαν πως τα αιτήματα των εργατικών αγώνων μετατρέπονται σε μεταβατικό πρόγραμμα για το πέρασμα από την κρίση του καπιταλισμού στη νίκη της σοσιαλιστικής προοπτικής:

«Η επαναστατική αντιμετώπιση του Λένιν, που στηριζόταν στην ανάλυση του “Κράτος και Επανάσταση” για το χαρακτήρα και τη φύση των μηχανισμών που μπορεί να αναλάβει να διαχειριστεί μια κυβέρνηση της αριστεράς, ξέφυγε από τα αδιέξοδα μιας τέτοιας διαχείρισης προτείνοντας την υλοποίηση των πολιτικών στόχων με τις δυνάμεις του ίδιου του κοινωνικού κινήματος. Στους φαντάρους που πάλευαν για τον τερματισμό του πολέμου δεν πρότεινε να ελπίζουν στις ειρηνευτικές πρωτοβουλίες μιας προοδευτικής κυβέρνησης, αλλά να παίρνουν τον έλεγχο των μονάδων στα χέρια τους με ανταρσίες κατά των στρατηγών. Στους αγρότες που ήθελαν την αγροτική μεταρρύθμιση δεν πρότεινε την αναμονή για να ψηφιστεί ο σχετικός νόμος από μια αριστερή πλειοψηφία, αλλά την κατάληψη των κτημάτων πετώντας έξω τους τσιφλικάδες. Στους εργάτες που διεκδικούσαν το οχτάωρο και συναντούσαν τα λοκάουτ της εργοδοσίας δεν είχε να προτείνει την ανάδειξη ενός επαναστάτη στη θέση του υπουργού εργασίας, αλλά την επιβολή του εργατικού ελέγχου από τους ίδιους σε κάθε εργοστάσιο και στην οικονομία συνολικά».<sup>11</sup>

Σε αυτήν την παράδοση αναφέρεται

το Σοσιαλιστικό Εργατικό Κόμμα και με βάση αυτόν τον προσανατολισμό παλεύει για να αποκτήσουν οι εργατικοί αγώνες την αριστερά που τους αξίζει. Χάρη σε αυτόν τον προσανατολισμό καταφέρνει να δώσει δείγματα γραφής, όχι μόνο του αλλά ενώνοντας δυνάμεις στο πλευρό όλων των απεργών αλλά και στο αντιρατσιστικό και αντιφασιστικό κίνημα και ενάντια στην αστυνομική καταστολή και σε όλες τις μάχες ενάντια στην κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας. Έτσι ώστε η πάλη ενάντια στη δεξιά να γίνεται πάλη για να ανατρέψουμε το τέρας του καπιταλισμού, πάλη για τον σοσιαλισμό. ■

## Σημειώσεις

1. Richard Horton, εκδόσεις του Lancet, έγκυρη ιατρική έκδοση στη Βρετανία
2. ΟΟΣΑ. «Μετεξέταστα» η Ελλάδα σε δημόσιες δαπάνες υγείας. <https://www.iatronet.gr/eidiseis-nea/perithalpsi-asfalisi/news/54139/oosa-metextastea-i-ellada-se-dimosies-dapanes-ygeias-ysteroynkata-333-apo-to-meso-pososto.html>
3. Mike Davies. The monster enters. Covid19 avian flu and the plagues of capitalism. O/R books, New York and London 2020, σελ. 170-71
4. Martin Wolf. Inequality is a threat to our democracies. <https://www.ft.com/content/47e3e014-e3ea-11e7-97e2-916d4fbac0da>
5. <https://www.minfin.gr/prouologismos>
6. Δήμητρα Κυρίλλου, Κώστας Πίττας, Μάνδρα- η κρίση της Αττικής, Σοσιαλισμός από τα κάτω No 126. Γενάρης Φλεβάρης 2018. <https://socialismfrombelow.gr/article.php?id=1032>
7. Spain's pig farmers call for EU deal to fight rural depopulation. Financial Times, 29 December 2020.
8. Στέλιος Μιχαηλίδης, Ο εργατικός πόλεμος στην πανδημία. Εργατική Αλληλεγγύη No 1453. <https://ergatiki.gr/article.php?id=23412&issue=1453>
9. Financial Times. A better form of capitalism is possible. 31 December 2020
10. Εργατική αλληλεγγύη No 1418, 22 Απρίλη 2020. <https://ergatiki.gr/article.php?id=22109&issue=1418>
11. Η επαναστατική παράδοση απέναντι στον ρεφορμισμό. Σοσιαλισμός από τα κάτω No 128. Μάρης-Ιούνιος 2018



**Το τέλος ενός εφιάλτη;**

# Η αριστερά μετά τις εκλογές στις ΗΠΑ

**Ο Γιάννης Δελατόλας και η Κλαιρ Λέμλιχ από το Marx21 των ΗΠΑ γράφουν για τους αγώνες που γκρέμισαν τον Τραμπ και για τις μάχες που ανοίγονται με την προεδρία Μπάιντεν**

**Έ**ναν συλλογικό αναστεναγμό ανακούφισης έβγαλε μεγάλο μέρος των ανθρώπων στις Ηνωμένες Πολιτείες το Σάββατο 7 Νοεμβρίου, όταν πλέον η εκλογική ήττα του Ντόναλντ Τραμπ είχε γίνει ξεκάθαρη. Αμέσως μετά την ανακοίνωση των αποτελεσμάτων ο κόσμος αναρτούσε στα μέσα

κοινωνικής δικτύωσης τις αντιδράσεις του. Στη Νέα Υόρκη, όπως και σε άλλες περιοχές που στηρίζουν τους Δημοκρατικούς, οι άνθρωποι έβγαιναν στα μπαλκόνια και στα παράθυρά τους καθώς κύματα εορτασμού ξεσπούσαν σε όλες τις κομητείες της πολιτείας. Οι άνθρωποι πανηγύριζαν και χτυπούσαν τις

κατσαρόλες τους πάνω από τους δρόμους, ενώ από κάτω τα αυτοκίνητα κορνάρανε ρυθμικά στους πεζούς που κρατούσαν υψωμένες τις γροθιές τους. Στην πλατεία Τάιμς οι άνθρωποι χόρευαν γιορτάζοντας το τέλος ενός εφιάλτη. Κάποιοι είπαν πως ένιωθαν σαν να ζούσαν τις στιγμές της πτώσης ενός δικτάτορα.

Το τέλος της θητείας του Τραμπ στον Λευκό Οίκο αποτελεί ένα πλήγμα για τους ρατσιστές και την ακροδεξιά στις ΗΠΑ αλλά και αλλού. Είναι μόνο ο πέμπτος πρόεδρος του περασμένου αιώνα που δεν κατάφερε να εξασφαλίσει μια δεύτερη θητεία. Παρόλο όμως που ο Τζο Μπάιντεν, η υποψήφια αντιπρόεδρος Καμάλα Χάρις και το Δημοκρατικό Κόμμα κέρδισαν τις εκλογές, δεν τους αναλογεί παρά μονάχα ένα μικρό μερίδιο της ήττας του Τραμπ. Αυτή οφείλεται στο ότι οι φτωχοί, οι εργαζόμενοι και οι έγχρωμοι κατέβηκαν να ψηφίσουν εναντίον του, σε αριθμούς που δεν είχαμε αντικρίσει για πάνω από έναν αιώνα.

Η στρατηγική του κατεστημένου του κόμματος ήταν να προσελκύσει το χώρο του κέντρου και να κερδίσει τις ψήφους των δυσαρεστημένων Ρεπουμπλικανών, αντί να επιδιώξει τα εκατομμύρια που υποστήριξαν τον Σάντερς, το Πράσινο Νιού Ντιλ και την Καθολική Ιατροφαρμακευτική Περίθαλψη. Αυτές και άλλες τέτοιες πολιτικές θεωρήθηκε ότι θα αποτελούσαν εμπόδιο στις πολιτείες που αποτελούν πεδία μάχης.

Η δεξιά πτέρυγα των Δημοκρατών δεν άργησε να κατηγορήσει την αριστερά για τις εκλογικές της αποτυχίες, ιδίως σε πολιτειακό και τοπικό επίπεδο. Ωστόσο, στην πραγματικότητα οι Δημοκρατικοί που έκαναν καμπάνια με αριστερές πολιτικές σημείωσαν επιτυχίες. Η πρόταση για μια "Ιατροφαρμακευτική Περίθαλψη για Όλους" (Medicare for All), η οποία θα αντικαταστήσει το καταστροφικό σύστημα υγειονομικής περίθαλψης της χώρας με την καθολική κάλυψη που θα χρηματοδοτείται από τους φόρους και όχι από τα παραφουσκωμένα ασφάλιστρα, είναι στην πραγματικότητα εξαιρετικά δημοφιλής.

Όσοι Δημοκρατικοί κατέβηκαν στις εκλογές στηρίζοντας την "Ιατροφαρμακευτική Περίθαλψη για Όλου" διατήρησαν τη θέση τους. Περίπου το 72% των ψηφοφόρων υποστηρίζουν την κοινω-

νικοποίηση του συστήματος υγειονομικής περίθαλψης στις ΗΠΑ.

Αυτό το καλοκαίρι η εξέγερση του κινήματος Black Lives Matter (BLM) έβαλε σε κίνηση σχεδόν 26 εκατομμύρια ανθρώπους στις ΗΠΑ, αλλά ούτε το να οικοδομήσουν πάνω σε αυτό το κίνημα δεν θεωρήθηκε προτεραιότητα από τους Δημοκρατικούς. Ο Μπάιντεν διάλεξε την Καμάλα Χάρις ως συνυποψήφια του. Η Χάρις είναι η πρώτη γυναίκα, μαύρη και νοτιο-ασιάτισσα που αναλαμβάνει τη θέση της αντιπρόεδρου. Ωστόσο, το Δημοκρατικό Κόμμα ασχολείται λιγότερο με την εκπροσώπηση και περισσότερο με την τιθάσευση του BLM. Η Χάρις δήλωσε ανοιχτά ότι αντιτίθεται στη διακοπή της χρηματοδότησης της αστυνομίας, ένα βασικό ριζοσπαστικό αίτημα που αναδύθηκε μέσα από τις διαμαρτυρίες του BLM.

Αυτή η δήλωση της ήταν απολύτως συνεπής με το ιστορικό της ως εισαγγελέας στο Σαν Φρανσίσκο και ως γενικός εισαγγελέας της Καλιφόρνια. Είχε, για παράδειγμα, αντιταχθεί σε μια ομοσπονδιακή έρευνα για τις φυλακές της Καλιφόρνια, στις οποίες επικρατούσε τόσο μεγάλος συνωστισμός, που ακόμη και το Ανώτατο Δικαστήριο θεωρούσε ότι αυτή η κατάσταση επέφερε μια υπερβολικά σκληρή και ασυνήθιστη τιμωρία στους κρατούμενους.

Η έκβαση των εκλογών ήταν το αποτέλεσμα μιας αποφασιστικής απόρριψης του Τραμπ που βασίστηκε σε μεγάλο βαθμό στους κατοίκους των αστικών κέντρων και των προαστίων - ιδιαίτερα των γυναικών, των νέων, των φτωχών και των έγχρωμων. Αυτές οι ομάδες ψήφισαν υπέρ του Μπάιντεν σε μεγάλους αριθμούς, γνωρίζοντας πάρα πολύ καλά τι θα σήμαινε γι' αυτούς μια δεύτερη θητεία του Τραμπ.

## Τι να περιμένουμε από τον Μπάιντεν και την Χάρις

Όταν ο Μπάιντεν και η Χάρις αναλάβουν τα καθήκοντά τους τον Ιανουάριο του 2021, δεν θα είναι σε θέση να προσφέρουν λύσεις στα πιεστικά ζητήματα

όπως η κλιματική αλλαγή, ο θεσμικός ρατσισμός και η έλλειψη πρόσβασης στην ιατροφαρμακευτική περίθαλψη που αντιμετωπίζουν εκατομμύρια ανθρώπων. Αντ' αυτού, θα δούμε μια αυξημένη συνεργασία με τους Ρεπουμπλικανούς γύρω από μια νεοφιλελεύθερη, φιλοκαπιταλιστική ατζέντα. Το υπουργικό συμβούλιο του Μπάιντεν αναμένεται πως θα περιλαμβάνει μια σειρά προσωπικοτήτων του κατεστημένου, πολλές από τις οποίες έχουν ισχυρούς δεσμούς με μεγάλες αμερικανικές εταιρείες, ακόμη και με ορισμένους Ρεπουμπλικανούς πολιτικούς.

Ήδη ο Μπάιντεν έχει επιδείξει την διάθεση του να προσεγγίσει την άλλη πλευρά, προσκαλώντας τον Μιτ Ρομνέι να ηγηθεί του Υπουργείου Υγείας και Ανθρωπίνων Υπηρεσιών. Ένα από τα αποχαιρετιστήρια δώρα του Τραμπ ήταν ο διορισμός της φανατικά δεξιάς Άμι Κόνεϊ Μπάρετ στο Ανώτατο Δικαστήριο. Ο Μπάιντεν όμως κατέστησε σαφές ότι είναι αντίθετος με το να γεμίσει το δικαστήριο με πιο φιλελεύθερους δικαστές για να αντισταθμίσει αυτή την επιλογή.

Με τις εκτρώσεις και τον νόμο περί προσιτής φροντίδας (κοινώς γνωστό ως "Obamacare") να απειλούνται, ένα Ανώτατο Δικαστήριο που κυριαρχείται από τη Δεξιά θα μπορούσε να αποτελέσει ένα ακόμα εμπόδιο για το Μπάιντεν - και μια χρήσιμη δικαιολογία για τη δυσαρέσκεια που θα προκαλέσει η διακυβέρνηση του.

Η επιστροφή στον νεοφιλελευθερισμό της εποχής Ομπάμα μπορεί να ικανοποιήσει το κατεστημένο του Δημοκρατικού Κόμματος και τις μεγάλες αμερικανικές εταιρείες, οι ηγέτιδες των οποίων υποστήριξαν συντριπτικά τον Μπάιντεν, αλλά αυτό θα σήμαινε συνέχιση της δυστυχίας για εκατομμύρια ανθρώπους. Αυτό θα ενισχυθεί και από τη βαθιά κατεστραμμένη οικονομία των ΗΠΑ που θα κληρονομήσουν οι Μπάιντεν και Χάρις. Οι ΗΠΑ δεν ανέκαμψαν ποτέ πλήρως από το κραχ του 2008 και η οικονομική ανισότητα έχει

αυξηθεί σε ακόμη πιο ιλιγγιώδη επίπεδα κατά τη διάρκεια της πανδημίας της Covid-19. Αυτή οδήγησε με τη σειρά της σε χαμηλά επίπεδα επενδύσεων, συμπεριλαμβανομένων και των ΗΠΑ. Ένα Πράσινο Νιου Ντιλ θα μπορούσε να είχε επιφέρει κάποιες ουσιαστικές μεταρρυθμίσεις, σπρώχνοντας τις ΗΠΑ προς τη δημιουργία πράσινων θέσεων εργασίας και μια πιο βιώσιμη οικονομία. Ωστόσο, ο Μπάιντεν έχει ήδη αποκλείσει μια τέτοια πολιτική που υποστηρίζεται εδώ και καιρό από εξέχοντα στελέχη της αριστεράς των Δημοκρατικών, όπως η Αλεξάντρια Οκάσιο-Κορτέζ (γνωστή ως AOC).

Η έως τώρα καριέρα του Μπάιντεν δείχνει ότι θα υπάρξει μια επιστροφή των ΗΠΑ σε ένα πιο παραδοσιακό ιμπεριαλιστικό μοντέλο, επαναπιβεβαιώνοντας τη θέση των ΗΠΑ απέναντι στη Ρωσία και, κυρίως, απέναντι στην Κίνα. Ωστόσο, η απομόνωση της κυβέρνησης Τραμπ και ο εμπορικός πόλεμος με την Κίνα σημαίνουν ότι οι ΗΠΑ του Μπάιντεν θα βρσκονται όλο και πιο απομονωμένες στην Ασία.

Μία από τις πρώτες κινήσεις του Τραμπ ήταν η απόσυρση των ΗΠΑ από τη Δια-Ειρηνική Συνεργασία (TPP), μια τεράστια εμπορική συμφωνία που οικοδομήθηκε υπό την κυβέρνηση Ομπάμα προκειμένου να απομονωθεί η Κίνα. Ελλείψει αυτής της συμφωνίας, η Κίνα ανακοίνωσε πριν από κάποιες εβδομάδες τη δημιουργία της μεγαλύτερης ζώνης ελεύθερου εμπορίου στον κόσμο, της Περιφερειακής Οικονομικής Συνεργασίας (RCEE). Αυτή συγκεντρώνει 14 χώρες της περιοχής Ασίας-Ειρηνικού, συμπεριλαμβανομένων και μακροχρόνιων συμμάχων των ΗΠΑ, όπως η Ιαπωνία, η Νότια Κορέα και η Αυστραλία. Η αποκατάσταση της ηγεμονίας των ΗΠΑ στην περιοχή δεν θα είναι απλή υπόθεση. Παρόμοια είναι άλλωστε η εικόνα και στη Μέση Ανατολή. Οι ΗΠΑ έχουν χάσει έδαφος προς το Ιράν και τη Ρωσία στη Συρία. Εν τω μεταξύ, μεγάλο μέρος του Αφγανιστάν είναι και πάλι υπό τον έλεγχο των Ταλιμπάν. Μέ-

σα σε αυτήν την κατάσταση αστάθειας αξίζει να θυμηθούμε ότι ο Μπάιντεν είχε ψηφίσει την καταστροφική εισβολή των ΗΠΑ το 2003 στο Ιράκ και ότι από τις εκλογές και έπειτα έχει φροντίσει να πλαισιωθεί από υποστηρικτές του παρεμβατισμού των ΗΠΑ.

### Τα όρια της Αριστεράς του Δημοκρατικού Κόμματος

Μετά τις εκλογές, το κατεστημένο του κόμματος προσπάθησε να κατηγορήσει το κίνημα του BLM, το Πράσινο Νιου Ντιλ και την Αριστερά για τις αποτυχίες του. Αυτό ήταν κάτι το πολύ προβλέψιμο. Το Δημοκρατικό Κόμμα έχει δείξει με συνέπεια πως θεωρεί ότι το να κινείται προς τα δεξιά είναι η καλύτερη μέθοδος για να κερδίζει τις εκλογές. Η μακροπρόθεσμη στρατηγική του είναι να προσελκύει τους Ρεπουμπλικάνους ψηφοφόρους και τους συντηρητικούς, θεωρώντας δεδομένη την υποστήριξη της Αριστεράς, των προοδευτικών και των καταπιεσμένων κομματιών της κοινωνίας. Η Οκάσιο-Κορτέζ, η εκ των πραγμάτων αρχηγός της Αριστεράς μέσα στο κόμμα, έδωσε μια συνέντευξη στους Νιου Γιρκ Τάιμς (NYT) όπου επεσήμανε την προφανή ανοησία αυτής της προσέγγισης. Εάν φταίει κάτι που το Δημοκρατικό Κόμμα κέρδισε οριακά, αυτό είναι η δεξιά καμπάνια που πραγματοποίησε και το ότι αποξένωσε τους νέους ψηφοφόρους που είχαν αγκαλιάσει το κάλεσμα για ένα Πράσινο Νιου Ντιλ και για την Καθολική Ιατροφαρμακευτική Περίθαλψη. Σημείωσε επίσης ότι οι αριστεροί ακτιβιστές κινητοποίησαν εκατομμύρια ψηφοφόρους σε καθοριστικές πολιτείες όπως το Μίσιγκαν, η Τζόρτζια και η Πενσυλβάνια. Αυτές αποτέλεσαν πολιτείες κλειδιά για την εκλογή του Μπάιντεν. Κι όμως το Δημοκρατικό Κόμμα δεν πρόκειται να διστάσει να ξεπουλήσει αυτούς τους οργανωτές της βάσης του μόλις αναλάβει τα καθήκοντά του.

Καλά κάνει λοιπόν η Κορτέζ και επικρίνει τη στρατηγική του Μπάιντεν, αλλά οι δικές της λύσεις δεν είναι πιο

πειστικές. Αντί να χρησιμοποιήσει τις εκλογές ως τακτική για την ανάπτυξη της ταξικής πάλης και την ενίσχυση των κοινωνικών κινήματων, οι εκλογές αποτελούν γι' αυτήν έναν αυτοσκοπό, σέρνοντας με αυτό τον τρόπο τους αριστερούς ακτιβιστές μέσα στα γρανάζια της μηχανής του Δημοκρατικού κόμματος. Πολλά έχουν γραφτεί για αυτό το θέμα, που συνεχίζει να προκαλεί ζωντανές συζητήσεις μέσα στην αριστερά -ιδιαίτερα μέσα στους Δημοκράτες Σοσιαλιστές της Αμερικής, που έχουν πλέον εξελιχθεί σε μια οργάνωση με πάνω από 80.000 μέλη.

Το Δημοκρατικό Κόμμα δεν είναι μια οργάνωση μελών. Ο οποιοσδήποτε μπορεί να γίνει Δημοκρατικός αρκεί να εγγραφεί για να ψηφίσει κατά τη διάρκεια των προκριματικών εκλογών. Υπάρχει μια πλατφόρμα κόμματος, αλλά δεν υπάρχουν μηχανισμοί στους οποίους να λογοδοτούν ή κάποιες προϋποθέσεις για όσους κατεβαίνουν ως Δημοκρατικοί σε μια καμπάνια ή για το αν οι πολιτικές που θα ακολουθήσουν συνάδουν με την πλατφόρμα. Δεν υπάρχει επίσης εκλεγμένη ή υπεύθυνη ηγεσία του κόμματος εκτός από τον ίδιο τον προεδρικό υποψήφιο και ορισμένους αξιωματούχους του Κογκρέσου.

Για αυτόν τον λόγο, μεγάλο μέρος της αμερικανικής επαναστατικής Αριστεράς υποστηρίζει το σπάσιμο από το Δημοκρατικό Κόμμα και τη δημιουργία ενός νέου κόμματος της εργατικής τάξης. Ωστόσο, η στρατηγική της Οκάσιο-Κορτέζ και πολλών Δημοκρατών Σοσιαλιστών είναι η εκλογή πιο προοδευτικών Δημοκρατικών σε πολιτειακό και τοπικό επίπεδο - ενισχύοντας και πάλι με αυτό τον τρόπο έναν εκλογικό προσανατολισμό.

Ο προσανατολισμός στα κινήματα από τα κάτω, και όχι η εστίαση στις εκλογές, αποτελεί μια καλύτερη στρατηγική για την επαναστατική Αριστερά σήμερα. Ακόμα και κατά τη διάρκεια των πιο σκοτεινών ημερών του Τραμπισμού, οι άνθρωποι στις ΗΠΑ αντέ-



Το κίνημα Black Lives Matter έκανε παγκόσμια την κραυγή «I can't breathe» - «Δεν μπορώ να αναπνέω»

δρασαν. Οι αγώνες προσφέρουν μια διέξοδο για την ανάπτυξη της ανεξάρτητης δράσης της εργατικής τάξης δημιουργώντας έτσι το πλαίσιο μέσα στο οποίο μπορεί να αναπτυχθεί ένα πολιτικό κόμμα με επαναστατική αντικαπιταλιστική προοπτική. Στη συνέχεια αυτού του άρθρου θα εξετάσουμε αυτήν την προοπτική.

### Κρίση και πόλωση

Η περίοδος της διακυβέρνησης Τραμπ ήταν μια περίοδος πόλωσης, κρίσης και, πάνω απ' όλα, μαζικής αντίστασης. Αν αναφέραμε μόνο τον Τραμπισμό και την ανάπτυξη της ακροδεξιάς θα προσφέραμε μια λανθασμένη και απαισιοδόξη εκτίμηση των τελευταίων τεσσάρων ετών. Ο Τραμπ αντιμετώπισε διαμαρτυρίες από τη στιγμή που ανέβηκε στην εξουσία. Μια δημοσκόπηση του 2018 από το Washington Post και το Kaiser Family Foundation διαπίστωσε ότι ένας στους πέντε ανθρώπους είχε εμπλακεί σε πολιτικές διαμαρτυρίες κατά τη διάρκεια της προεδρίας του

Τραμπ. Αυτό που το καθιστά ακόμα πιο εντυπωσιακό είναι ότι η δημοσκόπηση διεξήχθη πριν από τις διαδηλώσεις ενάντια στη βία των όπλων -που πραγματοποιήθηκαν μετά από τη μαζική δολοφονία στο Λυκείου Stoneman Douglas στη Φλόριντα το 2018- αλλά και πριν από την εξέγερση του Black Lives Matter το 2020.

Η αντίσταση στον Τραμπ ήταν σχεδόν άμεση. Οι πορείες των γυναικών του 2017 που ακολούθησαν την ορκωμοσία του ήταν η μεγαλύτερη κινητοποίηση στη χώρα μετά το κίνημα ενάντια στον πόλεμο του Βιετνάμ. Εκατομμύρια βάδισαν σε ολόκληρη τη χώρα ενάντια στον Τραμπ, ο οποίος είχε κερδίσει παρά τα ηχητικά αποσπάσματα που κυκλοφορούσαν και στα οποία κόμπαζε για τη μακρά του ιστορία σεξουαλικής βίας.

Στη συνέχεια ήρθε ένα κύμα απεργιών εκπαιδευτικών, οι οποίοι κέρδισαν αυξήσεις στους μισθούς, στους σχολικούς προϋπολογισμούς, στην υγειονομική ασφάλιση και για βοηθητικό

προσωπικό, και επέφεραν ένα πλήγμα κατά της ιδιωτικοποίησης. Η εξέγερση ξεκίνησε στη Δυτική Βιρτζίνια τον Φεβρουάριο του 2018. Εξαπλώθηκε γρήγορα και σε άλλες πολιτείες που ελέγχονται από τους Ρεπουμπλικάνους και τελικά επεκτάθηκε στην Καλιφόρνια στις αρχές του 2019. Αυτό ενέπνευσε και άλλους εργαζόμενους στα σχολεία. Για παράδειγμα στη Τζόρτζια οι οδηγοί των σχολικών λεωφορείων έκαναν απεργία και μικρότερες διαμαρτυρίες πραγματοποιήθηκαν από τους εργαζόμενους στα σχολεία στο Κεντάκι, τη Βόρεια Καρολίνα και το Κολοράντο, υποστηριζόμενοι συχνά από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς. Οι νίκες για αυτό το κομμάτι των εργαζόμενων που αποτελείται κυρίως από γυναίκες -σε πολλά μέρη πρόκειται κυρίως για έγχρωμες γυναίκες- σε πολιτείες που θεωρούνται «χώρα του Τραμπ» έδωσαν τον τόνο για τις μελλοντικές εκρήξεις.

Αυτά τα κινήματα αποτελούν ενθαρρυντικά σημεία εκκίνησης για τους αγώνες υπό τον Μπάιντεν. Ωστόσο,

οι αγώνες δεν θα έρθουν αυτόματα. Οι επιλογές που θα κάνει η Αριστερά τους επόμενους μήνες και τα επόμενα χρόνια σε σχέση με το που θα δώσει προτεραιότητα, σε ποιους θα ασκήσει κριτική και τι είδους δύναμη θα χτίσει, θα είναι επιλογές αποφασιστικής σημασίας.

## Ρατσισμός, φασισμός και αντίσταση

Κατά τη διάρκεια της θητείας του Τραμπ είδαμε ακροδεξιές και φασιστικές ομάδες να ενθαρρύνονται από τον ρατσισμό που προέρχεται από την κορυφή της κοινωνίας και από την υποστήριξη που τους προσέφερε επανειλημμένα ο ίδιος. Για πρώτη φορά εδώ και πολύ καιρό αρχίζουμε να βλέπουμε μια μεγάλη και οργανωμένη φασιστική παρουσία στη χώρα. Αυτό ίσως αποδειχθεί η πιο διαρκής κληρονομιά του Τραμπ.

Οι σχεδιαστές της στρατηγικής του Τραμπ, ο Στιβ Μπάνον και ο Στέφεν Μίλερ, που και οι δύο έχουν συνδέσμους με ομάδες της "Λευκής Ανωτερότητας", εργάστηκαν, στις αρχές της θητείας του, μέσα από τον Λευκό Οίκο για να εφαρμόσουν το Εκτελεστικό Διάταγμα 13769, τη λεγόμενη «Μουσουλμανική απαγόρευση». Αυτό απέκλειε την είσοδο στις ΗΠΑ για όλους τους πρόσφυγες για 120 ημέρες και επ'αόριστον για τους Σύριους πρόσφυγες. Επίσης απαγορεύτηκε η είσοδος σε πολίτες και κάτοχους πράσινης κάρτας από το Ιράν, το Ιράκ, τη Λιβύη, το Σουδάν και την Υεμένη. Μέσα σε λίγες ώρες από την ανακοίνωση της απαγόρευσης, χιλιάδες άνθρωποι σε ολόκληρη τη χώρα έσπευσαν στα αεροδρόμια για να πραγματοποιήσουν αντιρατσιστικές πικετοφορίες και διαδηλώσεις. Λίγες μόνο μέρες μετά τις γιγαντιαίες πορείες των γυναικών, αυτή ήταν η πρώτη αντιπαράθεση μεταξύ του αντιρατσιστικού κινήματος και της κυβέρνησης Τραμπ. Στο Διεθνές Αεροδρόμιο Τζον Εφ Κένεντι της Νέας Υόρκης 7.000 άτομα διαμαρτυρήθηκαν, κρατώντας πλακάτ με

συνθήματα όπως «Όχι στην απαγόρευση, όχι στον τοίχο» και «Αφήστε τους να μπου». Οι διαμαρτυρίες εξαπλώθηκαν σε αεροδρόμια στο Σικάγο, το Λος Άντζελες, το Σαν Φρανσίσκο, το Σιάτλ, την Ινδιανάπολη, τη Βοστώνη, το Ντένβερ, την Αλμπουκέρκη, το Χάρτφορντ, το Λας Βέγκας, το Ορλάντο, το Γκρίνβιλ και τη Φιλαδέλφεια. Αν και ορισμένοι από αυτούς που συνελήφθησαν, απελάθηκαν, πολλοί άλλοι απελευθερώθηκαν κάτω από την πίεση του κινήματος. Σε ορισμένες περιπτώσεις, τα MAT κλήθηκαν στα αεροδρόμια για να διαλύσουν τους διαδηλωτές.

Αργότερα ήρθε η λεγόμενη πολιτική μετανάστευσης «μηδενικής ανοχής» του Τραμπ, η οποία διέλυε οικογένειες χωρίζοντας τα παιδιά και τα βρέφη από τους γονείς τους. Τα παιδιά τέθηκαν υπό την εξουσία του Υπουργείου Υγείας και Ανθρωπίνων Υπηρεσιών, ενώ οι γονείς συνελήφθησαν σε ομοσπονδιακές φυλακές ή απελάθηκαν. Σύμφωνα με την οργάνωση Southern Poverty Law Center, 4.368 παιδιά χωρίστηκαν από τις οικογένειές τους, και περισσότερα από 500 παιδιά δεν έχουν ακόμη επανενωθεί με αυτές. Ωστόσο, αν και αυτή ήταν μια από τις πιο μισητές πολιτικές κατά των μεταναστών της εποχής του Τραμπ, πρέπει να θυμόμαστε ότι πρακτικές όπως η σφράγιση των συνόρων κοντά στο Σαν Ντιέγκο, την Καλιφόρνια και το Ελ Πάσο του Τέξας, τέθηκαν σε ισχύ υπό την κυβέρνηση των Δημοκρατικών του Μπιλ Κλίντον. Στόχος του ήταν να αναγκάσει τους πρόσφυγες και τους μετανάστες να κάνουν το επικίνδυνο ταξίδι μέσω της ερήμου, όπου ο θάνατος ήταν πιο πιθανός λόγω της ζέστης και της πιθανότητας αφυδάτωσης. Αργότερα ο Ομπάμα απέλασε τρία εκατομμύρια μετανάστες και εξακολουθεί να αναφέρεται, μέσα στο κίνημα για τα δικαιώματα των μεταναστών ως «επικεφαλής των απελάσεων». Ο Τραμπ μπορεί να έχει χωρίσει τις οικογένειες, αλλά ο Ομπάμα και ο Μπάιντεν έχτισαν τα κελιά. Το καινούριο που έφερε το μεταναστευτικό καθεστώς

του Τραμπ δεν ήταν οι ίδιες οι πολιτικές, αλλά το πόσο επιθετικά εφάρμοζε τη δική του εκδοχή αυτών των πολιτικών και το πόσο ανοιχτά κινητοποιούσε το ρατσισμό της πολιτικής του βάσης για να τις υποστηρίξει.

Κατά τη διάρκεια της προεδρίας του Τραμπ, η οργάνωσή μας, το Marx21, υποστήριξε ότι ο Τραμπ δεν ήταν φασίστας και ότι δεν είχε επικρατήσει κανονικός φασισμός στις ΗΠΑ. Ωστόσο η άμεση απειλή ήταν, και παραμένει, η χρησιμοποίηση του ρατσισμού από τον Τραμπ για να σταθεροποιήσει την ακροδεξιά του βάση και η ανοιχτή υποστήριξή του σε φασίστες και ακροδεξιές οργανώσεις όπως οι Proud Boys. Στο προεδρικό ντιμπέιτ με τον Μπάιντεν, όχι μόνο αρνήθηκε να καταδικάσει τους φασίστες, αλλά τους κάλεσε ανοιχτά να «κάτσουν κάτω και να περιμένουν». Παραμένει λοιπόν μια επείγουσα ανάγκη για ένα ενιαίο μέτωπο, που θα κινητοποιεί όλες τις δυνάμεις της εργατικής τάξης που απειλούνται από τον φασισμό, για να εμποδίσει τις φασιστικές οργανώσεις να επεκτείνουν περαιτέρω τις δραστηριότητες και την υποστήριξή τους. Ανεξάρτητα από το τι θα συμβεί έως τον Ιανουάριο, όταν και θα ορκιστεί ο Μπάιντεν, ο αντιρατσισμός και ο αντιφασισμός είναι πιο σημαντικοί από ποτέ.

Σε αυτό το σημείο είναι σημαντικό να θυμηθούμε την αντίσταση που έλαβε χώρα κατά τη διάρκεια της θητείας του Τραμπ και που μας προσφέρει ελπίδα για το μέλλον. Ήδη από τον Αύγουστο του 2017, υπέρμαχοι της "Λευκής Ανωτερότητας" και νεοναζί συγκεντρώθηκαν στο Σάρλοτσβιλ της Βιρτζίνια σε μια διαδήλωση υπό το σύνθημα «Ενώστε τη Δεξιά». Είδαμε εικόνες ενός πλήθους που κουβαλούσε πυρσούς μέσα στη νύχτα φωνάζοντας συνθήματα όπως «Οι Εβραίοι δεν θα μας αντικαταστήσουν» και «Αίμα και χώμα», ξυπνώντας αναμνήσεις από σκηνές της ναζιστικής Γερμανίας. Τις δύο εκείνες μέρες ξέσπασαν συγκρούσεις με αντιφασίστες διαδηλωτές και ένας φασί-



Διαδήλωση στη Νέα Υόρκη. Το πανό των Δημοκρατικών Σοσιαλιστών γράφει: «Περίθαλψη για όλους»

στας έριξε το αυτοκίνητό του πάνω σε αντιδιαδηλωτές, σκοτώνοντας τη συνδικαλιστριά Χέδερ Χάγιερ και τραυματίζοντας σοβαρά άλλους. Ο επακόλουθος ισχυρισμός του Τραμπ ότι υπήρχαν «καλοί άνθρωποι» και στις δύο πλευρές δεν ήταν ένα λάθος, αλλά μια υπολογισμένη πολιτική απάντηση που είχε προετοιμαστεί από τον Μπάνον. Ωστόσο, αυτή η δήλωση τροφοδότησε οργή και προκάλεσε και άλλες αντιφασιστικές διαδηλώσεις σε ολόκληρη τη χώρα. Η διαμαρτυρία στη Βοστώνη της Μασαχουσέτης ήταν μια κρίσιμη στιγμή, με 25.000 διαδηλωτές να περιβάλλουν εντελώς έναν μικρό αριθμό φασιστών που προσπαθούσαν να πραγματοποιή-

σουν μια διαδήλωση. Αυτές οι διαμαρτυρίες άνοιξαν τον δρόμο σε μια σειρά μεταγενέστερων αγώνων, που κορυφώθηκαν με την εξέγερση του κινήματος BLM.

Στις 14 Νοεμβρίου, χιλιάδες υποστηρικτές του Τραμπ κατέβηκαν στην Ουάσινγκτον, και όντας εκτός ελέγχου μαχαίρωσαν τρία άτομα. Υπάρχει ένα μεγάλο πολιτικό κενό για την ακροδεξιά στις ΗΠΑ σήμερα, το οποίο διαμορφώνεται από το συνομωσιολογικό κίνημα QAnon και από ακροδεξιές προσωπικότητες των μέσων ενημέρωσης, όπως ο Άλεξ Τζόουνς, και ενισχύεται αριθμητικά από τους υποστηρικτές του Τραμπ που κινητοποιούνται από το σύνθημα

«Να ξανακάνουμε την Αμερική Σπουδαία». Αυτός είναι ο χώρος που επιδιώκουν να εκμεταλλευτούν οι φασιστικές ομάδες -οι Proud Boys, οι Oath Keepers, η American Guard και άλλοι- προκειμένου να αναπτυχθούν και να οργανωθούν.

## Ταξική πάλη την εποχή Covid-19

Η πανδημία αποτελεί μια άλλη κρίση που δεν πρόκειται να επιλυθεί όταν αποχωρήσει ο Τραμπ από τον Λευκό Οίκο. Ο Τραμπ απέρριπτε διαρκώς την απειλή της Covid-19, χαρακτηρίζοντάς την απάτη ή αναφερόμενος σε αυτήν ως τον "κινεζικό ιό". Η πρώτη πόλη των



ΗΠΑ που χτυπήθηκε σκληρά από τον καινούριο κορονοϊό ήταν η Νέα Υόρκη. Ο δήμαρχος Μπιλ Ντε Μπλάζιο και ο κυβερνήτης Άντρου Κουόμο, δημοκράτες και οι δυο τους, συμμετείχαν σε έναν πολιτικό διαγωνισμό ανωτερότητας, διαφωνώντας για το ποιος θα αποφασίσει πότε θα κλείσουν τα σχολεία και ακόμη και για το αν έπρεπε να κλείσουν. Βάζουν το κέρδος πάνω από τις ζωές μας. Δίνουν προτεραιότητα στην ομαλή λειτουργία της οικονομίας και αυτή η εγκληματική έλλειψη δράσης συνέβαλε σε χιλιάδες θανάτους. Χρειάστηκε τελικά να το αποφασίσουν τα συνδικάτα για να επιβληθεί το κλείσιμο των σχολείων της Νέας Υόρκης.

Μια σειρά απεργιών και άλλων δράσεων των εργαζόμενων άρχισαν τον Μάρτιο του 2020, τα οποία οδήγησαν σε αγώνες που συνεχίζονται ακόμη και τη στιγμή που γράφουμε αυτό το άρθρο. Οι νοσοκόμες διαδήλωσαν για την έλλειψη προσωπικού εξοπλισμού προστασίας. Στη συνέχεια, καθώς αναφέρθηκαν κρούσματα Covid-19 σε κόμβους διακίνησης εμπορευμάτων της Amazon, οι εργαζόμενοι πραγματοποίησαν αιφνιδιαστικές απεργίες από τα κάτω την ίδια ώρα που πραγματοποιούνταν διαμαρτυρίες σε αποθήκες της Amazon στη Νέα Υόρκη. Αντίστοιχες εργατικές κινητοποιήσεις επαναλήφθηκαν κατά κύματα και αλλού, συχνά σε μικρή κλίμακα, αλλά παραμένουν εξαιρετικής σημασίας. Στις 19-20 Μαρτίου, για παράδειγμα, οι εργάτες της αυτοκινητοβιομηχανίας στο Φρέιζερ του Μίσιγκαν, αρνήθηκαν να πάνε στη δουλειά και ανάγκασαν το εργοστάσιο να κλείσει όταν έμαθαν ότι υπήρχε ένα κρούσμα στο χώρο εργασίας τους. Αυτά είναι ενθαρρυντικά σημάδια, παρόλο που αυτού του τύπου οι δράσεις δεν έχουν ακόμη γενικευτεί σε άλλους χώρους εργασίας και βιομηχανίες.

Λόγω της εγκληματικής αμέλειας του Τραμπ, κυβερνήτες των Δημοκρατικών όπως ο Κουόμο εξακολουθούν να θεωρούνται ήρωες. Ωστόσο, κατά τη διάρκεια της πρώτης κορύφωσης της

πανδημίας στη Νέα Υόρκη, διαπιστώθηκε ότι έλειπαν 20.000 νοσοκομειακά ακόμα κρεβάτια που χρειαζόνταν για την περίθαλψη των ασθενών – αριθμός που αντιστοιχεί στη μείωση που σημειώθηκε τα τελευταία 20 χρόνια από τις πολιτειακές κυβερνήσεις των Δημοκρατικών. Ο Κουόμο είναι υπεύθυνος για πολλά από αυτά και συνέχισε(!) να εφαρμόζει περικοπές στην Υγεία ακόμα και στο αποκορύφωμα της πανδημίας. Χωρίς αμφιβολία, η αντίδραση του Μπάιντεν στην πανδημία θα είναι καλύτερη από τη μη απάντηση του Τραμπ, αλλά ο αγώνας για την προστασία των ζώων μας και όχι της οικονομίας - μαζί με την ευρύτερη υποβόσκουσα κρίση που προκαλεί αυτό το σύστημα Υγείας που έχει ως στόχο τα κέρδη - θα συνεχιστεί και το 2021.

## Black Lives Matter

Μια αποτίμηση της αντίστασης που αναπτύχθηκε κατά τη διάρκεια της θητείας του Τραμπ δεν θα ήταν πλήρης χωρίς να εξετάσουμε το τεράστιο κοινωνικό κίνημα που αναπτύχθηκε κάτω από το σύνθημα "Black Lives Matter" (Οι ζωές των μαύρων έχουν αξία). Στις 25 Μαΐου, η βίαιη δολοφονία του Τζορτζ Φλόιντ από τον αστυνομικό Ντέρεκ Τσάβιν στη Μινεάπολη της Μινεσότα, απαθανάτιστηκε από βίντεο τρομοκρατημένων περαστικών. Οι διαδηλώσεις ξεδιπλώθηκαν γρήγορα στη Μινεάπολη και οδήγησαν σε συγκρούσεις μεταξύ εκατοντάδων διαδηλωτών και της αστυνομίας. Τα αυτοκίνητα της αστυνομίας δέχτηκαν επίθεση και τρεις μέρες αργότερα πυρπολήθηκε ένα αστυνομικό τμήμα κοντά στην τοποθεσία όπου δολοφονήθηκε ο Φλόιντ. Οι διαδηλώσεις στη συνέχεια εξαπλώθηκαν σε όλη τη χώρα, με συγκρούσεις στο Πόρτλαντ, το Λος Άντζελες, το Φοίνιξ, την Αλμπουκέρκη, το Ντένβερ, το Κολόμπους και τη Νέα Υόρκη.

Οι εργάτες απάντησαν στη βίαιη δολοφονία του Τζορτζ Φλόιντ με τη συμμετοχή τους στην εξέγερση. Εκατοντάδες ταχυδρομικοί υπάλληλοι στη

Μινεάπολη βάδισαν κάτω από ένα πανό που έγραφε: «Οι ταχυδρομικοί απαιτούν δικαιοσύνη για τον Τζορτζ Φλόιντ». Στη Νέα Υόρκη οι οδηγοί λεωφορείων αρνήθηκαν να συνεργαστούν με την αστυνομία για τη μεταφορά των συλληφθέντων διαδηλωτών στα αστυνομικά τμήματα. Οι νοσοκόμες στη Νέα Υόρκη μπήκαν στην αντιρατσιστική εξέγερση με ένα πλακάτ που έγραφε: «Πολεμήσαμε τον Covid, Τώρα θα πολεμήσουμε την αστυνομία». Μετά από αυτό το κίνημα από κάτω, το συνδικάτο εργαζομένων του δημοσίου SEIU, ακολουθούμενο από άλλους, απάντησε θετικά σε ένα κάλεσμα για δράση υπέρ του BLM. Αυτό ήταν ένα τεράστιο βήμα προς τη σωστή κατεύθυνση, παρά τους περιορισμούς μιας συνδικαλιστικής γραφειοκρατίας που συχνά μπλέκεται στον ελεγκτοραλισμό του Δημοκρατικού Κόμματος.

Ο Τραμπ επιδίωξε να διασπάσει το κίνημα εξαπολύοντας μια επίθεση στο Antifa, ένα χαλαρό δίκτυο αντιφασιστικών οργανώσεων, αλλά στην πραγματικότητα επρόκειτο για μια επίθεση ενάντια σε ολόκληρη την αντιρατσιστική εξέγερση. Κάνοντας στο πλάι τις τοπικές αρχές διότι "ήταν μαλθακές" στην αντιμετώπιση της εξέγερσης, απείλησε να κατεβάσει στους δρόμους το στρατό και την Εθνική Φρουρά. Αυτό απαντήθηκε με άμεση αντίσταση από τους απλούς φαντάρους και φύλακες αντίστοιχα αυτών των σωμάτων οι οποίοι εξέφρασαν την απροθυμία τους να πάνε να πολεμήσουν ενάντια σε διαδηλωτές.

Ο Τραμπ παρέταξε ομοσπονδιακούς πράκτορες στους δρόμους του Πόρτλαντ του Όρεγκον, αλλά τελικά αναγκάστηκε να τους αποσύρει μπροστά στη μαζική αντίθεση. Οι γονείς κατέβηκαν στους δρόμους για να υπερασπιστούν τα παιδιά τους ενάντια στις επιθέσεις των ομοσπονδιακών δυνάμεων, και τα Proud Boys απέτυχαν να κερδίσουν έδαφος στην πόλη. Πολλοί διστακτικοί (αλλά και κάποιοι ενθουσιώδεις) ψηφοφόροι του Μπάιντεν ήταν κομμά-

τι αυτής της εξέγερσης. Σε ένα τέτοιο κίνημα δεν υπάρχει χώρος για τον αποκλεισμό ακτιβιστών με κριτήριο το εάν ψήφισαν τους Δημοκρατικούς ή όχι. Απαιτείται η ευρύτερη δυνατή ενότητα στους δρόμους.

Ωστόσο, αυτό πρέπει να συνδυάζεται με ένα σαφές επιχείρημα ότι ούτε ο Μπάιντεν ούτε το Δημοκρατικό Κόμμα μπορούν να προσφέρουν μια λύση στην κοινωνική και πολιτική κρίση στις ΗΠΑ. Αντ' αυτού, αποτελούν μέρος του προβλήματος.

Μια προσπάθεια να αποκατασταθεί η νεοφιλελεύθερη πολιτική του κέντρου που εκπροσωπούν οι Κλίντον και οι Ομπάμα θα οδηγήσει απλά σε περαιτέρω πόλωση και βάθεμα της δυσαρέσκειας. Ο στόχος των σοσιαλιστών σε αυτό το πλαίσιο δεν μπορεί να είναι η στήριξη του χώρου του κέντρου. Αντ' αυτού, πρέπει να συνδυάζουν τη σφυρηλάτηση της ενότητας μέσα στην πάλη για τους άμεσους στόχους τους, όπως την αναχαίτηση της βίαιης άκρας δεξιάς, με τον μακροπρόθεσμο στόχο του κερδίσματος ευρύτερων δυνάμεων σε μια αντικαπιταλιστική πολιτική με κέντρο τους αγώνες της εργατικής τάξης.

Αυτό το άρθρο υπογράμμισε τα όρια της καμπάνιας του Μπάιντεν, αλλά και την τεράστια δυναμική που δημιουργήθηκε από τους πρόσφατους αγώνες στις ΗΠΑ εν μέσω του τρόμου της προεδρίας Τραμπ. Μέσα από ένα τέτοιο προσανατολισμό σε αυτούς τους αγώνες, η σοσιαλιστική Αριστερά μπορεί να προετοιμαστεί καλύτερα για να αντιμετωπίσει τη νέα κυβέρνηση Μπάιντεν και να εμποδίσει τις ακροδεξιές και φασιστικές δυνάμεις που έχουν εδραιωθεί στην πολιτική των ΗΠΑ κατά τη διάρκεια της θητείας του Τραμπ.

Ωστόσο, στο πλαίσιο αυτών των συνεχιζόμενων αγώνων, είναι επίσης απαραίτητο να προσφέρουμε μια αντικαπιταλιστική πολιτική που να θέτει ως στόχο έναν πιο θεμελιώδη μετασχηματισμό της κοινωνίας. Αυτή δεν μπορεί περιορίζεται στο υπάρχον εκλογικό τε-



Πικέτα του Marx21: «Πετάξτε τα Proud Boys έξω από την πόλη»

ρέν και να αποδέχεται ότι τα όρια της ριζοσπαστικής πολιτικής πρέπει να καθορίζονται από το ποιο από τα δύο φιλοκαπιταλιστικά κόμματα είναι το λιγότερο αποκρουστικό. Τα κοινωνικά κινήματα δεν πρέπει να ενσωματωθούν στο έργο της ενίσχυσης της αριστεράς στο εσωτερικό του Δημοκρατικού Κόμματος, χάνοντας τη ζωτικότητά τους μέσα σε αυτή τη διαδικασία. Οι δύο καμπάνιες του Σάντερς, η ανάπτυξη των Δημοκρατών Σοσιαλιστών και άνοδος προσωπικοτήτων όπως η Οκασίο-Κόρτεζ έχουν αναδείξει την απήχηση των σοσιαλιστικών ιδεών στις ΗΠΑ, αλλά δεν έχουν προσφέρει ακόμη ένα σαφές μέσο για να ξεφύγουμε από τη βαρυστική έλξη των Δημοκρατών. Η ρήξη με τη δικομματική πολιτική, δεν θα έρθει μέσω έξυπνων οργανωτικών ελιγμών ή μιας αναδιάταξης της υπάρχουσας ριζοσπαστικής Αριστεράς, αλλά μέσω της μαζικής πάλης που προσελκύσει εκατομμύρια εργαζόμενους στη δράση και θα τους φέρει σε επαφή με τις σοσιαλιστικές ιδέες. Γι' αυτό η σοσιαλιστική Αριστερά πρέπει να τοποθετηθεί στην

καρδιά αυτών των αγώνων.

Ο Γιάννης Δελατόλας είναι σοσιαλιστής και μέλος του Marx21 στη Νέα Υόρκη.

Η Κλέρ Λέμλιχ είναι σοσιαλίστρια στις Ηνωμένες Πολιτείες και μέλος του Marx21.

Παρά το μικρό του μέγεθος, το Marx21 συνδυάζει τη δράση μέσα στους διάφορους αγώνες με μια προσπάθεια ανοικοδόμησης ενός σοσιαλιστικού και αντικαπιταλιστικού ρεύματος στις ΗΠΑ. Τα μέλη του είναι ενεργά στο United Against Racism and Fascism (UARF) στη Νέα Υόρκη, όπου, για παράδειγμα, η πρόσφατη απόπειρα των Proud Boys να οδηγήσουν μια αυτοκινητοβιομηχανία στο Πύργο Τραμπ στο Μανχάταν ανατράπηκε από τους αντιφασίστες και τις αντιφασίστριες. Τα μέλη μας στην Καλιφόρνια συμμετέχουν στο κίνημα για τα δικαιώματα των μεταναστών. Στο Πόρτλαντ, τα μέλη μας συμμετείχαν στις διαδηλώσεις εναντίον στα Proud Boys και οργανώνουν μέσα στους άνεργους. ■



βδομάδες με τις ιδεολογικές επιθέσεις, όπως στο δικαίωμα στην έκτρωση. Όταν λοιπόν μέσα στην πανδημία η προσπάθεια είναι να μετατραπούν όλα σε “ατομική ευθύνη” και να “μεινουμε σπίτι”, η ιδεολογία του σεξισμού που υπαγορεύει ότι η θέση των γυναικών είναι το σπίτι αποκτά ακόμα πιο κομβικό ρόλο. Η σχέση του κράτους και της κυβέρνησης με την εκκλησία αντικατοπτρίζει εν μέρει αυτή την επίθεση. Στην πρόσοψη της Βουλής προβάλλουν χριστοπαναγιές και άρματα σε μια προσπάθεια να δείξουν ότι κάνει κουμάντο το “Πατρίς – θρησκεία – οικογένεια”.

Αν και η ορατότητα και η αποδοχή της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας αυξάνεται σταθερά χρόνο με τον χρόνο, οι ομοφοβικές και τρανσφοβικές επιθέσεις δεν έχουν μειωθεί. Η ίδια η αστυνομία είναι δράστης σε μερικές από αυτές –όπως άλλωστε και σε πολλά παραδείγματα ρατσιστικής συμπεριφοράς.<sup>3</sup> Ταυτόχρονα η εργασιακή επισφάλεια οξύνεται. Το γεγονός ότι οι γυναίκες, οι ΛΟΑΤΚΙ+, οι οροθετικοί/ες, οι τοξικοεξαρτημένοι/ες, οι σεξεργάτες/τριες και άλλες κοινωνικές ομάδες, όπως είδαμε μέσα από τα γραπτά του Ζακ, αντιμετώπιζαν ακραίες συνθήκες και συκοφαντούνταν ωμά από τις κυβερνήσεις ήδη πριν από την πανδημία, σημαίνει ότι σήμερα έχουν ένα πολλαπλάσιο βάρος να σηκώσουν στον αγώνα τους για δουλειά και ζωή.

Δεν πρέπει να αφήσουμε αυτή τη διελκυστίνδα να μας τραβήξει ξανά πίσω. Αντίθετα πρέπει, και μπορούμε, ειδικά μέσα στις συνθήκες που επικρατούν σήμερα, να διασφαλίσουμε τα κερδισμένα και να βάλουμε τέλος στις διακρίσεις, παλεύοντας για ένα άλλο σύστημα. Ένα σύστημα που οι ανάγκες όλων των ανθρώπων, και όχι τα κέρδη των λίγων, θα είναι το κριτήριο με βάση το οποίο θα λειτουργεί η κοινωνία. Έγραφε ο Ζακ: “*Κάποιες και κάποιοι από εμάς, θέλουμε ανθρώπινα δικαιώματα, ναι, αλλά όπως πρέπει να είναι. Για όλες και όλους. Ενιαία και αδιαίρετα. Γιατί εμείς τα θέλουμε όχι μόνο για τον πλού-*

*σιο αλλά και για τις φτωχές. Όχι μόνο για το Ευρωπαϊό Πολίτη αλλά και για τον ‘ξένο’. Όχι μόνο για την υγιή αλλά και για την ‘άρρωστη’ εντός ή εκτός εισαγωγικών. Όχι μόνο για αυτή με τον κοινωνικό κύκλο αλλά και για τον περιθωριοποιημένο”.*

Τα δυο τελευταία χρόνια που έχουμε δει την έμφυλη βία να αυξάνεται, είχαμε ταυτόχρονα τις δυο νίκες του γυναικείου κινήματος: θεσμοθετήθηκε νομικά το πάγιο αίτημα “χωρίς συναίνεση είναι βιασμός” και καταδικάστηκαν οι βιαστές και δολοφόνοι της Ελένης Τοπαλούδη. Για τίποτε από αυτά τα δύο δεν είχαμε να κάνουμε με θετικά προδικατεθειμένους θεσμούς του κράτους. Το νομοσχέδιο που αρχικά κατατέθηκε για τον βιασμό ήταν το διαβόητο νομοσχέδιο που έριχνε “στα μαλακά φασίστες και βιαστές”. Προέβλεπε μικρότερες ποινές για τους ηγέτες εγκληματικής οργάνωσης (φωτογραφίζοντας τους τότε υπόδικους ηγέτες της Χρυσής Αυγής) και έβαζε δυσκολότερα κριτήρια για την απόδειξη του βιασμού.

Άρχισε ένας μεγάλος αγώνας που έβαλε στο κέντρο του τη ραχοκοκαλιά της μάχης για τα δικαιώματα των γυναικών και για την καταδίκη της Χρυσής Αυγής: τα σωματεία, τα συνδικάτα και τις ομοσπονδίες. Σε συνέχεια της πολύμηνης καμπάνιας που οδήγησε στην πρώτη, στην Ελλάδα, πανεργατική απεργία για την παγκόσμια μέρα γυναικών της 8 Μάρτη 2019, στους χώρους εργασίας άνοιξε μια νέα καμπάνια “Όχι στα μαλακά φασίστες και βιαστές”. Το νομοσχέδιο συζητήθηκε στους χώρους που είχαν μόλις βγει από την επιτυχία της οργάνωσης της 8 Μάρτη και έφτασε και στις γειτονιές, στις σχολές και στα σχολεία με δεκάδες εξορμήσεις. Έγιναν συνεντεύξεις τύπου που ξεσκέπασαν τις πραγματικές συνέπειες του νομοσχεδίου και η κατακραυγή πήρε διαστάσεις που ανάγκασαν την κυβέρνηση ΣΥΡΙΖΑ – ΑΝΕΛ να αλλάξει τόσο το άρθρο που αφορά τις ποινές των ηγετών εγκληματικής οργάνωσης όσο και το άρθρο για τον βιασμό –βάζοντας

για πρώτη φορά στον ποινικό κώδικα την έννοια της συναίνεσης.

Όταν έγινε κυβέρνηση η Νέα Δημοκρατία προσπάθησε με το καλημέρα να δείξει την πυγμή των γκλοπ και του “Πατρίς-Θρησκεία-Οικογένεια”, παίρνοντας εξίσου άμεσα τις πρώτες απαντήσεις. Η κατακραυγή για την καμπάνια κατά των εκτρώσεων που εμφανίστηκε σε στάσεις του Μετρό έκανε τους διοργανωτές της να την μαζέψουν άρον άρον. Στις 25 Νοέμβρη 2019, ημέρα για την εξάλειψη της βίας κατά των γυναικών, χιλιάδες διαδήλωσαν για την Ελένη Τοπαλούδη, τον Πετρίτ Ζίλφε που δολοφονήθηκε από χρυσαυγίτη, τις τρεις γυναίκες που βρέθηκαν νεκρές στον Έβρο, τον Ζακ. Η 8 Μάρτη του 2020, παρά τον φόβο για την πανδημία και την σκληρή ρατσιστική επίθεση της κυβέρνησης μια βδομάδα νωρίτερα στον Έβρο, ήταν μια μαζική εργατική διαδήλωση με εκατοντάδες πρόσφυγες, προσφύγισες, μετανάστες και μετανάστριες και με έντονα τα αιτήματα για τη γυναικεία απελευθέρωση και τα δικαιώματα ΛΟΑΤΚΙ+ και προσφύγων.

Λίγο αργότερα η δεξιά και το κράτος έδωσαν τα ρέστα τους για να πέσουν στα μαλακά οι βιαστές και δολοφόνοι της Ελένης Τοπαλούδη. Η ανακοίνωση του προέδρου του Δικηγορικού Συλλόγου Αθηνών Δ. Βερβεσού, η παρέμβαση στη διαδικασία της δίκης του συμβούλου του ΔΣΑ, Γ. Κλεφτοδήμου, αλλά και το δημόσιο σχόλιο του υφυπουργού παρά τω πρωθυπουργώ Α. Σκέρτσου, όλα με αφορμή την καταδικαστική εισαγγελική πρόταση σε μια προσπάθεια αποδόμησής της, αποτέλεσαν μια αποκάλυπτη προσπάθεια επηρεασμού του αποτελέσματος της δίκης. Αλλά η δίκη έληξε με τη σκληρή καταδίκη των δυο κατηγορούμενων: ισόβια κάθειρξη συν 15 χρόνια και για τους δύο, χωρίς κανένα ελαφρυντικό. Το δικαστήριο άνοιξε επίσης τον δρόμο για τη διερεύνηση του ρόλου του ψυχιάτρου του Μ. Κούκουρα για ψευδείς βεβαιώσεις (προκειμένου να πέσει στα μαλακά), καθώς διαβίβασε τα πρα-

κτικά και την απόφαση της δίκης στον εισαγγελέα.

Ήταν η συνεχής δράση του προηγούμενου διαστήματος που έκανε τη δίκη αυτή, στις δύσκολες συνθήκες της πανδημίας και των υγειονομικών μέτρων, να μην περάσει στα ψιλά, να γίνει συζήτηση απ’ άκρη σ’ άκρη της χώρας και να μην αφήσει περιθώριο για άλλο αποτέλεσμα. Συγκρούστηκε ένα κίνημα που διεκδικεί όχι μόνο δικαιοσύνη για την Ελένη και όλα τα θύματα γυναικοκτονιών αλλά να τσακιστούν οι σεξιστικές διακρίσεις συνολικά, με ένα σύστημα που θέλει να συγκαλύψει αυτά τα φαινόμενα, καθώς στην καρδιά της πολιτικής του είναι οι ακόμα σκληρότερες επιθέσεις στις γυναίκες και τα κεκτημένα τους.

Αποκορύφωμα του πώς κερδίζουμε τις μάχες ήταν φυσικά η δίκη της Χρυσής Αυγής. Ότι το κράτος δεν ήθελε να κόψει τις σχέσεις του με τους φασίστες, είχε φροντίσει να το κάνει σαφές τον Δεκέμβρη του 2019 με την αγόρευση της η εισαγγελέας Α. Οικονόμου. Και το έδειξε ξανά τον Οκτώβρη, όταν υπερασπίστηκε τους καταδικασθέντες μέχρι τελικής πτώσης. Και το είχαν δείξει μέχρι τότε και τα τριάντα χρόνια ατιμωρησίας της ηγεσίας της Χρυσής Αυγής. Τη δυνατότητα να μπορούν να δρουν ανενόχλητες φασιστικές ομάδες (είτε της Χρυσής Αυγής είτε όχι) δεν θέλει να τη χάσει η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας και ο κρατικός μηχανισμός. Οι καταγγελίες ότι παρακρατικές ομάδες με τη βοήθεια της αστυνομίας κάνουν παράνομες επαναπροωθήσεις, καθώς και οι καταγγελίες για βασανιστήρια, ληστείες και δολοφονίες σε βάρος των προσφύγων πύκνωσαν επικίνδυνα μέσα στο 2019-2020.

Όλη αυτή η κατάσταση έδειχνε τη διάθεση να πέσουν στα μαλακά και οι πρωτεργάτες, οι ναζί της Χρυσής Αυγής. Κι όμως, καταδικάστηκαν κι αυτοί σκληρά. Στάλθηκε μήνυμα σε ολόκληρο τον πλανήτη πώς μπορεί η εργατιά να σταματήσει τη φασιστική απειλή. Αναγκάστηκε όλο το πολιτικό σκηνικό,

του ακροδεξιού και ρατσιστή Σαμαρά συμπεριλαμβανομένου, να δώσει αντιφασιστικά διαπιστευτήρια και να δεχτεί αυτό που έλεγαν οι “ξυπόλητοι”, οι μετανάστες, οι εργάτριες του Περάματος. Όσο κι αν το έκαναν υποκριτικά, για να διεκδικήσουν μερίδιο της νίκης, η πραγματικότητα είναι ότι υποκλίθηκαν στον εχθρό τους, την εργατική τάξη.

Σε αυτόν τον θρίαμβο φτάσαμε γιατί είχαν προηγηθεί χρόνια πολιτικής μάχης ενάντια στον ρατσισμό, για το ξεσκέπασμα της πραγματικής φύσης της Χρυσής Αυγής, ενάντια στη λιτότητα και την εξαθλίωση που στρώνει τον δρόμο στην ακροδεξιά, για τη δημοσιότητα της δίκης, ενάντια στην ομοφοβία και την τρανσφοβία, ενάντια σε κάθε είδους διάκριση -που η πιο ακραία της εκδοχή έβρισκε έκφραση στα εγκλήματα της ναζιστικής συμμορίας. Η μάχη ενάντια στη Χρυσή Αυγή έγινε υπόθεση όλων, σε κάθε εργατικό χώρο, σχολείο, σχολή και γειτονιά.

Όπως έγραφε ο Τάκης Ζώτος αμέσως μετά: “*Η 7 Οκτώβρη, είναι η μέρα που έξω από το Εφετείο της Αθήνας έγινε η μεγαλύτερη, μαζικότερη, μαχητικότερη και κυρίως η πιο ενωτική αντιφασιστική συγκέντρωση, εδώ και πολλά χρόνια. Ήταν τόση η προσέλευση του κόσμου που ακύρωσε τις αποστάσεις και τις διαχωριστικές γραμμές των διαφορετικών μπλοκ. Ο κόσμος πλημμύρισε όλο το διαθέσιμο χώρο από Κηφισίας μέχρι Χ. Τρικούπη. Ήταν εκεί, δίπλα-δίπλα τα πανό και οι σημαίες του ΠΑΜΕ και της ΚΕΕΡΦΑ, της ΑΔΕΔΥ, του ΕΚΑ, της ΟΛΜΕ και της ΔΟΕ, της ΑΝΤΑΡΣΥΑ και του ΣΥΡΙΖΑ, εκατοντάδες πρωτοβάθμια σωματεία, φοιτητικοί σύλλογοι και μαθητικές καταλήψεις, οργανώσεις γυναικών και της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας. Πολιτιστικοί σύλλογοι και σύλλογοι των γειτονιών μας. Χιλιάδες νεολαίοι και απλοί καθημερινοί άνθρωποι.*

*Η εργατική τάξη και η νεολαία είχαν επιβάλει το ενιαίο αντιφασιστικό μέτωπο στην πράξη. Ήξεραν, ότι ήταν η δύναμη που με τους αγώνες τους είχαν τσακίσει τη Χρυσή Αυγή. Σε μια κορυφαία*

*πολιτική στιγμή, συμπυκνώθηκαν όλοι οι επί μέρους διεκδικητικοί αγώνες των εργαζομένων, των φοιτητών, των μαθητών, των εργατών υγείας, των εργατών τέχνης, των δασκάλων, των καθηγητών, των μεταναστών, των προσφύγων, των γυναικών, της ΛΟΑΤΚΙ+ κοινότητας και κάθε καταπιεσμένου. Και αποκτήσαμε την αυτοπεποίθηση ότι μπορούμε και να νικάμε”.*<sup>4</sup> Αυτό είναι ο οδηγός για το πώς πρέπει να δώσουμε τη -δικαστική και όχι μόνο- μάχη για τη δικαίωση του Ζακ.

Μέσα στη χρονιά που τόλμησαν να πουν -με νόμο, με τρόπο και με αυθαίρετες απαγορεύσεις της αστυνομίας- ότι δεν μπορούμε να διαδηλώνουμε, έγινε η πιο μεγάλη διαδήλωση. Μέσα στη χρονιά που ο Πλεύρης εκμεταλλεύτηκε τα υγειονομικά μέτρα για να στείλει τη δίκη των δολοφόνων του Ζακ στις καλένδες, βάλαμε στη φυλακή τους ναζί. Αυτό το σύστημα βυθίζεται στην κρίση και προκύπτουν όλο και πιο έντονες αντιφάσεις. Μπορούμε να τις εκμεταλλευτούμε για να το γκρεμίσουμε. Κόντρα σε ένα σύστημα που θέλει να μας κάνει να σκεφτόμαστε με όρους “ατομικής ευθύνης” και να νιώθουμε μόνοι/ες απέναντι στις επιθέσεις, θα αντιπαρατάξουμε τη συλλογικότητά μας.

Με τα λόγια του Ζακ, “*δεν υπάρχει πιο όμορφο, ανακουφιστικό, κατευναστικό, ελπιδοφόρο πράγμα από το να πεις, να σου πουν, να κάνεις και να σε κάνουν να νιώσεις πως δεν είσαι μόνος, δεν είσαι μόνη. Και όταν δεν είμαστε, όταν δεν νιώθουμε μόνες και μόνοι, ε, θα τον αλλάξουμε και τον κόσμο. Που θα πάει...”*

## Σημειώσεις

1. [bit.ly/3rfP430](https://bit.ly/3rfP430). Amnesty International, Police abuse and the global pandemic
2. [bit.ly/3pcSpyc](https://bit.ly/3pcSpyc). Amnesty International, Include sex workers in the COVID-19 response
3. [bit.ly/37Dha01](https://bit.ly/37Dha01). Δίκτυο Καταγραφής Περιστατικών Ρατσιστικής Βίας, επίσημο έκθεση 2019
4. [ergatikiki.gr/article.php?id=22956](https://ergatikiki.gr/article.php?id=22956). Δ. Ζώτος, Εγκληματική οργάνωση, όπως λέγαμε από το 1996



## 200 χρόνια από την επανάσταση του 21 Η κοινωνία αλλάζει με επαναστάσεις

**Η** συμπλήρωση 200 χρόνων από το ξέσπασμα της επανάστασης του 1821 είναι μια μεγάλη επέτειος. Είναι μια ευκαιρία να θυμηθούμε και να θυμίσουμε ότι η κοινωνία αλλάζει και προχωράει με επαναστάσεις. Γι' αυτόν τον λόγο η συγκεκριμένη επέτειος είναι φορτωμένη αντιφάσεις.

Για τους αστούς η επέτειος είναι εθνική γιορτή, μια πανηγυρική σειρά εκδηλώσεων υπέρ της εθνικής ενότητας κάτω από την κυριαρχία τους. Ταυτόχρονα, όμως, η κυρίαρχη ιδεολογία επιμένει ότι οι επαναστάσεις ανήκουν στο παρελθόν, η ιστορία έχει φτάσει στον προορισμό της, τα άτομα μπορούν να

**Κόντρα στα αντιδραστικά μηνύματα των εθνικών εορτασμών, ο Πάνος Γκαργκάνας θυμίζει τη δυναμική των επαναστάσεων μετά τη Γαλλία του 1789 και την επιμονή στην επικαιρότητα των κοινωνικών επαναστάσεων**

αγωνίζονται για την κοινωνική ανέλιξη τους αλλά η κοινωνία δεν χρειάζεται να αλλάξει. Να τιμούμε τον Γέρο του Μωριά, τον Καραϊσκάκη και τους μπουρλοτιέρηδες, αλλά να καθόμαστε στα αυγά μας.

Αυτή η σχιζοφρένεια δεν είναι ελληνική ιδιαιτερότητα. Χαρακτηρίζει ακόμα και τα ισχυρότερα εθνικά κράτη που αναδείχθηκαν στην πορεία του περάσματος από τη φεουδαρχία στον καπι-

ταλισμό. Στην Αγγλία για να φτάσουν στη βιομηχανική επανάσταση χρειάστηκε να περάσουν από τον Κρόμγουελ και τον αποκεφαλισμό του βασιλιά, ωστόσο ο εθνικός ύμνος επιμένει μέχρι σήμερα: «ο θεός σώζει τη βασίλισσα». Στη Γαλλία, πατρίδα της πιο ένδοξης αστικής επανάστασης του 1789, η επέτειος των δικών της 200 χρόνων σηματοδεύτηκε από ολόκληρη εκστρατεία ιστορικού αναθεωρητισμού.<sup>1</sup>

Στο επίκεντρο των αναθεωρητικών θεωριών βρισκόταν και βρίσκεται η ιδέα ότι οι κοινωνικές αλλαγές είχαν τις δικές τους («τυχαίες») σταδιακές διαδρομές, ενώ οι επαναστάσεις ήταν επεισόδια πολιτικών ανακατατάξεων με περιορισμένη κοινωνική σημασία. Στην περίπτωση της Γαλλίας, η επανάσταση ήταν μια «εκτροπή» (degarage) που θα μπορούσε να είχε αποφευχθεί ώστε οι απαραίτητες μεταρρυθμίσεις να είχαν προχωρήσει πιο ομαλά. Το να μιλάμε για αστικές επαναστάσεις είναι μια ξεπερασμένη εμμονή.

Σύμφωνα με τον Καναδό ιστορικό Ζορζ Κομινέλ «Πρέπει πλέον να γίνει αποδεκτό ότι οι μακρόχρονοι ισχυρισμοί περί ιστορικής εγκυρότητας της Μαρξιστικής ερμηνείας για τη Γαλλική επανάσταση έχουν ανατιναχθεί (...) Η Γαλλική επανάσταση ήταν μια ενδο-ταξική σύγκρουση γύρω από βασικές πολιτικές σχέσεις, ήταν ένας εμφύλιος πόλεμος μέσα στην άρχουσα τάξη γύρω από ουσιαστικά ζητήματα άντλησης πλεονάσματος».<sup>2</sup>

Δυστυχώς τέτοιες αντιλήψεις είχαν γίνει αποδεκτές και από τμήματα της Αριστεράς και ασκούν επιρροή μέχρι σήμερα. Σύμφωνα με τον Γιάννη Μηλιό, παραδείγματος χάρι:

«οι λεγόμενες αστικές επαναστάσεις όπως η Αγγλική του 17ου ή η Γαλλική του 18ου αιώνα ήταν πρωτίστως μαζικά κινήματα που συγκλόνισαν τους υφιστάμενους συσχετισμούς δυνάμεων μεταξύ των κυρίαρχων και των κυριαρχούμενων τάξεων και με αυτό τον τρόπο, εξορισμού, αναδιαμόρφωσαν την ισορροπία δυνάμεων μεταξύ των διαφόρων μερίδων της άρχουσας τάξης και δημιούργησαν επίσης νέες ισορροπίες μεταξύ των κρατικών μηχανισμών. (...) Η Αμερικανική ή η Γαλλική Επανάσταση στα τέλη του 18ου αιώνα δεν σηματοδότησαν την «μετάβαση από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό» αλλά έναν σημαντικό ανασηματισμό των ταξικών σχέσεων δύναμης στο εσωτερικό ενός καπιταλιστικού κοινωνικού σχηματισμού και μια αντίστοιχη αναδιάρθρωση των καπιταλιστι-

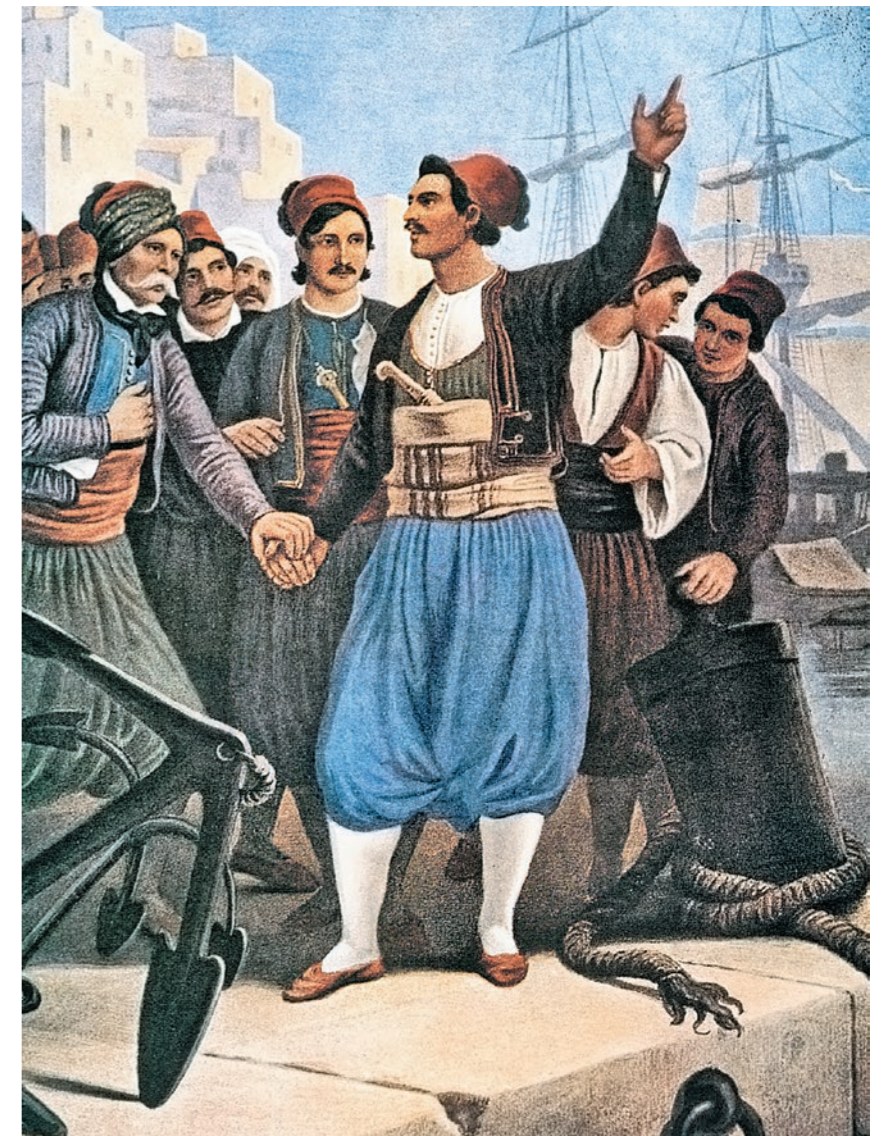
κών κρατικών μηχανισμών που έφεραν στο προσκήνιο νέες μορφές καταστολής, διακυβέρνησης και συναίνεσης».<sup>3</sup>

Ωστόσο στην ελληνική περίπτωση, η επίσημη ιστοριογραφία έχει από νωρίς το δικό της τρόπο να ξεπερνάει τον σκόπελο της κοινωνικής σημασίας της επανάστασης καλλιεργώντας τον μύθο της «εθνικής παλιγγενεσίας». Αυτό που έγινε το 1821 ήταν η επανεμφάνιση της «αιώνιας ελληνικότητας» που βρήκε τη σύγχρονη συνέχειά της από την αρχαία Ελλάδα και το Βυζάντιο αποτινάσσοντας «400 χρόνια τουρκικής σκλαβιάς». Χρειάστηκε να περάσουν 100 χρόνια από το 1821 για να έρθει ο Κορδάτος

και να γράψει για την κοινωνική σημασία της επανάστασης.

“Στα εκατό χρόνια που πέρασαν από την Εθνική Επανάσταση του 1821, καλλιεργήθηκε επίμονα η ιδέα από τους ιστορικούς και πνευματικούς ηγέτες της ελληνικής αστικής τάξης, πως η σημερινή νεοελληνική εθνότητα βαστά τα ίσα από την αρχαία Ελλάδα κι ακόμα πως και το Βυζαντινό κράτος ήταν απόλυτα ελληνικό. Οι ιδέες και αντιλήψεις αυτές δεν είναι καθόλου σωστές... Αυτό που λέμε σήμερα έθνος δεν υπήρχε. Κι ακόμα κάτι άλλο, η ελληνική εθνότητα δεν έμεινε καθαρόαιμη μέσα στο διάβα των αιώνων. Ανακατεύθηκε με ένα σωρό άλ-

Οι ναύτες της Ύδρας ήταν πρωτοπόροι στην επανάσταση του 1821





Οι εξεγερμένοι στη Σάμο πήραν το όνομα «Καρμανιόλοι» εμπνευσμένοι από τους αβράκωτους της Γαλλικής Επανάστασης που τραγουδούσαν το τραγούδι της Καρμανιόλας. Στη φωτό αριστερά ο Bertrand Barere, συνθέτης του τραγουδιού

λους λαούς στη Μεσόγειο και στην Ανατολή και πολλοί δούλοι, που για τον ένα ή άλλο λόγο απελευθερώθηκαν και έγιναν ελεύθεροι πολίτες Έλληνες προέρχονταν από κυρίως ανατολικές περιοχές. Αν πάλι, από τη μακεδονική κατάκτηση και δώθε, η ελληνική γλώσσα επικράτησε στις χώρες της ανατολικής μεσογειακής λεκάνης, αυτό δε σημαίνει κιόλας πως όλοι αυτοί που μιλούσαν την ελληνική ήταν Έλληνες».<sup>4</sup>

Αυτή η αντιπαράθεση που κρατάει έναν αιώνα έχει προφανώς τη σημασία της σήμερα καθώς οι επίσημοι εορτασμοί για τα 200 χρόνια επαναφέρουν όλα τα κλισέ. Είναι απαραίτητο να συνεχίσουμε τις προσπάθειες του Κορδάτου. Όπως γράφαμε ήδη από τα πρώτα τεύχη αυτού του περιοδικού:

«Όλα τα σύγχρονα εθνικά κράτη φροντίζουν να δημιουργήσουν και να καλλιεργήσουν ανάλογους μύθους για κάποιο ένδοξο παρελθόν του δικού τους έθνους. Ενώ το έθνος-κράτος είναι κοινωνικός θεσμός της σύγχρονης ιστορίας δεμένος με την ανάπτυξη του καπιταλισμού, οι απολογητές του το προεκτείνουν αυθαίρετα προς τα πίσω για πολλούς και διάφορους λόγους: συχνά

για λόγους διεκδικήσεων (για να «αποδείξουν» ότι κάποιες περιοχές ή πληθυσμοί τους ανήκουν), αλλά εξίσου συχνά για λόγους εσωτερικής συνοχής (για να ενισχύσουν την κυρίαρχη ιδεολογία της υποταγής των κατωτέρων τάξεων στο «εθνικό συμφέρον»). Αυτό το φαινόμενο παίρνει ξεχωριστές διαστάσεις στην περίπτωση της Ελλάδας, γιατί η ελληνική αστική τάξη είχε (και έχει) τη δυνατότητα να δανειστεί ένα έτοιμο οπλοστάσιο για το υποτιθέμενο δικό της ένδοξο παρελθόν. Η ανακάλυψη και η λατρεία του αρχαίου Ελληνικού πολιτισμού δεν είναι μόνο δικό της έργο αλλά του ανερχόμενου αστισμού διεθνώς. Η προγονοπληξία που χαρακτηρίζει τόσο έντονα τον ελληνικό εθνικισμό δανείζεται περγαμηνές από μια τοποθέτηση της στο βάθρο της «γενέτειρας του ευρωπαϊκού πολιτισμού» που είναι έργο της αστικής διανοήσεως του 18ου και 19ου αιώνα στη Γερμανία, στη Γαλλία και στην Αγγλία».<sup>5</sup>

Ο Μαρξ μας δίνει μια καλή αφετηρία για να κατανοήσουμε αυτή τη διαδικασία. Γράφει:

«Ο Χέγκελ παρατηρεί κάπου ότι όλα τα μεγάλα ιστορικά γεγονότα και προσωπικότητες εμφανίζονται κατά κάποιο

τρόπο δυο φορές. Ξέχασε να προσθέσει: την πρώτη φορά σαν τραγωδία, τη δεύτερη σαν φάρσα. (...) Οι άνθρωποι φτιάχνουν την ιστορία τους, αλλά όχι όπως θα ήθελαν. Δεν την φτιάχνουν κάτω από συνθήκες της δικής τους επιλογής, αλλά κάτω από προϋπάρχουσες συνθήκες, όπως τις έδωσε και τις μετέδωσε το παρελθόν. Η παράδοση όλων των νεκρών γενεών βαραίνει σαν εφιάλτης στα μυαλά των ζωντανών. Και ακριβώς τη στιγμή που φαίνονται απασχολημένοι με την επαναστατική αλλαγή των πραγμάτων και του εαυτού τους, με τη δημιουργία πραγμάτων που δεν υπήρχαν ποτέ προηγούμενα, ακριβώς σε τέτοιες εποχές επαναστατικής κρίσης, ανακαλούν αγχωτικά στην υπηρεσία τους πνεύματα του παρελθόντος, δανειζόμενοι από αυτά ονόματα, συνθήματα μάχης και ενδυμασίες σε μια προσπάθεια να εμφανίσουν αυτή τη νέα σκηνή της παγκόσμιας ιστορίας ντυμένη με αμφίεση καταξιωμένη από παλιούς καιρούς και με γλώσσα δανική. Έτσι ο Λούθηρος φόρεσε τη μάσκα του Απόστολου Παύλου, η επανάσταση του 1789-1814 στολίστηκε εναλλάξ με τη στολή της Ρωμαϊκής Δημοκρατίας και της Ρωμαϊκής Αυτοκρα-

τορίας και η Επανάσταση του 1848 δεν ήξερε κάτι καλύτερο από το να εμφανίζεται ως παρωδία άλλοτε του 1789 και άλλοτε της επαναστατικής παράδοσης του 1793-95».<sup>6</sup>

Οι πρωταγωνιστές των αστικών επαναστάσεων αντλούσαν έμπνευση από ένα ένδοξο παρελθόν που βρισκόταν πίσω και μακριά από την εποχή της κοινωνίας που ήθελαν να ανατρέψουν, των ελέω θεού μοναρχιών, των φεουδαρχών και των δεσμών τους με την εκκλησιαστική ιεραρχία. Το έβρισκαν στην αρχαιότητα, στη Ρώμη, στην Αθήνα, στη Σπάρτη, στην Αλεξάνδρεια.<sup>7</sup> Είναι αδύνατο να μιλήσουμε για τις ιδέες του Διαφωτισμού και τη διάδοσή τους αν αγνοήσουμε αυτή τη διάσταση.

Και προφανώς αυτό ισχύει με μεγαλύτερη έμφαση στην ελληνική περίπτωση. Όχι μόνο γιατί οι διανοούμενοι της ελληνικής επανάστασης είχαν να δράσουν στα εδάφη της αρχαίας Αθήνας και της Σπάρτης μιλώντας μια γλώσσα που είχε τις ρίζες της στα αρχαία ελληνικά, αλλά και γιατί είχαν το πλεονέκτημα να έχει προηγηθεί η Γαλλική επανάσταση και να στηρίζει αυτές τις ιδέες με υλική δύναμη. Δεν ήταν μόνο οι έμποροι των παροικιών που έρχονταν σε επαφή με όλα αυτά και αποτελούσαν μια γέφυρα για τη διάδοση και τη ζύμωση των επαναστατικών ιδεών. Ο Σταυριανός στο κλασικό έργο του δίνει και μια άλλη πλευρά:

«Υπήρχε συστηματική προπαγάνδα από το Παρίσι με στόχο την υπονόμηση της Οθωμανικής εξουσίας. (...) Την άνοιξη του 1797 ο Ναπολέων έδωσε οδηγίες στον κυβερνήτη των Ιονίων Νήσων να «κολακεύει τους κατοίκους και να μιλάει για την Ελλάδα της Αθήνας και της Σπάρτης στις διάφορες διακηρύξεις του».<sup>8</sup>

Στα Προπύλαια του Πανεπιστημίου της Αθήνας στέκονται στις δυο άκρες τα αγάλματα του Ρήγα Φεραίου και του Πατριάρχη Γρηγόριου Ε'. Η επίσημη εκδοχή εξακολουθεί μέχρι σήμερα να παντρεύει τον επαναστάτη με τον πατριάρχη (που τον εχθρευόταν μέχρι



Τουσσέν Λ'Ουβερτιέρ, ηγέτης της επανάστασης στην Αϊτή

θανάτου) σαν πατέρες του έθνους. Η αλήθεια είναι ότι ο Γάλλος Ναπολέων έπαιξε μεγαλύτερο ρόλο στην «παλιγγενεσία» από τους ελληνοφώνους πατριάρχες.

Ένα επιπλέον στοιχείο που βοηθάει να ξεφύγουμε από τους μύθους της αιώνιας ελληνικής φυλής που ξαναζωντάνεψε το 1821, είναι η σχέση της επανάστασης του 1821 με την επανάσταση των σκλάβων στην Αϊτή.<sup>9</sup> Αν πιστεύαμε τα εθνικά κλισέ, τίποτε δεν θα μπορούσε να είναι πιο μακριά από τους χριστιανούς «απόγονους του Πε-

ρικλή και του Λεωνίδα» από τους Αιτινούς μαύρους που είχαν για θρησκεία το Βουντού. Ούτε αίμα, ούτε γλώσσα, ούτε θρησκεία δεν δικαιολογούσαν δεσμούς. Και όμως η ελεύθερη δημοκρατία της Αϊτής ήταν η πρώτη χώρα που αναγνώρισε την επαναστατημένη Ελλάδα και έστειλε εκατό μαχητές να βοηθήσουν.<sup>10</sup> Η δυναμική των επαναστάσεων ένωνε τους «Μαύρους Γιακοβίνους» στην άλλη άκρη της γης με τους εξεγερμένους της Πελοποννήσου πιο δυνατά από τη «συνέχεια του ελληνορθόδοξου πολιτισμού».

Το υπόβαθρο αυτής της κοινής δυναμικής ήταν οι ταξικές κοινωνικές διεργασίες που έβαζαν σε κίνηση τους εξεγερμένους. Τι ήταν αυτό που έσπρωχνε τους αγρότες να στρατολογηθούν στις δυνάμεις του Κολοκοτρώνη; Τι παρακινούσε τους ναύτες που είχαν τόσο πρωταγωνιστικό ρόλο στις μάχες της επανάστασης; Πώς μετατρέπονταν βολεμένοι έμποροι και караβοκύρηδες σε επαναστάτες;

## Αγρότες και «ναυτικοί όχλοι»

«Στην Πελοπόννησο, όπου η επανάσταση πολέμησε και νίκησε, οι αγρότες παρακινήθηκαν από την έντονη έλλειψη γης. Υπολογίζεται ότι οι 40.000 Τούρκοι που ζούσαν στην Πελοπόννησο είχαν στην κατοχή τους τρία εκατομμύρια στρέμματα καλής γης, ενώ για τους 360.000 Έλληνες απόμεναν μόνο ενάμισι εκατομμύριο στρέμματα. Έτσι, υπολογίζοντας την κατά κεφαλή έκταση, οι Τούρκοι είχαν δεκαοκτώ φορές περισσότερη γη από τους Έλληνες. Επιπλέον, το μεγαλύτερο μέρος της γης που ήταν διαθέσιμο για τους Έλληνες βρισκόταν στα χέρια μιας μικρής ομάδας από πλούσιους. Έτσι, για τον κύριο όγκο των αγροτών η επιλογή ήταν να δουλεύουν στα κτήματα τούρκων ή ελλήνων γεωκτημόνων. Σε αυτές τις συνθήκες, πολλοί αγρότες στήριξαν την επανάσταση σαν διέξοδο για να αποκτήσουν γη».<sup>11</sup>

Όπως παρατηρεί η Σταυρούλα Πανίδου, «ο ίδιος ο «έθνικός ιστορικός», ο Κ. Παπαρρηγόπουλος, εξηγεί το πώς και ποιοι ξεκίνησαν την ελληνική επανάσταση: “Μετά την ειρήνην του 1815, επειδή εξέλιπον αι φορμαί των δαψιλών κερδών, οι ναυτικοί όχλοι, οι αποταμιεύματα μη έχοντες, εδυσφόρουσαν επί τη αργία αυτών και απορία, ου μόνον εν Ύδρα, αλλά και εν Σπέτσαις. Εν Ύδρα δε επί το σούτον αφηνίασαν, ώστε αυτοί πρώτοι εκήρυξαν την έναρξιν του αγώνος του 1821. Και όμως οι πρόκριτοι αμφοτέρων νήσων, προϊσταμένου του περιφανούς Υδραίου Λαζάρου Κουντουριώτου, κατώρθωσαν δι’ όλης της Επαναστάσεως να ηγηθούν... τα πλήθη δια

μόνης της ηθικής επιρροής, ην ανέκαθεν εκτήσαντο, πολιτευθέντες προς τον λαόν ως πατέρες και αδελφοί και σύντροφοι”. Στην πραγματικότητα, βέβαια, ο Αντώνης Οικονόμου που ηγείται της επανάστασης στην Ύδρα και τις Σπέτσες, δολοφονείται το Δεκέμβρη του ’21 από τον πρόκριτο του Αιγίου Ανδρέα Λόντο».<sup>12</sup>

Ασφαλώς οι ιδιοκτήτες του στόλου είχαν την πολιτική ηγεσία της επανάστασης, αλλά η σχέση τους με τους «ναυτικούς όχλους» δεν ήταν πάντα ομαλή ώστε να «ηγηθούν τα πλήθη δια μόνης της ηθικής επιρροής». Η επανάσταση κινδύνευε να χαθεί όταν τα στρατεύματα του Ιμπραήμ από την Αίγυπτο αποβιβάστηκαν στην Πελοπόννησο. Η απόβαση έγινε χωρίς μάχη επειδή ο στόλος είχε παραλύσει καθώς «οι ναύτες ήταν απλήρωτοι για ένα-δυο μήνες και αποφάσισαν να γυρίσουν πίσω στα νησιά τους. Στις 24 Φλεβάρη 1825 ο Ιμπραήμ έφτασε στο νότιο άκρο της Πελοποννήσου χωρίς παρενόχληση με ένα στρατό που αποτελούνταν από 4000 πεζικό και 500 ιππικό. Τα πλοία του επέστρεψαν στην Κρήτη και μετέφεραν μια δεύτερη δύναμη 6000 πεζικού και 500 ιππικού και πάλι χωρίς αντίσταση».<sup>13</sup>

Στο σημείο αυτό, χρειάζεται να σταθούμε σε ένα ακόμη ζήτημα που προκύπτει. Το ρόλο των Μεγάλων Δυνάμεων στην έκβαση της επανάστασης. Η εκστρατεία του Ιμπραήμ έλαβε τέλος με τη συντριβή του Οθωμανικού τουρκο-αιγυπτιακού στόλου από τις ναυτικές δυνάμεις της Βρετανίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας στη Ναυμαχία του Ναυαρίνου στις 20 Οκτώβρη 1827. Και αυτό άνοιξε το δρόμο για την αναγνώριση του νέου ελληνικού κράτους. Ωστόσο από αυτό το γεγονός μέχρι την άδειξη των «ευρωπαίων φίλων της Ελλάδας» σε πρωταγωνιστές υπάρχει μεγάλη απόσταση.<sup>14</sup>

Οι σχέσεις των τριών Δυνάμεων αναμεταξύ τους και με την Οθωμανική αυτοκρατορία ήταν πολύ πιο πολύπλοκες από το απλουστευτικό σχήμα που λέει ότι η φωτισμένη και φιλελληνική Ευρώ-

πη έτρεξε στο πλευρό της επαναστατημένης Ελλάδας. Ο Βρετανός συντηρητικός Κρις Γούντχαους στο βιβλίο του για τη Ναυμαχία του Ναυαρίνου δίνει λεπτομερειακά την εικόνα πως η ίδια η ναυμαχία ξεδιπλώθηκε ως... «ατυχές γεγονός» (φράση που ανήκει στον Ουέλιγκτον που έγινε πρωθυπουργός της Βρετανίας τον Γενάρη του 1828). Στο κεφάλαιο του βιβλίου με τίτλο «Η τελευταία μάχη του Κόδριγκτον» αναφέρει ότι:

«Ο κύριος στόχος της τότε βρετανικής κυβέρνησης δεν ήταν η απελευθέρωση των Ελλήνων ή η ταπείνωση των Τούρκων, αλλά η διατήρηση, αν ήταν δυνατόν, της ισορροπίας των δυνάμεων στην ανατολική Μεσόγειο».<sup>15</sup>

Ο Κόδριγκτον που ήταν επικεφαλής του βρετανικού στόλου στο Ναυαρίνο χρειάστηκε να απολογηθεί για τις κινήσεις του που οδήγησαν στη ναυμαχία. Και η γαλλική κυβέρνηση έκφραζε την ικανοποίησή της επειδή ο Δεριγνί που ήταν επικεφαλής των γαλλικών πλοίων είχε τηρήσει τα προσήματα, αφήνοντας τον Οθωμανικό στόλο να ανοίξει πυρ πρώτος. Μόνο ο ρώσος ναύαρχος Χέυδεν είχε πλήρη στήριξη από την κυβέρνηση του. Ο Βίκτορ Ουγκό μπορεί να έγραφε με ενθουσιασμό ότι ο Λόρδος Βύρωνας χειροκροτεί μέσα από τον τάφο του το Ναυαρίνο, αλλά οι κυβερνήσεις είχαν άλλες προτεραιότητες.

Τα γεωπολιτικά παιχνίδια των Μεγάλων Δυνάμεων της εποχής είχαν επιπτώσεις όχι μόνο στις σχέσεις τους με την Οθωμανική αυτοκρατορία, αλλά και στο εσωτερικό της ελληνικής αστικής τάξης, η ανάπτυξη της οποίας δεν περιοριζόταν στα σύνορα του νέου κράτους. Αυτό που ονομάστηκε «παροικιακό φαινόμενο», αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα στην πορεία τόσο της επανάστασης όσο και της μετέπειτα εξέλιξης του νέου κράτους.<sup>16</sup>

Η δράση του Ρήγα Φεραίου, η ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας, οι δραστηριότητες των εμπόρων που ήταν απλωμένες πέρα από τα όρια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, «στα Ιόνια, στη Βενετία, στη Βιέννη, στην Πίζα, στο Παρίσι,

στην Οδησό, κρατούσαν τον πνευματικό και πολιτικό προβληματισμό ενεργό».<sup>17</sup> Μέσα από τους κόλπους αυτών των παροικιών αναδείχθηκαν ηγετικά στελέχη της επανάστασης και της πολιτικής ζωής του κράτους που ξεπρόβαλε από αυτήν.

Η αντιφατικότητα αυτής της σχέσης ανάμεσα σε μια ανερχόμενη αστική τάξη που όμως τα πεδία της οικονομικής δράσης της ξεπερνούσαν το όρια του κράτους που είχε κερδίσει, συνεχίστηκε για περίπου έναν αιώνα. Χρειάστηκε να φτάσουμε στους Βαλκανικούς πολέμους, στον Πρώτο Παγκόσμιο και στην Μικρασιατική εκστρατεία, με δυο λόγια στον δεκαετή πόλεμο 1912-1922 για να αναδειχθεί το σύγχρονο ελληνικό κράτος σε βασικό πεδίο συσώρευσης για την τάξη που το είχε συγκροτήσει. Οι μεγάλοι «εθνικοί ευεργέτες» που είχαν πλουτίσει στις ελληνικές παροικίες στήριξαν εκείνη την πολεμική εκστρατεία και βοήθησαν τον ελληνικό καπιταλισμό να εξελιχθεί σε ανερχόμενη δύναμη στην περιοχή και σε «εθνικό κέντρο» για τον απόδημο ελληνισμό.

Η ανάπτυξη του ελληνικού καπιταλισμού μετά τη νίκη της επανάστασης είχε να αντιμετωπίσει δυσκολίες. Οι αστικές επαναστάσεις δίνουν ώθηση στην καπιταλιστική ανάπτυξη συγκροτώντας ενιαία εσωτερική αγορά με την κατάργηση των φεουδαρχικών κατακερματισμών. Στην ελληνική περίπτωση αυτή η πορεία ήταν αργή και βασιανιστική. Όπως παρατηρεί ο Σταυριανός, «το νέο κράτος γεννήθηκε με σοβαρό πρόβλημα στην ιδιοκτησία της γης. Μόνο ένας στους έξη αγρότες είχε δική του γη».<sup>18</sup> Θεωρητικά, τα Οθωμανικά κτήματα είχαν γίνει «εθνικές γαίες», αλλά στην πράξη οι πλούσιοι είχαν φροντίσει να καταπατήσουν τα καλύτερα κομμάτια για τον εαυτό τους. Επιπλέον, η ενιαία εσωτερική αγορά δεν ήταν απλά θέμα νομοθεσίας αλλά και υποδομών. «Πόλεις στα ελληνικά παράλια, όπως το Άργος έκαναν εισαγωγές σιτηρών από την Τεργέστη και την Αλεξάνδρεια, ενώ στη γειτονική Τρίπολη η σοδειά έμε-

νε απούλητη καθώς δεν υπήρχαν δρόμοι».<sup>19</sup> Η συσώρευση στηρίχτηκε για δεκαετίες στην καλλιέργεια και εξαγωγή της σταφίδας από την Πάτρα. Η βιομηχανική παραγωγή δεν ξεδιπλώθηκε πριν από τα τέλη της δεκαετίας του 1870.

## Αστικο-τσιφλικάδικη νεοαποικία;

Παρόλα αυτά, ήταν λαθεμένες οι θεωρίες μέσα στην Αριστερά που έβγαζαν το συμπέρασμα ότι η Ελλάδα ήταν μια αστικο-τσιφλικάδικη νεοαποικία που έπρεπε να περάσει από ένα στάδιο καπιταλιστικής ανάπτυξης πριν ωριμάσει για σοσιαλιστικές αλλαγές. Αυτό είναι ένα πρόβλημα που βασανίζει τμήματα της Αριστεράς μέχρι σήμερα.

Στο βιβλίο που έχει εκδώσει το Τμήμα Ιστορίας της ΚΕ του ΚΚΕ,<sup>20</sup> ο Μάκης Μαΐλης αφιερώνει ένα ολόκληρο κεφάλαιο με τίτλο «Η κομματική ιστοριογραφία για το χαρακτήρα και τις κινητήριες δυνάμεις της Επανάστασης του 1821 και η στρατηγική του ΚΚΕ». Εκεί συνδέει τη στροφή που έκανε το ΚΚΕ στη δεκαετία του 1930, από τη στρατηγική της σοσιαλιστικής επανάστασης στη στρατηγική των σταδίων, με τις συζητήσεις για τον χαρακτήρα της επανάστασης του 1821 και του νέου ελληνικού κράτους.

Πρόκειται ασφαλώς για προχώρημα έστω και με μεγάλη καθυστέρηση. Είναι θετικό επιτέλους να γίνεται επίσημα από την ηγεσία του ΚΚΕ κριτική στις αναλύσεις του Ζεύγου και στις θέσεις του Ζαχαριάδη ότι: «η ιστορία του νεοελληνικού κράτους αποτελεί βασικά μια ατελείωτη σειρά από λαϊκά ξεσπάσματα και ξεσηκώματα, εσωτερικά αλληλοφαγώματα, οικονομικές χρεωκοπίες, στρατιωτικά κινήματα, δυναστικές μεταβολές, πολιτικές δολοφονίες, ξενικές επεμβάσεις, στρατιωτικές αποτυχίες και καταστροφές. Όλα αυτά δίνουν μια αδιάκοπη εσωτερική ανωμαλία, οικονομική, πολιτική, κοινωνική. Η ανωμαλία αυτή έχει τις ρίζες της στο γεγονός ότι οι κυρίαρχες αστικοτσιφλικάδικες τάξεις, δεμένες

οικονομικά και πολιτικά με το ξένο κεφάλαιο (κατά πρώτο λόγο με το αγγλικό) επέβαλαν στον τόπο μια μισοαποικιακή εκμετάλλευση και αποστράγγιση, που στραγγάλιζε την ανάπτυξη της χώρας, έπνιγε τις εσωτερικές παραγωγικές δυνατότητες, καταδίκαιζε το λαό στην πιο βαρειά εξαθλίωση και κακοπέραση».<sup>21</sup>

Ωστόσο, παραμένει ένα βασικό πρόβλημα που γίνεται άμεσα ορατό από την απουσία οποιασδήποτε αναφοράς στον Παντελή Πουλιόπουλο. Πώς μπορεί μια τέτοια αναδρομή να παραλείπει τον ηγέτη του κόμματος που έδωσε μάχη ενάντια ακριβώς στη στροφή προς τη στρατηγική των σταδίων; Τι εμποδίζει την ηγεσία του ΚΚΕ ακόμη και σήμερα να αναγνωρίσει πόσο δίκιο είχε ο Πουλιόπουλος με το περίφημο βιβλίο του για «Δημοκρατική ή Σοσιαλιστική επανάσταση στην Ελλάδα;»<sup>22</sup>

Η απάντηση έχει να κάνει με την άρνηση του ΚΚΕ να μιλήσει για το τι σημαίνει η σταλινική περίοδος στην ΕΣΣΔ. Άμα αποδέχεσαι ότι η ηγεσία της ΕΣΣΔ παρέμενε επαναστατική και σοσιαλιστική ακόμη και όταν ανέτρεπε, ότι είχε απομείνει από τις κατακτήσεις της Οκτωβριανής επανάστασης, τότε ψάχνεις να εξηγήσεις τη συμμόρφωση των σταλινικών ΚΚ με τη γραμμή της Μόσχας μέσα από διαφωνίες του Ζεύγου με τον Κορδότο για την ιστορία, ενώ στην πράξη η ζαχαριαδική καρικατούρα για την εξέλιξη της ελληνικής κοινωνίας ήταν υποπροϊόν της σταλινικής αντεπανάστασης. Η θεωρία της Ελλάδας ως «αστικοτσιφλικάδικης μισοαποικίας» ερχόταν να υπηρετήσει την αλλαγή στρατηγικής που είχε επιβληθεί με την εξόντωση της αριστερής αντιπολίτευσης και στην ΕΣΣΔ και στα ΚΚ.

Έστω και με ημιτελή και αργοπορημένο τρόπο, η εγκατάλειψη αυτού του σχήματος λειτουργεί θετικά. Στον ίδιο τόμο περιλαμβάνεται άρθρο που κάνει αναφορές στο έργο του Σεραφείμ Μάξιμου (με επιμέλεια Λουκά Αξελού), του Traian Stoianovich, του Σπύρου Ασδραχά, του Βασίλη Κρεμμυδά, του Κωστή Μοσκόφ, του Γεώργιου Λεονταρί-

τη, του Mark Mazower και άλλων ιστορικών που έχουν συμβάλει στη μελέτη της ανάπτυξης της αστικής τάξης και της επανάστασης.<sup>23</sup>

Η προσπάθεια για κατανόηση της διαδικασίας περάσματος από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό με τη συμβολή των αστικών επαναστάσεων χρειάζεται συνέχεια και επιμονή. Είναι ένα τεράστιο έργο που ξεκίνησαν ο Μαρξ και ο Ένγκελς και το έχουν υπηρετήσει μαρξιστές ιστορικοί συστηματικά. Όπως παρατηρεί ο Κρις Χάρμαν:

«Η μετάβαση από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό έχει κατ' ανάγκη τεράστιο ενδιαφέρον για τους μαρξιστές. Αφορά το πώς το σύστημα στο οποίο ζούμε αναδύθηκε αρχικά στις δυτικές άκρες της Ευρώπης και ύστερα απλώθηκε σε όλο τον κόσμο. Είναι το πιο πρόσφατο παράδειγμα για το πώς ένας τρόπος παραγωγής μετασχηματίζεται σε έναν άλλο και αυτό έδωσε στον Μαρξ και στον Ένγκελς πολλές από τις ιδέες που ενσωμάτωσαν στα έργα τους όπως Η Γερμανική Ιδεολογία και το Κομμουνιστικό Μανιφέστο».<sup>24</sup>

Στην πορεία των ερευνών των μαρξιστών ιστορικών προέκυψαν πολλές διαμάχες, τις οποίες εξετάζει με εξαιρετικό τρόπο ο Χάρμαν και αυτή είναι μια πολύτιμη κληρονομιά για τη συνέχιση της ιστορικής μελέτης. Τα έργα των Σουίτζι και Βάλερστάιν, του Μόρις Ντομπ και του Ρόμπερτ Μπρένερ, του Αλμπέρ Σομπούλ για τη γαλλική και του Κρίστοφερ Χιλ για την αγγλική επανάσταση αποτελούν αναγκαίο υπόβαθρο για την αναζήτηση των παραγόντων που έπαιξαν ή δεν έπαιξαν καθοριστικό ρόλο στη μετάβαση. Η ανάδυση των καπιταλιστικών παραγωγικών σχέσεων δεν ταυτίζεται με την ανάπτυξη του εμπόριου. Η «ανακάλυψη» της Αμερικής και το ασήμι της που ερχόταν στην Ευρώπη δεν αρκεί για να εξηγήσει πώς ο καπιταλισμός αναπτύχθηκε στην Αγγλία και όχι στην Ισπανία (ούτε αρκεί ως εξήγηση για την κρίση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας). Οι αστικές επαναστάσεις κάνουν τη διαφορά για τη διαμόρφωση των συνθηκών μέσα στις

οποίες η συσσώρευση του κεφάλαιου απογειώνεται. Και η ανάπτυξη του καπιταλισμού στα πρώτα κέντρα του επηρεάζει διαρκώς τις εξελίξεις στις άλλες χώρες, όχι γραμμικά αλλά αντιφατικά και ανισόμερα.

Όσο καλύτερα διαθέτουμε την εικόνα της προηγούμενης μετάβασης από το ένα σύστημα στο άλλο, τόσο καλύτερα προετοιμασμένοι θα είμαστε για την επόμενη μετάβαση. Όχι γιατί θα είναι η ίδια, αλλά αντίθετα, γιατί αυτή τη φορά θα στηρίζεται περισσότερο στη συνειδητή παρέμβαση αυτών που βάζουν πλώρη να αλλάξουν τον κόσμο. Όπως το διατύπωσε ο Κρίστοφερ Χιλ: «η ιδέα της συνειδητής παρέμβασης για επανάσταση εμφανίζεται αργά στην ανθρώπινη ιστορία, ίσως δεν έχει πλήρως διατυπωθεί πριν από το Κομμουνιστικό Μανιφέστο».<sup>25</sup>

Μέσα στην επετειακή χρονιά του 1821, κόντρα στα αντιδραστικά μηνύματα κρατάμε ζωντανή την επικαιρότητα της επόμενης επανάστασης που ενώνει τους προλετάριους πάνω από πατρίδες και αυτό ισχύει και για τους καταπιεσμένους που μοιράστηκαν για 400 χρόνια το ζυγό του ίδιου καθεστώτος και τους έμαθε να τραγουδούν «Εγώ Χριστό κι εσύ Αλλάχ, αλλά κι οι δυο μας αχ και βαχ».

## Σημειώσεις

1. Marxism and the Great French Revolution, International Socialism Journal No 43 June 1989.
2. Georges Comninel, Rethinking the French Revolution, London 1987. Αναφέρεται από τον Άλεξ Καλλίνικος στο άρθρο Bourgeois revolutions and historical materialism στο ίδιο τεύχος του ISJ, σελ. 121
3. Γιάννης Μηλιός, Βενετία: Μια συνάντηση που στέριωσε απρόβλεπτα, εκδόσεις Αλεξάνδρεια 2020, σελ. 283-4
4. Γ. Κορδάτου, Η Κοινωνική Σημασία της Ελληνικής Επανάστασης του 1821, 6η Έκδοση, Αθήνα 1973, Εκδόσεις Επικαιρότητα, σελ. 21
5. Πάνος Γκαργκάνας, Ο μύθος της αιώνιας ελληνικότητας, περιοδικό «Σοσιαλισμός από τα κάτω» Νο 6, Μάης 1993
6. Karl Marx, The 18th Brumaire of Louis Bonaparte, <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1852/18th-brumaire/ch01.htm>
7. Το πώς έφταναν στα χέρια της σύγχρονης διανόησης τα έργα της αρχαίας πολιτιστικής κληρονομιάς, της φιλοσοφίας, της ιστορίας και των επιστημών, είναι ένα ξεχωριστό ζήτημα που σίγουρα δεν απαντιέται με μεταφυσικές θεωρίες για τη λάμψη που είχε το «αρχαίο πνεύμα θάνατο». Μια εικόνα για τις πραγματικές διαδρομές μπορείτε να δείτε στο άρθρο «Επιστη-

μονικά αντίδοτα στην Ισλαμοφοβία» στο περιοδικό Σοσιαλισμός από τα κάτω Νο88 (Σεπτέμβρης-Οκτώβρης 2011), το οποίο θυμίζει και τα παρακάτω λόγια του Ευτύχη Μπιστάκη (από το βιβλίο του Εξέλιξη των Θεωριών της Φυσικής, σελ.178-9): «μέχρι τον 7ο αιώνα οι Ευρωπαίοι δεν είχαν πρόσβαση στην αρχαία ελληνική επιστήμη. Ο Ευκλείδης ήταν γνωστός μόνο σε μια μη πλήρη λατινική μετάφραση από τον Βοήθιο. Ο Πτολεμαίος ήταν εντελώς άγνωστος. Από το έργο του Αριστοτέλη ήταν γνωστά μόνο λίγα έργα λογικής. Η επιστήμη είχε παραμεληθεί. Η εκκλησία ήταν αρχικά εχθρική προς τις επιστήμες. Αλλά όταν στην Ευρώπη η επιστήμη βρισκόταν στο ναδίρ, στο Ισλάμ πραγματοποιούνταν μια μεγάλη Αναγέννηση. Οι Άραβες ανασυγκρότησαν την αρχαία επιστήμη, μεταφράζοντας αρχικά κείμενα ελληνικών από τα συριακά στα αραβικά. Οι ίδιοι προώθησαν τα μαθηματικά, την αστρονομία, την οπτική, τη χημεία κλπ. Η χριστιανική Ευρώπη γνώρισε την αρχαία επιστήμη από τους Άραβες, συνήθως από αραβικές μεταφράσεις [το Αλμαγέστη [το κλασικό έργο του Πτολεμαίου] είναι σύντημηση αραβικού τίτλου του 9ου αιώνα].»

8. L.S.Stavrianos, The Balkans since 1453, London, Kurst and company, 2000, σελ.211
9. Σωτήρης Κοντογιάννης, Αιτί, η πατρίδα των Μαύρων Γιακωβίνων, Σοσιαλισμός από τα κάτω Νο 79, Ιούλης-Αύγουστος 2010
10. <https://www.mixanitouxronou.gr/epistoli-tou-proedrou-tis-etis-1822-tin-orpia-anagnorise-episima-tin-ellada-ke-ton-agona-tis-gia-anexartisia/> και [https://www.efsyn.gr/stiles/arpouseis/232592\\_timomeni-hora-2021-na-einai-i-aiti](https://www.efsyn.gr/stiles/arpouseis/232592_timomeni-hora-2021-na-einai-i-aiti)
11. Stavrianos, στο ίδιο, σελ. 280
12. Σταυρούλα Πανίδου, Η κοινωνική επανάσταση του 1821, Σοσιαλισμός από τα κάτω Νο 141, Ιούλης-Αύγουστος 2020. <https://socialismfrombelow.gr/article.php?id=1253>
13. Stavrianos, στο ίδιο, σελ. 286
14. Όπως σωστά παρατηρεί ο Κώστας Πίτας παρουσιάζοντας το βιβλίο των Βερέμν, Κολιόπουλου, Μιχαηλίδη για το 1821, «Η Αριστερά θα πρέπει να απαντήσει απέναντι στους εθνικιστικούς αντιδραστικούς μύθους για την «αιώνια ελληνικότητα». Για να το κάνει θα πρέπει να στραφεί στον Κορδάτο απορρίπτοντας και την εκνευριστική ευρωλαγνεία των Βερέμν και Σια που βλέπουν τη σωτηρία τότε –όπως και σήμερα– να έρχεται από την 'πεφωτισμένη Δύση'». <https://socialismfrombelow.gr/article.php?id=1134>
15. Κ.Μ.Γούντχαους, Η Ναυμαχία του Ναυαρίνου, εκδόσεις Καστανιώτη 2016, σελ. 181
16. Νίκου Ψυρούκη, Το νεοελληνικό παροικιακό φαινόμενο, εκδόσεις Επικαιρότητα, Αθήνα 1974
17. Γιώργος Μαργαρίτης, Ενάντια σε φρούρια και τείχη-1821 μια μικρή εισαγωγή στην ελληνική επανάσταση, εκδόσεις Διόπτρα, 2020
18. Stavrianos, στο ίδιο, σελ. 296
19. Stavrianos, στο ίδιο, σελ. 297
20. Συλλογικό, 1821 η Επανάσταση και οι απαρχές του ελληνικού αστικού κράτους, Σύγχρονη εποχή, 2020
21. Στο ίδιο, σελ. 31. Το γεγονός ότι ο Κορδάτος είχε δικό του σε εκείνη την αντιπαράθεση δεν αναιρείται από τις δικές του υπαρκτές αδυναμίες. Ανάμεσα σε αυτές είναι σίγουρα η αποδοχή του σταλινικού ορισμού για το τι είναι έθνος, ενός μηχανιστικού ορισμού που κόπτισε ακριβώς στα έθνη της ΕΣΣΔ όταν ο Στάλιν παλιγόρωσε τον μεγαλορώσικο εθνικισμό.
22. Παντελής Πουλιόπουλος, Δημοκρατική ή Σοσιαλιστική επανάσταση στην Ελλάδα, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο,
23. Μηνά Αντύπα, Η οικονομική ανάπτυξη τα χρόνια πριν την Επανάσταση (18ος-αρχές 19ου αιώνα), η διαμόρφωση της ελληνικής αστικής τάξης, στον συλλογικό τόμο της Σύγχρονης εποχής. Και εδώ, όμως, παρά την αναφορά στον Στοϊανovich, λείπει οποιαδήποτε αναφορά στον Σταυριανό, έστω κι αν το κλασικό βιβλίο του έχει πρόλογο από τον Στοϊανovich.
24. Chris Harman, From feudalism to capitalism, International Socialism Journal No 45, Winter 1989
25. Αναφέρεται από τον Καλλίνικος, στο ίδιο, σελ. 161

Η Σταυρούλα Πανίδου γράφει για τη μεγάλη συμβολή της Ρόζας στην πάλη για σοσιαλιστική διεξοδό από την καπιταλιστική βαρβαρότητα

# Ρόζα Λούξεμπουργκ

«Σήμερα αντιμετωπίζουμε την επιλογή... Είτε ο θρίαμβος του ιμπεριαλισμού και η κατάρρευση όλου του πολιτισμού, όπως συνέβη στην αρχαία Ρώμη, αποδεκατισμός του πληθυσμού, ερήμωση, εκφυλισμός –ένα μεγάλο νεκροταφείο. Είτε νίκη του σοσιαλισμού, που σημαίνει τη συνειδητή ενεργητική πάλη του διεθνούς προλεταριάτου ενάντια στον ιμπεριαλισμό και στις πολεμικές μεθόδους του. Αυτό είναι το δίλημμα της παγκόσμιας ιστορίας, η ζυγαριά αμφιταλαντεύεται προς τα πού να κλείνει και περιμένει την απόφαση του ταξικά συνειδητού προλεταριάτου. Το μέλλον του πολιτισμού και της ανθρωπότητας εξαρτάται από το εάν το προλεταριάτο αποφασίσει με γενναιότητα να ρίξει το επαναστατικό του σπαθί στη ζυγαριά».

Μπροσούρα του Γιούνιους

Η Ρόζα Λούξεμπουργκ ανήκει στη γενιά των επαναστατών, του Λένιν και του Τρότσκι στη Ρωσία, του Γκράμσι στην Ιταλία, που βάσισαν τη θεωρία και τη δράση τους αταλάντευτα πάνω στις αρχές του Μαρξ και του Ένγκελς. Το έργο της κατέχει κεντρική θέση στο λαμπρό θεωρητικό οπλοστάσιο που μας παρέδωσε αυτή η γενιά των επαναστατών, μοναδικά ικανό να αναλύει και το δικό μας σήμερα και να μας καθοδηγεί

στην επαναστατική προοπτική του.

Είτε με τη φυσική της παρουσία είτε με τα γραπτά της, η Ρόζα ήταν πάντα στην πρώτη γραμμή των μαχών της εργατικής τάξης. Μάθαινε απ' αυτές, μετέδιδε τα μηνύματά τους, δρούσε για την επαναστατική τους κορύφωση. Δίδασκε στους εργάτες και τις εργάτριες του κόμματος πολιτική οικονομία, έγραφε άρθρα στις εφημερίδες του κινήματος και στο Die Neue Zeit (Η Νέα Ώρα), το σημαντικότερο μαρξιστικό περιοδικό της εποχής, υπεράσπιζε παντού τις επαναστατικές ιδέες ενάντια στις δεξιές φωνές των ηγεσιών της σοσιαλδημοκρατίας.

Η Ρόζα<sup>1</sup> γεννιέται στην υπό ρωσική κατοχή Πολωνία, τον Μάρτη του 1871, μαζί με την πρώτη εργατική επαναστατική κυβέρνηση, την Παρισινή Κομμουνιστική «Προλεταριάτο», μια επαναστατική οργάνωση με δύναμη στους χώρους δουλειάς. Η σύλληψη της ηγεσίας του «Προλεταριάτου», η εκτέλεση τεσσάρων ηγετών του και η καταδίωξη της ίδιας από την αστυνομία, οδηγούν τη νεαρή Ρόζα το 1889 στη Ζυρίχη, στο πιο σημαντικό κέντρο της εποχής για πολωνούς και ρώσους πολιτικούς εξοριστούς.

Σπουδάζει φυσικές επιστήμες, μαθηματικά και οικονομία. Συμμετέχει στο

εκεί εργατικό κίνημα και στην έντονη διανοητική ζωή των επαναστατών εξοριστών. Μετά τη διάλυση του «Προλεταριάτου», η Λούξεμπουργκ, ο Λέο Γιόγκισες και οι σύντροφοί τους ιδρύουν το «Σοσιαλδημοκρατικό Κόμμα του Βασιλείου της Πολωνίας και της Λιθουανίας» (SDKPL). Η Λούξεμπουργκ, βασική συντάκτρια της εφημερίδας του κόμματος Sprawa Robotnicza (Εργατική Υπόθεση), που εκδιδόταν στο Παρίσι, θα παραμείνει η θεωρητική ηγέτιδα του SDKPL μέχρι το τέλος της ζωής της.

Το 1898 η Λούξεμπουργκ πηγαίνει στη Γερμανία, στο Βερολίνο, και οργανώνεται στο SPD, στο μεγαλύτερο σοσιαλδημοκρατικό κόμμα της Ευρώπης.

Είναι η περίοδος της Belle Époque, η περίοδος μιας γενικευμένης ευχυχίας. Η γερμανική οικονομία ήταν σε συνεχή άνοδο μετά την οικονομική κρίση του 1873. Το βιοτικό επίπεδο των εργατών βελτιωνόταν, η ισχυροποίηση των εργατικών συνδικάτων και της κοινοβουλευτικής δύναμης του SPD ήταν σε ραγδαία άνοδο. Η ίδια εικόνα, λίγο – πολύ, υπήρχε και στις υπόλοιπες μεγάλες καπιταλιστικές χώρες.

Στους κόλπους της Β' Διεθνούς αρχίζει να κυριαρχεί η άποψη των «σοσιαλιστών φιλισταίων», όπως τους φώναζε ο Ένγκελς, ότι η εργατική επανάσταση είναι περιττή για την κοινωνική αλλαγή.

Η Παρισινή Κομμούνια του 1871 είναι ξεπερασμένη.

Κύριος θεωρητικός εκπρόσωπος αυτής της τάσης ήταν ο Eduard Bernstein. Σε μια σειρά άρθρων του μεταξύ 1896 και 1898 στο Die Neue Zeit υποστήριζε ότι η θεωρία του Μαρξ για την επανάσταση έχει ξεπεραστεί από την ίδια την πραγματικότητα. Ο καπιταλισμός στη νέα του φάση έχει πλέον δυνατότητα να «αυτορυθμίζεται» και άρα να αποφεύγει κρίσεις και πολέμους. Συνεπώς, αυτός ο «εξημερωμένος» καπιταλισμός, προφήτεια ο Μπερνστάιν, θα γινόταν πιο δίκαιος και δημοκρατικός. Μέσα από κοινοβουλευτικές μεταρρυθμίσεις, η ζωή μπορεί να βελτιώνεται προς όφελος όλης της κοινωνίας. Σταδιακά, εξελικτικά, ο καπιταλισμός μπορεί να μετατραπεί σε ... σοσιαλισμό.

### Μεταρρύθμιση ή Επανάσταση;

Δεν ήταν απλά μια θεωρητική συζήτηση. Ήταν η μεγαλύτερη σύγκρουση μέσα στο σοσιαλιστικό κίνημα. Οδηγήσε στη διάσπασή του στις δύο κύριες τάσεις του, την επαναστατική, στο δρόμο του Μαρξ και του Ένγκελς, και τη μεταρρυθμιστική. Η δεξιά στροφή των σοσιαλδημοκρατικών κομμάτων είχε τεράστιες συνέπειες. Για την αριστερά, για το κίνημα, για την ίδια την ανθρωπότητα μπροστά στον πόλεμο. Τεράστια σημασία, όμως, είχε και η συνέχιση της επαναστατικής αριστεράς.

Η Λούξεμπουργκ πρωτοστατεί σ' αυτή τη σύγκρουση. Μέσα στο SPD και μέσα στην Β' Διεθνή. Το «Κοινωνική Μεταρρύθμιση ή Επανάσταση»<sup>2</sup> (1899) και η «Συσσώρευση του Κεφαλαίου»<sup>3</sup> (1912-'13) αποτελούν εξαιρετικά εργαλεία και για μας σήμερα. Για την οικονομική ανάλυση του καπιταλισμού και για την πάλη για την ανατροπή του.

Για τον Μπερνστάιν και τους ομοίους του, η κοινοβουλευτική δημοκρατία μπορούσε να γίνει ολοένα και πιο «πραγματική και ουσιαστική». Τι σήμαινε αυτό σε επίπεδο πρακτικών; Ότι τα σοσιαλδημοκρατικά κόμματα αρκεί να κερδίζουν τις απαραίτητες πλειοψηφίες

μέσα στο κοινοβούλιο, ώστε να επιβάλουν «βαθμιαία» τις μεταρρυθμίσεις που θα οδηγήσουν «σταδιακά» στον σοσιαλισμό.

Η Λούξεμπουργκ, δείχνοντας τον περιορισμένο ρόλο των νομοθετικών μεταρρυθμίσεων και του ίδιου του κοινοβουλίου, ξαναβάζει την αναγκαιότητα της επαναστατικής ανατροπής του καπιταλισμού.

Η Ρόζα πουθενά δεν υποστηρίζει ότι η πάλη για μεταρρυθμίσεις, εδώ και τώρα, δεν είναι αναγκαία. Υποστηρίζει, όμως, ότι ο κοινοβουλευτικός δρόμος δεν μπορεί ποτέ να οδηγήσει στο ίδιο μέρος με τον επαναστατικό δρόμο, δηλαδή στο σοσιαλισμό. Γιατί «(η) εκάστοτε νομοθεσία είναι προϊόν μιας επανάστασης. ...Κινείται μέσα σε κάθε ιστορική περίοδο αποκλειστικά πάνω στη γραμμή της προηγηθείσας ανατροπής... Γι' αυτό, αυτοί που υποστηρίζουν τη μέθοδο των νομοθετικών μεταρρυθμίσεων σε αντίθεση με την κατάληψη της πολιτικής εξουσίας και τη σοσιαλιστική επανάσταση, δεν διαλέγουν στην πραγματικότητα έναν πιο ήρεμο και πιο αργό δρόμο που ηγείται στον ίδιο στόχο, αλλά έναν διαφορετικό στόχο. Αντί να υποστηρίζουν τη δημιουργία μιας νέας κοινωνίας, στηρίζουν επιφανειακές αλλαγές της παλιάς κοινωνίας».

Η εξουσία των καπιταλιστών δεν πηγάζει από τον έλεγχο του κοινοβουλίου, αλλά από τον έλεγχο της οικονομίας. «Το ίδιο το γεγονός της εκμετάλλευσης δεν στηρίζεται σε κάποιο νομικό διάταγμα αλλά στο καθαρό οικονομικό γεγονός της εμφάνισης της εργατικής δύναμης σαν εμπόρευμα». Και γι' αυτό ακριβώς, το κράτος στον καπιταλισμό - και κάθε πολιτειακή μορφή, συμπεριλαμβανομένου του κοινοβουλευτισμού - δεν είναι ουδέτερο. Έχει έναν πολύ συγκεκριμένο ρόλο. Είναι ο μηχανισμός της τάξης που ηγείται στην κοινωνία, δηλαδή των καπιταλιστών, για τον «έλεγχο της ταξικής οργάνωσης του κεφαλαίου επί της παραγωγής του κεφαλαίου». Αυτός ο έλεγχος δεν μπορεί να σπάσει βαθμιαία. Η εργατική τάξη πρέπει να καταλάβει και την πολιτική εξουσία, τσακίζοντας το αστικό κράτος και την οικονομική εξουσία, αποκτώντας τον πλήρη έλεγχο της οικονομίας.

### Ιμπεριαλισμός...

Η εικόνα του καπιταλισμού που ζωγράφιζε ο Μπερνστάιν - και λίγα χρόνια αργότερα, ο Κάουτσκι με παρεμφερή επιχειρήματα στη θεωρία του περί "Υπεριμπεριαλισμού" - ως ένα σύστημα που, μέσω της επεκτατικής πολιτικής, απέκτησε πλέον την ικανότητα «να επηρεάσει τη σχέση της παραγωγικής δραστηριότητας με την κατάσταση της αγοράς, ως το σημείο να περιορίσει τον κίνδυνο των κρίσεων» ήταν μια ρηχή, στιγμιαία αποτίμηση της οικονομικο-πολιτικής πραγματικότητας. Ήταν εξωπραγματική.

Όλοι οι επαναστάτες μαρξιστές της περιόδου -πρώτη η Λούξεμπουργκ στο «Κοινωνική Μεταρρύθμιση ή Επανάσταση» και πιο ολοκληρωμένα στη «Συσσώρευση του Κεφαλαίου», ο Λένιν στο «Ιμπεριαλισμός, το ανώτατο στάδιο του καπιταλισμού», ο Μπουχάριν στο «Ιμπεριαλισμός και Παγκόσμια Οικονομία», ο Τρότσκι με τη θεωρία της συνδυασμένης και ανισόμερης ανάπτυξης του καπιταλισμού στη «Διαρκή Επανάσταση»- παρά τις διαφωνίες στις αναλύσεις τους, καταλήγουν στο ίδιο συμπέρασμα: ο καπιταλισμός στη νέα του φάση, την ιμπεριαλιστική, όχι μόνο δεν απαλλάχθηκε από τις αντιφάσεις των ανταγωνισμών και των κρίσεων, αλλά αντίθετα τις έχει οξύνει σε ανώτερο, σε διεθνές επίπεδο.

Η αιγυπτιακή κυβέρνηση, φέρνει παραδείγματα η Λούξεμπουργκ, για να αποπληρώσει το εξωτερικό χρέος που σύναψε με τους τραπεζίτες του Λονδίνου και του Παρισιού, εξαναγκάζει τους αιγύπτιους φελάχους να δουλεύουν δωρεάν στην κατασκευή της διώρυγας του Σουέζ και τους φορολογεί ακόμη σκληρότερα. Με το σιδηρόδρομο της Ανατολίας και της Βαγδάτης στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, το γερμανικό κεφάλαιο, με τη ρήτρα του δικαιώ-



Η Ρόζα Λούξεμπουργκ ομιλήτρια σε συγκέντρωση του SPD

ματος εκμετάλλευσης των εκατέρωθεν της σιδηροδρομικής γραμμής εδαφών, εισβάλλει στις περιοχές του πετρελαίου σε σύγκρουση με τα αγγλικά και γαλλικά κεφάλαια.

Είναι η πρώτη που δείχνει ότι «η ανάπτυξη του καπιταλισμού, που εμφανίστηκε στην Ευρώπη μετά από μια περίοδο πολέμων του 1860 και του '70, και που το '90 έφτασε στο ζενίθ, άνοιξε μια περίοδο 'καταιγίδων και εντάσεων' για τα κράτη της Ευρώπης: μια περίοδο ανταγωνισμών στην προσπάθειά τους να επεκταθούν προς μη καπιταλιστικές χώρες και ζώνες επιρροής». Το κάθε εθνικό κράτος γίνεται το εργαλείο για την ιμπεριαλιστική διείσδυση στις χώρες της περιφέρειας των «δικών» του καπιταλιστών, σε αντιπαλότητα και σύγκρουση με τους άλλους διεκδικητές. Καθώς οι ανταγωνισμοί και η αναρχία της αγοράς περνούν από το εθνικό στο διεθνές επίπεδο, τα κράτη θα καταφεύγουν όλο και περισσότερο στους εξοπλισμούς και τον πόλεμο.

Η επεκτατική πολιτική δεν φέρνει καμιά ευημερία στο προλεταριάτο των αποικιοκρατικών χωρών, όπως δεν του έφερε η προηγούμενη φάση αποικιακής καταλήστευσης. Αντίθετα, ανοίγει

διάπλατα την πόρτα στον πόλεμο, οδηγεί στο δρόμο για να γίνει «κρέας για κανόνια».

### ...και πόλεμος

Οικονομικές κρίσεις, πόλεμοι, καταστροφή πολιτισμών και φύσης, οι «καταχθόνιες δυνάμεις» του καπιταλισμού ήταν ακόμη εκεί και μάλιστα στο απόγειό τους. Οι μαθητευόμενοι μάγοι του ρεφορμισμού ούτε μπορούσαν ούτε ήθελαν να τις σταματήσουν.

Η πραγματικότητα επιβεβαίωσε τη Ρόζα και στα δύο επίπεδα. Το 1914 ξέσπασε ο πιο αιματοβαμμένος πόλεμος που είχε ζήσει ως τότε η ανθρωπότητα.<sup>4</sup>

Η πραγματικότητα επιβεβαίωσε και τη σφοδρή κριτική της στο μέχρι πού μπορούν να οδηγήσουν οι ρεφορμιστικές απόψεις. Το συνέδριο της Β' Διεθνούς στην Στουτγάρδη το 1907 έσπασε στη μέση και οι μισοί αντιπρόσωποι υποστήριξαν ανοιχτά τους αποικιοκράτες, αρνούμενοι να καταδικάσουν τις ιμπεριαλιστικές εξορμήσεις στην Αφρική και την Ασία. Το ψήφισμα που καταδίκασε τις επεμβάσεις πέρασε με πολύ μικρή πλειοψηφία.

Ο κατήφορος της σοσιαλδημοκρα-

τίας ήταν ατέρμονος. Στις 4 Αυγούστου του 1914 το SPD ψήφισε, μαζί με τον Κάιζερ, υπέρ των πολεμικών δαπανών.

Ο Καρλ Λήμπνεχτ<sup>5</sup> ήταν ο μοναδικός βουλευτής του SPD που αρνήθηκε αυτή την προδοσία της εργατικής τάξης. Η Λούξεμπουργκ, ο Λήμπνεχτ, η Κλάρα Τσέκιν και ο Φραντς Μέρινγκ αποτέλεσαν τον πυρήνα της διεθνιστικής φωνής μέσα στην καρδιά του γερμανικού μιλιταρισμού. Αρχικά γύρω από το περιοδικό Internationale το φθινόπωρο του 1914 και το 1916 με την ίδρυση του Σπάρτακου.

Η Ρόζα οργάνωνε και μιλούσε σε αντιπολεμικές συγκεντρώσεις μέχρι και λίγες ώρες πριν την κλείσουν φυλακή. Αλλά ούτε εκεί μπόρεσαν να τη φιμώσουν. Μέσα στη φυλακή, που την έκλεισαν σχεδόν σ' όλο τον πόλεμο, θα γράψει και το πιο γνωστό αντιπολεμικό και διεθνιστικό μανιφέστο της, την «Κρίση της σοσιαλδημοκρατίας», πιο γνωστή ως «Μπροσούρα του Γιούνιους»<sup>6</sup> (το ψευδώνυμο για να μπορέσει να εκδοθεί).

Όταν έγινε η επανάσταση στη Ρωσία το '17, η Ρόζα καλούσε από τη φυλακή ξανά και ξανά τους εργάτες και τους στρατιώτες της Γερμανίας να μιμηθούν



τα ταξικά τους αδέρφια στη Ρωσία, να ανατρέψουν τους Junkers (στρατοκράτες) και τους καπιταλιστές. Ήταν ο καλύτερος τρόπος, έλεγε, να συνδράμουν τη Ρωσική Επανάσταση και ταυτόχρονα να σταματήσουν τον πόλεμο. Αυτή και οι σύντροφοί της δεν θα πάψουν ούτε στιγμή να διακηρύσσουν ότι η μοναδική απάντηση στο σφαγείο του πολέμου είναι ο προλεταριακός διεθνισμός και η σοσιαλιστική επανάσταση.

## Εργατική τάξη και επανάσταση

Μπορούσε η εργατική τάξη να κάνει την Επανάσταση; Η απάντηση από τους περισσότερους τότε, όπως και τώρα, ήταν «όχι». Η αιτιολόγησή του; Ότι οι εργάτες παλεύουν μόνο για οικονομικά αιτήματα, ενδιαφέρονται μόνο στο να καλύτεψουν τη ζωή τους. Δεν ενδιαφέρονται ή και δεν πιστεύουν ότι μπορούν ν' αλλάξουν την κοινωνία. Για τη Λούξεμπουργκ, η εμπειρία της Ρώσικης Επανάστασης του 1905 κατέρριψε όλες αυτές τις απόψεις.

Η Ρωσική Επανάσταση του 1905 ήταν η ιστορική πραγμάτωση μιας ιδέας που η Λούξεμπουργκ είχε συλλάβει μερικά χρόνια νωρίτερα: ότι οι Γενικές Απεργίες αποτελούν κομβικό στοιχείο στην πάλη της εργατικής τάξης για ν' αλλάξει συνολικά την κοινωνία.

Στο «Μαζική Απεργία, Κόμμα, Συνδικάτα»<sup>7</sup> (1906) η Λούξεμπουργκ δείχνει ότι, καθώς οι εργάτες και οι εργάτριες βγαίνουν στη μάχη για οικονομικές διεκδικήσεις, αλλάζουν και οι ίδιοι/ες. Η αντιφατική συνείδηση των εργατών και των εργατριών μετατρέπεται σε ταξική συνείδηση και οδηγεί στην χειραφέτησή τους. Μέσα στη μάχη αποκτούν τη βούληση και την αυτοπεποίθηση ότι μπορούν ν' αλλάξουν όλη την κοινωνία. Είναι αυτό που ο Μαρξ λέει ότι «η απελευθέρωση της εργατικής τάξης είναι έργο της ίδιας».

Το γεφύρωμα των οικονομικών διεκδικήσεων με τις πολιτικές μάχες, ως την επαναστατική τους κορύφωση, είναι άμεσα δεμένο με το άλμα που επέρχε-

ται στις σκέψεις, στις ιδέες, στις συμπεριφορές της εργατικής τάξης: «Σε μια επαναστατική μαζική δράση ο πολιτικός και ο οικονομικός αγώνας γίνονται ένα». Κι έτσι ακριβώς «μέσα στην επαναστατική θύελλα, ο προλετάριος μεταμορφώνεται από έναν πάτερ-φαμίλια που το μόνο που τον ενδιαφέρει είναι το πώς θα εξοφλήσει το δάνειο, σ' έναν ρομαντικό επαναστάτη για τον οποίο το υπέρτατο αγαθό, η ζωή του και φυσικά ακόμα περισσότερο τα υλικά αγαθά, έχουν μικρή αξία σε σχέση με το μεγάλο αγαθό του αγώνα».

Τον Γενάρη του 1905, στην Πετρούπολη, οι εργάτες κι οι εργάτριες διαδήλωναν με τις φωτογραφίες του τσάρου και έναν παπά επικεφαλής. Οι ίδιοι/ιες εργάτες και εργάτριες τον Οκτώβρη του 1905 εξέλεγαν τον Τρότσκι πρόεδρο του Σοβιέτ της Πετρούπολης και το Δεκέμβρη έστηναν οδοφράγματα με το σύνθημα «το θωρο και ένα όπλο».

Η Ρόζα καταρρίπτει και το επιχειρήμα ότι ο κόσμος ξεσηκώνεται μόνον όταν είναι εξαθλιωμένος και καταπιεσμένος. Αυτό που έλεγαν και τότε οι ρεφορμιστές, ότι η επανάσταση στη Ρωσία έγινε λόγω των ιδιαίτερα καταπιεστικών συνθηκών. Η Ρόζα τους απαντά ότι «η μαζική απεργία εμφανίζεται όχι σαν ιδιόμορφο ρώσικο προϊόν του απολυταρχισμού, αλλά σαν γενική μορφή της προλεταριακής ταξικής πάλης, που ορίζεται από το σημερινό στάδιο της καπιταλιστικής ανάπτυξης και των ταξικών σχέσεων».

Η εμπειρία της Επανάστασης του 1905, ο ρόλος των εργατικών συμβουλίων, έδειξε πόσο κεντρικό ρόλο έχει στη σοσιαλιστική επανάσταση η σύγκρουση μέσα στους χώρους δουλειάς για να πάρουν οι εργάτες τα μέσα παραγωγής στα χέρια τους. Έδειξε πώς η πολιτική συντελείται μέσα στους χώρους δουλειάς. Κι αυτή, λέει η Ρόζα, είναι η μεγάλη διαφορά της αστικής με την εργατική επανάσταση: «Αυτό που άλλοτε ήταν η κυριότερη μορφή της αστικής επανάστασης, η μάχη στα οδοφράγματα, η ανοιχτή σύγκρουση με τις

ένοπλες δυνάμεις του κράτους, στη σημερινή επανάσταση αποτελεί μόνο την κορύφωση, μόνο μια φάση στο σύνολο της διαδικασίας της προλεταριακής μαζικής πάλης».

Οι ιδέες της αυτές κατηγορήθηκαν από το σταλινισμό και ταυτόχρονα επικροτήθηκαν από τους αναρχικούς ως «αυθορημητιστικές». Η Ρόζα κάθε άλλο παρά αρνιέται το σημαντικό ρόλο της οργάνωσης. Ενώ όμως η πολεμική της είναι εξαιρετική στο να δείξει ότι τα ρεφορμιστικά κόμματα λειτουργούν ως εμπόδια στη δράση της τάξης, δεν καταλήγει τελικά στη διαμόρφωση μιας θεωρίας – και κυρίως μιας πρακτικής – για το επαναστατικό κόμμα. Κι αυτή η απουσία θα αποδειχτεί σύντομα καθοριστική.

Η Επανάσταση του 1905 στη Ρωσία ήταν η «πρόβα τζενεράλε» των επαναστάσεων που ακολούθησαν. Μια «πρόβα τζενεράλε» και για την εργατική τάξη αλλά και για τους επαναστάτες.

## Κόμμα και επανάσταση

Ο Α' Παγκόσμιος Πόλεμος τέλειωσε με επαναστάσεις και εξεγέρσεις, με κορυφαίες τη Ρώσικη Επανάσταση του '17 και τη Γερμανική Επανάσταση<sup>8</sup> του '18 που του έδωσε τη χαριστική βολή. Η Ρώσικη Επανάσταση ήταν νικηφόρα, στη Γερμανία όμως η επανάσταση ηττήθηκε. Γιατί;

Η εργατική επανάσταση δεν είναι ένα στιγμιαίο γεγονός. Είναι μια διαδικασία με διάρκεια και συχνά με πισωγυρίσματα. Η εργατική τάξη έχει να αντιμετωπίσει τις επιθέσεις της αντεπανάστασης από την πλευρά της αστικής τάξης αλλά και μέσα στις γραμμές της την επαναστατική αδημονία ή τις λογικές της ηττοπάθειας και του «ρεαλισμού». Ο ρόλος των επαναστατών, όχι ως μονάδες αλλά ως μια οργανωμένη, συνεκτική δύναμη είναι κορυφαίος σε όλη αυτή τη διαδικασία.

Η Ρόζα, παρά τις κριτικές της προς το Μπολσεβίκικο κόμμα, έκφραζε από τη φυλακή την βαθιά της εκτίμηση για το ρόλο του στην επαναστατική διαδι-

κασία: «Κάθε τι που ένα κόμμα θα μπορούσε να προσφέρει από άποψη θάρρους, επαναστατικής οξυδέρκειας και συνέπειας σε μια ιστορική στιγμή, ο Λένιν, ο Τρότσκι και οι άλλοι σύντροφοι το έδωσαν ικανοποιητικά. Όλη την επαναστατική τιμή και ικανότητα που έλειψε από τη σοσιαλδημοκρατία της Δύσης την εκπροσώπησαν οι μπολσεβίκοι. Η οκτωβριανή τους εξέγερση δεν έσωσε μόνο την ρωσική επανάσταση, έσωσε επίσης και την τιμή του διεθνούς σοσιαλισμού».

Η δημιουργία του Μπολσεβίκικου κόμματος<sup>9</sup> ήδη από το 1903, θα αποδειχτεί καθοριστική για όλο το διάστημα, από την Επανάσταση του 1905 μέχρι την επόμενη κορύφωση, την Επανάσταση του 1917 και την κατάκτηση της εξουσίας από την εργατική τάξη στη Ρωσία.

Όχι μόνον κατά την επαναστατική περίοδο, αλλά και την περίοδο της ύφεσης των αγώνων, μετά το τέλος της Επανάστασης του 1905, το Μπολσεβίκικο κόμμα αποτέλεσε το συλλογικό φορέα που κρατούσε ζωντανές τις μνήμες, τις εμπειρίες και τα διδάγματά της. Μέσα στους πρωτοπόρους εργάτες και εργάτριες του κόμματος, αλλά και εκεί που κινιόταν όλη η εργατική τάξη. Στους χώρους δουλειάς. Ακόμη και την περίοδο που αυτές οι ιδέες, οι επαναστατικές, είχαν μικρή επιρροή και υποστήριξη, έκτιζε συνεχώς ένα δίκτυο πρωτοπόρων εργατών, με κέντρο την Πράβδα, την εφημερίδα του κόμματος. Το αποτέλεσμα ήταν ότι το κόμμα είχε ρίζες μέσα στην τάξη, όταν αυτή ξαναβγήκε στον επαναστατικό δρόμο. Είχε εμπειρία και εκπαίδευση στο να χειρίζεται πολιτικά δύσκολες επιλογές. Είχε κατακτήσει την αναγνώριση και την εμπιστοσύνη της εργατικής τάξης ότι αυτό ήταν το κόμμα που μπορούσε να την οδηγήσει στη νίκη της επαναστατικής πορείας.

Η Ρόζα πέρασε όλη της τη ζωή οργανωμένη. Όμως, στο μεγαλύτερο μέρος, μέσα σ' ένα ρεφορμιστικό κόμμα, στο SPD. Η σύγκρουση που έδινε με τις ρεφορμιστικές πολιτικές αλλά και με τον

κεντρισμό του Κάουτσκι και του USPD - νωρίτερα κι απ' τον Λένιν – ήταν ασταμάτητη. Μια σπουδαία επαναστατική φωνή που, όμως, χανόταν μέσα στο πέλαγος της ρεφορμιστικής πολιτικής της σοσιαλδημοκρατίας.

Η Ρόζα έσπασε από το SPD για να ηγηθεί στο κτίσιμο ενός επαναστατικού κόμματος, όπως των μπολσεβίκων, πολύ αργά, ουσιαστικά μέσα στη φωτιά της επανάστασης. Ξεκινώντας από την ορθή θέση ότι, όταν η εργατική τάξη εξεγείρεται, στρέφεται μαζικά στις επαναστατικές ιδέες, κατέληξε στο λάθος συμπέρασμα. Ότι το επαναστατικό κόμμα μπορεί να δημιουργηθεί μέσα στην επανάσταση και αυτόματα η εργατική τάξη θα στραφεί προς αυτό. Το λάθος αυτό είχε μοιραίες συνέπειες για τους επαναστάτες στη Γερμανία αλλά και για την ίδια την επανάσταση.

Στις 8 Νοέμβρη του '18 η Γερμανική Επανάσταση απελευθερώνει τη Ρόζα. Ο Κάιζερ αναγκάζεται σε παραίτηση. Η άρχουσα τάξη, πανικόβλητη, παραδίδει την κυβέρνηση στο SPD, ως τη μόνη πολιτική δύναμη που, ίσως, θα μπορούσε να ελέγξει τα συμβούλια των στρατιωτών και εργατών, που απλώνονταν απ' άκρη σ' άκρη της χώρας και απειλούσαν την ίδια την ύπαρξη του γερμανικού καπιταλισμού.

Η Ρόζα ρίχνεται με ενθουσιασμό στην επανάσταση. Όμως, οι ρηχές ρίζες του Σπάρτακου στην εργατική τάξη του στερούσαν τη δυνατότητα να την επηρεάσει για να δράσει αποτελεσματικά. Αυτή του η αδυναμία, θα οδηγήσει στις «Μέρες του Σπάρτακου», στο Βερολίνο, το Γενάρη του '19, όταν τα πιο ανυπόμονα τμήματα της επαναστατημένης εργατικής τάξης προχώρησαν σε μια πρόωρη, καταστροφική εξέγερση.

Στις 12 Γενάρη, η σοσιαλδημοκρατική κυβέρνηση κάλεσε στο Βερολίνο τα Freikorps - παραστρατιωτικά σώματα, πρόδρομοι των ναζιστικών ταγμάτων εφόδου - για να πνίξουν στο αίμα την επαναστατημένη εργατική τάξη. Χιλιάδες δολοφονήθηκαν. Η Ρόζα Λούξεμπουργκ και ο Καρλ Λήμπνεχτ συνε-

λήφθηκαν και στις 15 Γενάρη του 1919 δολοφονήθηκαν.

Η τραγική αυτή ήττα δεν θα είναι το τέλος του επαναστατικού κύματος στη Γερμανία. Η εργατική τάξη θα δώσει μεγαλύτερες μάχες τουλάχιστον μέχρι το 1923. Η δολοφονία, όμως, τόσων επαναστατών εργατών και των λαμπρών ηγετικών μελών της επαναστατικής αριστεράς, θα έχει τεράστια σημασία. Για τις μάχες ενάντια στην άρχουσα τάξη, που για να ξαναπάρει τον έλεγχο, θα στρώσει το δρόμο για την άνοδο του Χίτλερ. Για ολόκληρη την ανθρωπότητα.

Ο Λένιν αποχαιρέτησε τον «αετό» της επανάστασης κι ο Τρότσκι βροντοφώναξε «Κάτω τα χέρια από τη Ρόζα Λούξεμπουργκ»<sup>10</sup>, ξεσκεπάζοντας τη σταλινική προπαγάνδα που προσπαθούσε να την αμαυρώσει σαν «εχθρό του λενινισμού». Ο καλύτερος τρόπος για να τιμήσουμε εμείς τα 150 χρόνια από τη γέννηση αυτής της μεγάλης επαναστάτριας είναι να είμαστε έτοιμες και έτοιμοι για τη δική μας φορά που το προλεταριάτο θα ρίξει το επαναστατικό του σπαθί στη ζυγαριά για τον σοσιαλισμό ενάντια στη βαρβαρότητα. ■

## Σημειώσεις

1. Τόνι Κλιφ, Ρόζα Λούξεμπουργκ, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, 2016
2. Ρόζα Λούξεμπουργκ, Κοινωνική μεταρρύθμιση ή επανάσταση; Σύγχρονη Εποχή, 2014
3. Ρόζα Λούξεμπουργκ, Η Συσσώρευση του Κεφαλαίου - Το πρόβλημα της αναπαραγωγής, Α', τόμος, Διεθνής Βιβλιοθήκη, 2011, Η Συσσώρευση του Κεφαλαίου - Ιστορική έκθεση του προβλήματος, Β' τόμος, Διεθνής Βιβλιοθήκη, 1975
4. περ. Σοσιαλισμός από τα κάτω, τ. 104, 2014, Σ. Κοντογιάννης, «1914: Α' Παγκόσμιος Πόλεμος
5. περ. Σοσιαλισμός από τα κάτω, τ. 132, 2019, Κ. Πίττας, «Ρόζα Λούξεμπουργκ και Καρλ Λήμπνεχτ - Η προλεταριακή απάντηση στον ιμπεριαλισμό και τον πόλεμο»
6. Ρόζα Λούξεμπουργκ, Μηροσούρα του Γιούνιους, Πρωτοποριακή Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2011
7. Ρόζα Λούξεμπουργκ, Μαζική Απεργία, Κόμμα, Συνδικάτα, Εργατική Δημοκρατία – Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, 1997
8. Κρις Χάρμαν, Η χαμένη επανάσταση - Γερμανία 1918-1923, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, 2008 και περ. Σοσιαλισμός από τα κάτω, τ. 131, 2018, Π. Γκαργκάνας, «Γερμανία 1918 - Η πιο κρίσιμη επανάσταση»
9. Π. Γκαργκάνας, Κόμμα, τάξη, κίνημα. Ο Λένιν στον 21ο αιώνα, Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο, 2005
10. Το κείμενο του Τρότσκι είναι στο Ρόζα Λούξεμπουργκ, Μηροσούρα του Γιούνιους, Πρωτοποριακή Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2011

# Ναγκόρνο Καραμπάχ

## Σταυροδρόμι ιμπεριαλιστικών ανταγωνισμών

Ο Νίκος Λούντος δίνει την εικόνα της πιο πρόσφατης, αλλά και πολύ παλιάς, πολεμικής σύγκρουσης στην περιοχή μας



Το πολεμικό μέτωπο ανάμεσα σε Αρμενία και Αζερμπαϊτζάν με μήλο της έριδος το Ναγκόρνο Καραμπάχ (ΝΚ) κατατασσόταν στην κατηγορία των “παγωμένων” πολέμων. Από το 1994, όταν είχε υπογραφεί η εκεχειρία μετά από έξι χρόνια πολέμου, τίποτα δεν είχε συμφωνηθεί επί της ουσίας. Κατά καιρούς ξέσπαγαν ολιγοήμερες συγκρούσεις, με πιο πρόσφατες τον Ιούλη του 2020, αλλά το στάτους-κβο παρέμενε το ίδιο. Αυτό που ξεκίνησε όμως στις 27 Σεπτεμβρίου δεν ήταν απλές συγκρούσεις, αλλά ένας γενικευμένος πόλεμος που μέσα σε μόλις 45 μέρες κόστισε τη ζωή σε πάνω από έξι χιλιάδες ανθρώπους, προκάλεσε πάνω από εκατό χιλιάδες πρόσφυγες και πότισε με πολύ περισσότερο δηλητήριο τις σχέσεις ανάμεσα σε Αρμένιους και Αζέρους.

Ο πόλεμος αυτή τη φορά άλλαξε τον ντε-φάκτο χάρτη της περιοχής. Το Αζερμπαϊτζάν σάρωσε την άμυνα των Αρμενίων. Πήρε πίσω όλες τις περιοχές γύρω από το ΝΚ που είχε κερδίσει η Αρμενία με τον πόλεμο του 1988-1994. Στις 8 Νοέμβρη είχε καταλάβει την Σούσα, δεύτερη μεγαλύτερη πόλη του ΝΚ προτού ερημωθεί από τον προηγούμενο πόλεμο. Το Στεπανακέρτ, η πρω-

τεύουσα, που είχε υποστεί ασταμάτητους βομβαρδισμούς από την αρχή του πολέμου, απείχε πλέον μόλις 15 χιλόμετρα. Περίπου 35 χιλιάδες Αρμένιοι στρατιώτες βρισκόταν περικυκλωμένοι. Η Αρμενία στις 9 Νοέμβρη είχε αποδεχθεί άρον άρον τους όρους μιας εκεχειρίας που οργανώθηκε με ρώσικη μεσολάβηση για να γλυτώσει την ολική καταστροφή.

Το σοκ στην Αρμενία ήταν βαρύ. Ο πρωθυπουργός Πασινιάν αποδέχθηκε την ήττα και ανακοίνωσε (στο facebook!) ότι υπέγραψε τους όρους μαζί με τον Πούτιν και τον Αλίγιεφ, τον πρόεδρο του Αζερμπαϊτζάν. Την ίδια ώρα που στο Αζερμπαϊτζάν επικρατούσε εθνικιστικό πανηγύρι στους δρόμους, στην Αρμενία γινόταν εισβολή στο κοινοβούλιο από πλήθη που αρνούσαν την παύση πυρός και θεωρούσαν “προδότη” τον Πασινιάν, πετούσαν μπουκάλια στους βουλευτές, ενώ ο πρόεδρος της Βουλής μεταφέρθηκε στο νοσοκομείο. Το σοκ ήταν διπλό. Αφενός γιατί το αποτέλεσμα του πολέμου είναι συνολική ανατροπή του νικηφόρου πολέμου του 1988. Αφετέρου γιατί η προπαγάνδα περί των “φαντάρων μας” που έχουν “σταματήσει την επέλαση του εχθρού” συνεχιζόταν

μέχρι την τελευταία στιγμή μέσα σε συνθήκες στρατιωτικού νόμου και γενικής επιστράτευσης, και ο περισσότερος κόσμος είχε πιστέψει ότι χρειαζόταν λίγο ακόμη υπομονή για να γίνουν όλα όπως πριν. Η πραγματικότητα στο Στεπανακέρτ ήταν πολύ διαφορετική εξαρχής. Οι μη ηλικιωμένοι άντρες βρίσκονταν στο μέτωπο. Χιλιάδες κόσμος είχε φύγει για να προστατευτεί στην Αρμενία και όσοι έμειναν πίσω επιβίωναν στα καταφύγια. “Στις χειρότερες στιγμές της σύγκρουσης, έκανα 10 - 11 ακρωτηριασμούς τη μέρα. Ήταν τόσο πολλοί οι βομβαρδισμοί και δεχόμασταν πάρα πολύ κόσμο με τραύματα από πυροβολικό. Ήταν δύσκολα, αλλά με τόσους ανθρώπους να χρειάζονται τη βοήθειά σου, πρέπει να φανείς δυνατός”, λέει ένας Αρμένιος χειρουργός.<sup>1</sup>

Τώρα, το Αζερμπαϊτζάν κρατάει όλες τις περιοχές που κέρδισε μέχρι την κήρυξη της εκεχειρίας μέσα και στην περιφέρεια του ΝΚ, αλλά και στα σύνορα με το Ιράν. Εκτός αυτού, η Αρμενία πρέπει να παραχωρήσει έναν διάδρομο μέσα από το έδαφός της για να συνδεθεί το κυρίως Αζερμπαϊτζάν με το Ναχιτσεβάν, το οποίο ανήκει στο Αζερμπαϊτζάν, αλλά ως τώρα η σύνδεση γινόταν μόνο μέσω του Ιράν. Την τήρηση της συμφω-

νίας “διασφαλίζουν” δύο χιλιάδες Ρώσοι φαντάροι και τα αντίστοιχα τεθωρακισμένα που έχει στείλει ο Πούτιν. Υπήρχε ασάφεια και ένταση για το αν θα συμμετάσχουν και Τούρκοι φαντάροι στις “ειρηνευτικές” δυνάμεις, μέχρι που μια μέρα αργότερα υπογράφηκε μνημόνιο μεταξύ Τουρκίας και Ρωσίας για κοινό κέντρο τήρησης της εκεχειρίας, το οποίο όμως θα βρίσκεται μέσα στο Αζερμπαϊτζάν.

### Αποσταθεροποίηση

Όλες αυτές οι εξελίξεις μάς αφορούν και έμμεσα και άμεσα. Μια σειρά χαρακτηριστικά της πολιτικής περιόδου που διαμορφώνεται αναδεικνύονται γλαφυρά μέσα από τον πόλεμο των 45 ημερών. Το πρώτο είναι η ανεξέλεγκτη αποσταθεροποίηση παλιών και το ξέσπασμα νέων μετώπων σε μια σειρά ανταγωνισμών. Δεν είναι μόνο οι ελληνοτουρκικές σχέσεις που βρίσκονται σε στιγμή κρίσης. Από το πιο επικίνδυνο τρίγωνο Κίνας-Ινδίας-Πακιστάν ως την Αιθιοπία και από εκεί ως τη Δυτική Σαχάρα όλα τα “παγωμένα” μέτωπα ξεπαγώνουν.

Εν μέρει αυτό συνδέεται με ένα δεύτερο χαρακτηριστικό. Την όλο και μεγαλύτερη αδυναμία/απροθυμία των διεθνών ιμπεριαλιστικών μηχανισμών που παραδοσιακά επιτηρούν την “τάξη” να επιβληθούν. Ο πόλεμος εξελίχθηκε σχεδόν στο περιθώριο και των ΜΜΕ και της διεθνούς διπλωματίας. Ακόμη και οι τυπικές ανακοινώσεις με ευχές για ειρήνη βγήκαν καθυστερημένα, με τελευταίες απ’ όλους τις ΗΠΑ. Ο Τόμας ντε Βάαλ, ειδικός στα αρμενο-αζερικά θέματα, έγραφε εκείνες τις μέρες πως: “Η Ουάσινγκτον ήταν η τελευταία που εξέδωσε ανακοίνωση για τον πόλεμο. Δείχνει απώλεια ενδιαφέροντος για την περιοχή... Είναι σύμπτωμα ενός κόσμου όπου οι ΗΠΑ δεν δρουν πλέον για να εκτονώνονται περιφερειακές συγκρούσεις. Το Ναγκόρνο-Καραμπάχ είναι εξάλλου η τρίτη ζώνη στην οποία βρίσκονται αντιμέτωπες η Τουρκία με τη Ρωσία, μετά τη Συρία και τη Λιβύη. Όσο για την

ΕΕ, ποτέ δεν έπαιξε σοβαρό ρόλο στη σύγκρουση”.<sup>2</sup> Υπογράφηκαν τρεις υποτιθέμενες εκεχειρίες, οι δύο πρώτες με ενορχηστρωτή τη Ρωσία στις 10 και 17 Οκτώβρη που κράτησαν 3 και 4 λεπτά αντίστοιχα! Ακολούθησε συνομιλία του Αμερικάνου Υπουργού Εξωτερικών Πομπέο με τις δύο πλευρές στις 26 Οκτώβρη. Δεσμεύτηκαν για εκεχειρία, ο Τραμπ πρόλαβε να δώσει τα συγχαρητήρια στον Υπουργό του και μέσα σε 45 λεπτά ο πόλεμος συνεχιζόταν. Μια σειρά μηχανισμοί που επιτηρούσαν την ειρήνη βρέθηκαν απλώς να παρακολουθούν το μακελειό. Η “ομάδα του Μινσκ”, πρώτη απ’ όλους, απέτυχε εντελώς, μιας και ήταν η πρωτοβουλία που είχε αυτόν ακριβώς το ρόλο. Σχηματίστηκε με πρωτοβουλία του Οργανισμού για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ) πριν από 28 χρόνια, στη μέση του προηγούμενου πολέμου στο ΝΚ για να προωθήσει την ειρηνική λύση του ζητήματος και την αντιπροεδρία μοιράζονται οι ΗΠΑ, η Ρωσία και η Γαλλία. Ούτε τραπέζι διαπραγματεύσεων δεν κατάφερε να στήσει στη διάρκεια του πολέμου.

Από τη ρώσικη πλευρά, αντίστοιχη τύχη είχε ο ΟΣΣΑ (ή σύμφωνο της Τασκένδης), η στρατιωτική συμφωνία πρώην σοβιετικών χωρών στην οποία συμμετέχει η Αρμενία (αλλά όχι το Αζερμπαϊτζάν) και υποτίθεται δεσμεύει τα μέλη του για συνεργασία σε περίπτωση επίθεσης εναντίον ενός.

Ήταν φιάσκο και για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Από το 2009 η ΕΕ διακήρυξε με μεγάλες προσδοκίες την “Ανατολική Εταιρική Σχέση”, (ΑΕΣ) όπου Αρμενία και Αζερμπαϊτζάν είναι ανάμεσα στις έξι χώρες “στρατηγικής σημασίας” (σύμφωνα με τις διακηρύξεις) που διευρύνουν τα εμπορικά και πολιτικά πλοκάμια της. Η ΑΕΣ δείχνει εξάλλου κάτι ευρύτερο. Εκτός από τις δύο εμπόλεμες χώρες, οι υπόλοιπες τέσσερις είναι η Γεωργία, η Ουκρανία, η Λευκορωσία και η Μολδαβία. Όλες τους βρίσκονται στη χειρότερή τους πολιτική κρίση εδώ και δεκαετίες.

Μια τρίτη αλήθεια που δεν μπορεί να κρυφτεί είναι ότι ο έλεγχος των ενεργειακών πόρων παραμένει βασικός παράγοντας για τους ιμπεριαλιστικούς ανταγωνισμούς και την ανάφλεξη των πολέμων. Ο πόλεμος στο ΝΚ μπορεί να μην ξέσπασε “για το πετρέλαιο και το φυσικό αέριο”, αλλά η πολιτική των υδρογονανθράκων καθόρισε όλη την πορεία προς τον πόλεμο και την έκβασή του. Το Αζερμπαϊτζάν είναι χώρα κλειδί και για το πετρέλαιο και για το φυσικό αέριο της Κασπίας. Ούτε μια βδομάδα μετά την λήξη του πολέμου, συμπτωματικά, μπήκε σε λειτουργία ο αγωγός TAP που διασχίζει τη Βόρεια Ελλάδα από τον Έβρο ως την Αλβανία και από εκεί στην Αδριατική και την Ιταλία. Τι μεταφέρει ο TAP; Φυσικό Αέριο από το Αζερμπαϊτζάν. Ο έλεγχος των ενεργειακών διαδρομών εξηγεί γιατί η Τουρκία μπήκε ενεργητικά στο πλευρό του Αζερμπαϊτζάν και σύμφωνα με ορισμένες αναλύσεις η υποστήριξή της ήταν καθοριστική σε στρατιωτικό επίπεδο. Το ίδιο εξηγεί γιατί το Ισραήλ από το 2015 ως το 2019 κάλυψε κατά 60% τις εισαγωγές σε εξοπλισμούς του Αζερμπαϊτζάν.<sup>3</sup> “Όταν μιλάμε για το Αζερμπαϊτζάν, μιλάμε για το πετρέλαιο”, λέει ο πρώην εκπρόσωπος του ισραηλινού Υπ. Εξωτερικών.<sup>4</sup>

Η αντιπαράθεση για το ΝΚ φαινομενικά δεν έχει σχέση με όλα αυτά. Το ΝΚ είναι μια ορεινή περιοχή στο Νότιο Καύκασο στην οποία πλειοψηφία ήταν ιστορικά Αρμένιοι. Όπως συμβαίνει σε ολόκληρο τον Καύκασο -και συνέβαινε ακόμη περισσότερο πριν από τους ρώσικους εποικισμούς επί Τσάρου και επί σταλινισμού- οι λαοί ζουν ανακατεμένοι. Είναι μια από τις περιοχές με τη μεγαλύτερη γλωσσική ποικιλία σε ολόκληρο τον κόσμο. Έτσι, το ΝΚ βρίσκεται μέσα σε μια ευρύτερη περιοχή όπου η πλειοψηφία είναι Αζέροι. Αλλά και μέσα στο ΝΚ, η Σούσα ήταν ιστορικά σημείο αναφοράς για τα αζερικά γράμματα και τις τέχνες. Όταν ξεσπά η ρώσικη επανάσταση και η τσαρική αυτοκρατορία καταρρέει, Αρμένιοι και Αζέροι εθνικι-

στές ωθούν σε αλληλοσφαγή επί σχεδόν τρία χρόνια για το ποιος θα ελέγξει τις απελευθερωμένες περιοχές, αφού πρώτα είχαν σπρωχτεί από τη βρετανική και την οθωμανική αυτοκρατορία αντίστοιχα. Η νίκη του κόκκινου στρατού θα φέρει το τέλος των εθνικιστικών σφαγών. Το Μπακού, από επίκεντρο της βίας, έγινε σημείο οργάνωσης του μεγάλου Συνεδρίου των Λαών της Ανατολής, με συμμετοχή επαναστατών δεκάδων εθνοτήτων. Το NK έγινε αυτόνομο όμπλαστ (διοικητική ενότητα) μέσα στην Σοσιαλιστική Ομοσπονδία της Υπερκαυκασίας που περιλάμβανε τη σημερινή Αρμενία, Αζερμπαϊτζάν και Γεωργία. Το 1936 ο Στάλιν αποφάσισε τη διάσπαση της Ομοσπονδίας στις τρεις ξεχωριστές "δημοκρατίες" κι έτσι το NK βρέθηκε εντός του σοβιετικού Αζερμπαϊτζάν. Η σταλινική αντεπανάσταση πισωγύριζε τις κατακτήσεις των απελευθερωμένων εθνών στην κατάσταση της "φυλακής των εθνών" του Τσάρου. Αν διαλέξουμε μόνο ένα σύμβολο, οι τρεις στρατηγικοί του 11ου κόκκινου στρατού που απελευθέρωσε το Μπακού το 1920, εκτελέστηκαν από τον Στάλιν το 1937-38. Η πολιτική καταπίεσης των εθνοτήτων από τη Μόσχα γύρισε μπούμερανγκ στα χρόνια της κρίσης της ΕΣΣΔ, τη δεκαετία του '80. Η συσσωρευμένη απογοήτευση και αγανάκτηση για τη φτώχεια βρήκε βαλβίδα διεξόδου μέσα από τον εθνικισμό. Τμήματα των μεσαίων τάξεων, καλλιτέχνες και διανοούμενοι στην Αρμενία ανέλαβαν να δώσουν εθνικό χαρακτήρα στα αιτήματα των από κάτω. Το αίτημα να περάσει το NK στον έλεγχο της σοβιετικής Αρμενίας από το Αζερμπαϊτζάν μετατράπηκε σε παραμορφωτικό φακό μέσα από τον οποίο περνούσε όλη η αντίθεση στην πολιτική της Μόσχας. Η κυβέρνηση Γκορμπατσόφ πιάνεται στον ύπνο. Ξαφνικά τον Φλεβάρη του 1988 βρέθηκε αντιμέτωπη με παράνομες διαδηλώσεις στο Γερεβάν που μέσα στο μήνα έφτασαν ίσως το εκατομμύριο, μαζί με απεργίες στο Γερεβάν. Ποτέ ξανά μετά την άνοδο του Στάλιν δεν

είχαν ξαναυπάρξει τέτοιες κινητοποιήσεις σε ολόκληρη την ΕΣΣΔ. Η κρίση του καθεστώτος ήταν τόσο μεγάλη που ο ίδιος ο κομματικός και ο κρατικός μηχανισμός στην Αρμενία διασπάται. Στο Αζερμπαϊτζάν εξελίσσονται ως αντίδραση αντίστοιχες πολιτικές διαδικασίες.

### Το τέλος της ΕΣΣΔ

Πρόκειται για ένα φαινόμενο που απλώνεται σε όλη την ΕΣΣΔ σαν επιθανάτιος ρόγχος, αλλά στην περίπτωση του NK θα πάρει την πιο μαζική αλλά και πιο θλιβερή τροπή. Ο Κρις Χάρμαν συμπυκνώνει ως εξής: "η 'στασιμότητα' που ξεκίνησε στα τελευταία χρόνια του Μπρέζνιεφ έδωσε τη θέση της στη συρρίκνωση και τη μαζική φτώχεια τα τελευταία χρόνια του Γκορμπατσόφ- [και δημιούργησε] πολιτικές κρίσεις που βρίσκουν έκφραση μέσα από την άνοδο των εθνικών κινημάτων". "Τμήματα των διανοούμενων της μεσαίας τάξης δημιουργούν κινήματα που κάνουν το εθνικό ζήτημα κεντρικό ζήτημα μέσα από το οποίο πρέπει να περάσουν όλες οι άλλες αντιδράσεις". "Η πραγματική καταπίεση που υποφέρουν μεγάλα τμήματα των απλών ανθρώπων επιτρέπει σε αυτά τα κινήματα να κερδίσουν μαζικό κοινό (πολύ μεγαλύτερο και πιο ενεργό από ό,τι τα διάφορα δημοκρατικά κινήματα Ρώσων). Και τη στιγμή μεγάλων πολιτικών κρίσεων, προσωπικότητες μέσα από την ίδια την άρχουσα τάξη μπορούν να περνάνε στις γραμμές του εθνικισμού προσπαθώντας να διατηρήσουν τον έλεγχο τουλάχιστον σε ένα μέρος του παλιού κράτους -ο Κραβτσούκ στην Ουκρανία, ο Ναζαρμπάγιεφ στο Καζακστάν και πιο εντυπωσιακά ο Γέλτσιν στη Ρωσία χτυπάει το τύμπανο του εθνικισμού ισχυριζόμενος ότι η κυριαρχία εθνότητα είναι θύμα εκμετάλλευσης των υπόλοιπων".<sup>5</sup> Ο εθνικισμός μετατράπηκε σε πογκρόμ και από τις δύο πλευρές. Οι Αζέροι (και μαζί τους οι Κούρδοι) φεύγουν από την Αρμενία και οι Αρμένιοι φεύγουν από το Αζερμπαϊτζάν στην αρχή με διωγμούς και στη συνέχεια με οργανωμένες ανταλλαγές.

Σε μικρογραφία, μέσα στο NK, η εθνικιστική υστερία είναι ακόμη πιο εξωφρενική. Άνθρωποι που ζούσαν σε κοντινά χωριά μετατρέπονται σε εχθρούς για το "έθνος". Σε αζέρικα πογκρόμ έβαζαν τον κόσμο να λέει τη λέξη "φουντούκι". Ο μόνος τρόπος να ξεχωρίσεις τους Αρμένιους ήταν ότι δεν προφέρουν καλά το γράμμα φι.<sup>6</sup>

Οι άρχουσες τάξεις στις δύο πλευρές πήραν το λάφυρο που ήθελαν, την ανεξαρτησία της Αρμενίας και του Αζερμπαϊτζάν στις αρχές της δεκαετίας του '90 - ένα κράτος στα χέρια τους, και συνέχισαν τον πόλεμο με το νέο τους ρόλο. Στη μεν Αρμενία ήταν η εθνικιστική αντιπολίτευση που πήρε τα ηνία. Στο Αζερμπαϊτζάν ήταν τα ίδια τα στελέχη του Κομμουνιστικού Κόμματος που σήκωσαν τη σημαία του αζέρικου εθνικισμού. Ο πόλεμος έληξε με νίκη της Αρμενίας που πήρε τον έλεγχο εφτά πρώην αζέρικων επαρχιών έξω από το παλιό όμπλαστ του NK. Το NK μετατράπηκε σε ντε φάκτο κράτος (με το όνομα Αρτσάχ στα αρμένικα), το οποίο δεν αναγνωρίστηκε από κανέναν. Η ήττα του Αζερμπαϊτζάν προκάλεσε κρίση και αναδιοργάνωση της άρχουσας τάξης γύρω από τον Χεϊντάρ Αλίγιεφ, πρώην γραμματέα του ΚΚ Αζερμπαϊτζάν και στέλεχος των σοβιετικών μυστικών υπηρεσιών ο οποίος έφερε μαζί του μια σειρά πρώην σοβιετικά στελέχη της εποχής Μπρέζνιεφ.<sup>7</sup> Η κληρονομιά του πολέμου καθόρισε την πολιτική και των δύο χωρών. Το Αζερμπαϊτζάν έγινε η μόνη χώρα της πρώην ΕΣΣΔ με χαρακτηριστικά δυναστείας. Ο σημερινός πρόεδρος, γιος του Χεϊντάρ, έγινε πρόεδρος το 2003 με την εξουσία να μοιράζεται στο τρίγωνο παλιά φρουρά - ολιγάρχες - ευρύτερη οικογένεια Αλίγιεφ. Στην Αρμενία το καθεστώς ήταν πιο ασταθές, αλλά όλοι οι πρόεδροι από το '91 ως το 2018 προέρχονταν είτε από το κίνημα του NK, είτε ήταν γεννημένοι στο NK. Και στις δυο χώρες το NK ήταν δικαιολογία για καταστολή και για αποπροσανατολισμό.

Στο μεταξύ οι πετρελαϊκοί κολοσ-



Η Αλεξάνδρα Κολοντάι μαζί με αντιπροσώπους στο Συνέδριο των Λαών της Ανατολής το 1920

σοί είχαν πέσει με τα μούτρα να στηρίζουν το καθεστώς του Αζερμπαϊτζάν. Ο αμερικάνικος ιμπεριαλισμός και οι Ισραηλινοί έδειξαν έντονο ενδιαφέρον από την αρχή. Βρέθηκαν ξαφνικά με ένα καθεστώς στο νότιο Καύκασο που έπαιρνε αποστάσεις από τη Ρωσία και διέθετε ένα μεγάλο μέρος του ορυκτού πλούτου που πριν ανήκε στην ΕΣΣΔ. Ο πλούτος της Κασπίας από τις αρχές της δεκαετίας του '90 γίνεται ιδιαίτερα ελκυστικός και με τη λογική της ευρωπαϊκής απεξάρτησης από τη ρώσικη ενέργεια και της μακροπρόθεσμης απεξάρτησης από το πετρέλαιο της Μέσης Ανατολής. Το πλεονέκτημα του Αζερμπαϊτζάν ήταν επίσης ότι μπορούσε να συνδεθεί με αγωγό με την Ευρώπη χωρίς τη μεσολάβηση της Ρωσίας, κάτι που για τις άλλες δύο πρώην σοβιετικές χώρες της Κασπίας (Καζακστάν και Τουρκμενιστάν) είναι πολύ δυσκο-

λότερο. Το κοίτασμα φυσικού αερίου Σαχ Ντενιζ 2 στην Κασπία έγινε το διαμάντι της ΒΡ, που έκανε μια επένδυση 28 δις δολαρίων, ενώ η ίδια εταιρεία διαχειρίζεται και τα σημαντικότερα πετρελαϊκά κοιτάσματα. Ο αγωγός BTC (Μπακού - Τιφλίδα - Τζεϊχάν) που άρχισε να λειτουργεί το 2006 και ο δίδυμός του Αγωγός του Νότιου Καύκασου φέρνουν πετρέλαιο και φυσικό αέριο ως την Τουρκία. Ο αγωγός TAP είναι προέκταση του BTC. Η σύνδεση μέσω Τιφλίδας (Γεωργία) έγινε για να παρακαμφθεί η Αρμενία. Η σύγκρουσης για το NK μετατρεπόταν στο βασικό εμπόδιο για ομαλή εκμετάλλευση της Κασπίας χωρίς ρώσικη ή μεσανατολική μεσολάβηση. Γι' αυτό και οι ατέρμονες (και μάταιες) προσπάθειες να λυθεί το ζήτημα με όλους τους πιθανούς συνδυασμούς. Οι σχεδιασμοί των αγωγών αντί για ειρήνη όμως έφεραν τον πόλεμο στη Γε-

ωργία τον Αύγουστο του 2008. Η Ρωσία κατάφερε να εξασφαλίσει πως το ΝΑΤΟ δεν θα έφτανε ως τα νότια πόδια της, αλλά κάθε άλλο παρά εξασφάλισε σταθερότητα.<sup>8</sup> Συνέχισε να προσπαθεί να ισοροπεί ανάμεσα στις σχέσεις της με την Αρμενία, στην οποία εγκατέστησε στρατιωτική βάση με παραμονή ως το 2044, αλλά και με το Αζερμπαϊτζάν το οποίο δεν ήθελε να μετατραπεί σε δυτική μαριονέτα. Η Ρωσία προμηθεύει εξοπλισμούς στην Αρμενία, αλλά είναι και η δεύτερη μετά το Ισραήλ στην πώληση όπλων στο Αζερμπαϊτζάν.

Το μπουμ στις τιμές των ορυκτών καυσίμων τη δεκαετία του 2000 και τα πρώτα χρόνια της επόμενης δεκαετίας το απόλαυσε η ελίτ του Αζερμπαϊτζάν. Έτσι απέκτησε το πάνω χέρι στους εξοπλισμούς και ήταν όλο και πιο ορατή η ασυμμετρία ανάμεσα στις δύο χώρες. Το 2016 έγινε μια πρώτη πρόβα πο-

λέμου που έδειξε τα όρια και των δύο πλευρών. Όταν άρχισαν να πέφτουν οι τιμές το καθεστώς του Μπακού ανησύχησε. Άρχισαν εσωτερικοί τριγμοί αλλά και έκαναν την εμφάνισή τους οι πρώτες διαδηλώσεις. Η αντιμετώπιση ήταν η αύξηση της καταστολής, της ισχύος του στρατού και οι μυστικές και φανερές συμφωνίες με το Ισραήλ.<sup>9</sup> Η κόντρα μεταξύ Ισραήλ και Τουρκίας ήδη είχε πάρει διαστάσεις, αλλά το καθεστώς Αλίγιεφ αποδείχθηκε καλός ισορροπιστής. Το καθεστώς της Αρμενίας βρέθηκε σε πιο αδύναμη θέση και τελικά πέρασε βαθιά κρίση το 2018 όταν ξέσπασε η λεγόμενη "Βελούδινη Επανάσταση" που έφερε τον τωρινό πρωθυπουργό Πασινιάν στην εξουσία. Ο κόσμος είχε φτάσει στο μη-περαιτέρω με τη διαφθορά και την ανακύκλωση της πολιτικής ηγεσίας που βγήκε στους δρόμους κατά εκατοντάδες χιλιάδες. Ο Πασινιάν πάτησε πάνω σε αυτή την αγανάκτηση και την έκφρασε στη βάση μιας πολιτικής ανοίγματος προς την ΕΕ και εκδημοκρατισμού. Όμως, παρά τις ελπίδες ότι ο Πασινιάν θα έσπαγε τον κύκλο μιας αρμενικής πολιτικής στη σκιά του ΝΚ, από την αρχή ξεκίνησε τις υποκλίσεις στον εθνικισμό. Το να ορκίζεσαι στην αρμενικότητα του ΝΚ, για την αρμενική πολιτική είναι απαραίτητα διαπιστευτήρια για όποιον θέλει να έχει δημόσιο αξίωμα. Ο πρωθυπουργός που αρχικά τον κατηγορούσαν ως "ενδοτικό" και δυτικόφιλο έφτασε να αποκαλέσει το ΝΚ "Αρμενία" κάτι που δεν είχε τολμήσει κανείς πριν - μιας και στα λόγια όλοι ορκίζονταν στην ανεξαρτησία του Αρτσάχ.<sup>10</sup> Και από τις δυο μεριές συσσωρεύονταν εξοπλισμοί και εθνικισμός. Το καλοκαίρι του 2020 έγινε η πρόβα τζενεράλε για λίγες μέρες. Το Αζερμπαϊτζάν είχε ζυγίσει πλέον πως μπορεί να καταλάβει μεγάλα τμήματα των κατεχόμενων περιοχών και μετά να καθίσει σε όποιο τραπέζι διαπραγματεύσεων στηθεί. Κάτι που έγινε το φθινόπωρο, ενώ η Ρωσία βρισκόταν απασχολημένη και με την κρίση της πανδημίας και με τη Λευκορωσία, η ΕΕ στο δικό της λαβύρινθο, ενώ οι ΗΠΑ δεν είχαν απο-

φασίσει αν έχουν εκλέξει πρόεδρο. Ενώ το Αζερμπαϊτζάν περικύκλωνε όλο και πιο γρήγορα την περιφέρεια του ΝΚ, ο αρμενικός στρατός διάλεγε σαν αντιπερισπασμό να βομβαρδίζει κατοικημένες περιοχές μέσα στο Αζερμπαϊτζάν.

Το αντίπαλο δέος απέναντι στη βαρβαρότητα ήρθε μέσα από ανακοινώσεις αριστερής νεολαίας στο Αζερμπαϊτζάν και από κοινές αζερο-αρμενικές πρωτοβουλίες στη Γεωργία όπου οι δυο κοινότητες ζουν δίπλα δίπλα. Το αντιπολεμικό μανιφέστο από το Αζερμπαϊτζάν τόνιζε: "Οι λαοί και στις δύο πλευρές έχουν υποφέρει και αντέξει μέσα σε συνθήκες πανδημίας και οικονομικής ύφεσης, προσπαθώντας να τα βγάλουν πέρα απέναντι σε όλες τις προκλήσεις που έφεραν αυτές οι κρίσεις. Και τώρα μας σέρνουν σε μια στρατιωτική σύγκρουση, που θα καθυστερήσει οποιαδήποτε πιθανή εποικοδομητική λύση του ζητήματος του ΝΚ. Παράλληλα, η διατήρηση της σύγκρουσης απαιτεί τεράστιους οικονομικούς και ανθρωπίνους πόρους, ενώ οι ελίτ και από τις δύο πλευρές κερδίζουν. Ο στρατιωτικός προϋπολογισμός του Αζερμπαϊτζάν για το 2020 έχει εκτοξευθεί στα 2,3 δισ. δολάρια, ενώ στην Αρμενία φτάνει τα 634 εκατομμύρια, δηλαδή 5% του ΑΕΠ και στις δύο χώρες.

Καταγγέλλουμε όλες τις κινήσεις επιμήκυνσης της σύγκρουσης και βαθέματος του μίσους μεταξύ των δύο λαών. Απορρίπτουμε όλες τα αφηγήματα του εθνικισμού και του милитарισμού που μας εμποδίζουν να ζήσουμε ξανά μαζί στην ίδια γη. Ζητάμε πρωτοβουλίες οικοδόμησης ειρήνης και αλληλεγγύης. Πιστεύουμε ότι υπάρχει εναλλακτικός δρόμος εξόδου από αυτό το αδιέξοδο, μέσα από τον αμοιβαίο σεβασμό, την ειρηνική αντιμετώπιση και τη συνεργασία". Ενώ η γεωργιανή πρωτοβουλία ανέφερε: "Εμείς, οι λαοί της περιοχής του Καύκασου έχουμε τις πιο άγριες εμπειρίες από βάρβαρους πολέμους, συγκρούσεις και εξορίες. Έχουμε συνειδητοποιήσει μέσα από τις ίδιες μας τις εμπειρίες ότι τους πολέμους τους φορ-

τώνονται στις πλάτες τους οι λαοί, φέρνουν καταστροφή και εξαθλίωση, πόνο, βάσανα και απόγνωση. Καμιά από τις εθνοτικές ομάδες και εθνότητες της περιοχής μας δεν έχει κερδίσει νίκες και πρόοδο μέσα από πόλεμο. Η σοβινιστική ρητορεία κρύβει τα χαρακτηριστικά των λαών της περιοχής. Έχουμε περισσότερα κοινά από διαφορές μεταξύ μας. Μοιραζόμαστε διαρκώς και υποστηρίζουμε διαρκώς ο ένας τον άλλον, σε επίπεδο κουλτούρας, πολιτικής, κοινωνίας και ανθρωπισμού και στο κάτω κάτω μοιραζόμαστε όλοι τα αποτελέσματα του πολέμου και του πόνου".<sup>11</sup>

Η διπλωματία των αγωγών, είτε με τη μορφή των ΑΟΖ στη Μεσόγειο, είτε με τη μοιρασιά της Κασπίας και του Καύκασου φέρνει θάνατο και καταστροφή, όχι ανάπτυξη. Το εργατικό κίνημα πρέπει να έχει σημαία του το διεθνισμό και τον αγώνα ενάντια στον πόλεμο. Αυτό είναι το ξεκάθαρο μήνυμα που στέλνει ο άδικος πόλεμος στο Ναγκόρνο Καραμπάχ.

## Σημειώσεις

1. Jack Losh. "Russian Troops in Nagorno-Karabakh 'Clearly a Win for Moscow'". Foreign Policy. 25 Νοέμβριου 2020.
2. Thomas de Waal. "Europe's Longest-Running Conflict Can't Be Ignored". Carnegie Moscow Centre. 29 Σεπτεμβρίου 2020.
3. "Trends in international arms transfers, 2019". Sipri Fact Sheets. Μάρτιος 2020.
4. Alexander Murinson. "Azerbaijan-Turkey-Israel Relations: The energy factor". Middle East Report of International Affairs. 12(3). Σεπτέμβριος 2008.
5. Κρίς Χαρμαν. Μαρξισμός και Εθνικισμός, εκδ. Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο. [αυτή η υποσημείωση χρειάζεται σελίδα και πιθανή διόρθωση, γιατί δεν έχω την ελληνική έκδοση]
6. Thomas de Waal. Black Garden. Armenia and Azerbaijan through Peace and War. New York University Press, 2013, σ.37.
7. Laurence Broers. Armenia and Azerbaijan. Anatomy of a Rivalry. Edinburgh University Press, 2019, σ.169-171.
8. Για τις ισορροπίες μετά τη λήξη εκείνου του πολέμου, Σωτήρης Κοντογιάννης. "NATO, πολεμικός εμπρηστής", Σοσιαλισμός από τα κάτω 70. Σεπτέμβριος-Οκτώβριος 2008.
9. Για την ιστορία αυτής της σχέσης μέχρι τις αρχές της περασμένης δεκαετίας, Elnur Ismayilov. "Israel and Azerbaijan: The evolution of a strategic partnership". Israel Journal of Foreign Affairs. 7.1, 2013.
10. Emily Sanamyan. "Saint Nick of Armenia: how protest leader Nikol Pashinyan 'rescued' Armenia and made it merry". Open Democracy. 5 Μάη 2018.
11. "Ναγκόρνο Καραμπάχ: Όχι στον πόλεμο για τα πετρέλαια", Εργατική Αλληλεγγύη 7 Οκτώβριου 2020. [Η αρχική έκκληση από το Αζερμπαϊτζάν στα αγγλικά δημοσιεύτηκε στο Left East στις 30 Σεπτεμβρίου: <https://bit.ly/3paqizqj>]

Χάρτης 1: Η αραβική επέκταση: 7ος-8ος αιώνες<sup>3</sup>



# Η Ευρώπη του Ισλάμ

Οι ισλαμοφοβικές αιτιάσεις περί «ισλαμοποίησης της Ευρώπης» ακούγονται σε ολόκληρη την ήπειρο την τελευταία εικοσαετία και εντείνονται σε περιόδους οικονομικής/κοινωνικής κρίσης, ως εργαλείο συσπείρωσης φασιστικών ομάδων και αλλαγής της πολιτικής ατζέντας από τα πραγματικά προβλήματα της καπιταλιστικής οικονομίας στην αναζήτηση αποδιοπομπαίων τράγων. Σύμφωνα με αυτή την θεωρία αόρατες συνωμοτικές δυνάμεις σπρώχνουν εντέχνως μεταναστευτικές ισλαμικές ομάδες στην Ευρώπη, ώστε να αλλοιώσουν την εθνική σύνθεση της, τον πολιτισμό και τρόπο ζωής της. Οι απόψεις αυτές δεν εκφράζονται αποκλειστικά από περιθωριακές ακροδεξιές ομάδες αλλά αγκαλιάζονται από ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, ακόμα και την Ευρωπαϊκή Ένωση, ως θεωρητικός μανδύας θεσμικών ρατσιστικών πολιτικών. Η Ε.Ε. από την 1/12/2019 διαθέτει Αντιπρόεδρο «για την Προώθηση του Ευρωπαϊκού Τρόπου Ζωής μας» με καθήκοντα, ανάμεσα σε άλλα, την πολιτική μετανάστευσης και ασφάλειας, συνδέοντας ουσιαστικά την υπεράσπιση του ευρωπαϊκού πολιτισμού με την αντιμετώπιση προσφύγων που συρρέουν στην Ευρώπη. Την ίδια στιγμή, ευθύνες για τις μετακινήσεις πλη-

## Ο Αντώνης Σκαρπέλης επισημαίνει τις σχέσεις δυτικού χριστιανικού και ισλαμικού κόσμου από τον 7ο έως και τον 17ο αιώνα

θυσμών φέρει και η Ε.Ε. λόγω της εμπορικής εκμετάλλευσης και των ιμπεριαλιστικών επεμβάσεων των μελών της στις χώρες καταγωγής των προσφύγων. Η ιστορική έρευνα αναδεικνύει την αν-ιστορικότητα αυτών των αιτιάσεων. Η Ευρώπη ουδέποτε διέθετε πληθυσμούς εθνικά/θρησκευτικά «καθαρούς». Όπως θα δούμε παρακάτω, συμπαγείς μουσουλμανικοί πληθυσμοί υπήρχαν στην Ευρώπη ήδη από τον Πρώιμο Μεσαίωνα. Σήμερα μάλιστα αυτοί οι πληθυσμοί βρίσκονται στο ιστορικό ναδίρ τους, τόσο σε απόλυτο όσο και σχετικό αριθμό, ως αποτέλεσμα της εκδίωξής τους από την ήπειρο από τα χριστιανικά κράτη, τα οποία ιστορικά υπήρξαν λιγότερο ανεκτικά από τα αντίστοιχα ισλαμικά. Θα στραφούμε σε αυτούς τους πληθυσμούς, εκτός από εκείνους της Ανατολικής Ευρώπης για λόγους έκτασης της εργασίας, για να αναδείξουμε τις σχέσεις συνύπαρξης και σύγκρουσής τους με το χριστιανικό στοιχείο. Θα δούμε πώς ο ανώτερος ισλαμικός πολιτισμός έθεσε τις βάσεις ανάπτυξης της Δυτικής

Ευρώπης, η οποία χωρίς τις αλληλεπιδράσεις μαζί του, πιθανόν να παρέμενε μια υπανάπτυκτη δυτική εσχάτια της Ευρασίας, όπως και ήταν μέχρι και τον 16ο αιώνα. Τέλος θα επιχειρήσουμε ένα σχόλιο για την «ανεκτικότητα». Ας πάρουμε όμως τα πράγματα από την αρχή. Οι επαφές της δυτικής Ευρώπης με τον μουσουλμανικό κόσμο ξεκινούν από την ισλαμική επέκταση του Πρώιμου Μεσαίωνα. Ευρωπαϊκοί πληθυσμοί βρέθηκαν υπό μουσουλμανική κυριαρχία από τον 8ο αιώνα στην ιβηρική χερσόνησο και από τον 14ο στα Βαλκάνια. Διακρίνονται τρεις ιστορικές φάσεις επαφής των δύο κόσμων. Εκείνη της αραβικής εξάπλωσης και ανάπτυξης του ισλαμικού πολιτισμού απέναντι σε μία Δύση υπό κοινωνική κρίση (7ος-10ος αιώνας) ακολουθούμενη από τη δυτική επέκταση έναντι ενός κατακερματισμένου ισλαμικού κόσμου (11ος-14ος αιώνας) και τέλος την εμφάνιση της νέας οθωμανικής δύναμης στα νοτιοανατολικά μιας σπαρασσόμενης από θρησκευτικές και μοναρχικές

διαμάχες Δύσης (15ος-17ος αιώνας). Η μουσουλμανική παρουσία επηρέασε καταλυτικά τις δυτικοευρωπαϊκές εξελίξεις, με διαφορετικές προκείμενες σε κάθε ιστορική φάση, αποτελώντας αναπόσπαστο μέρος της ευρωπαϊκής ιστορίας. Η αρχή του νήματος της διερεύνησης αυτών των προκείμενων και της επίδρασής τους στην οικονομική, κοινωνική και πολιτιστική εξέλιξη της δυτικής Ευρώπης βρίσκεται στην αραβική έρημο.<sup>1</sup>

## Η ισλαμική εξόρμηση: χριστιανοί υπό μουσουλμανική κυριαρχία

Η εμφάνιση του Ισλάμ στην αραβική χερσόνησο κατά το πρώτο μισό του 7ου αιώνα συνοδεύτηκε από σχετική εμπορική ανάπτυξη της περιοχής. Ο ίδιος ο Μωάμεθ ήταν έμπορος και το εμπόριο λειτούργησε ως καταλύτης στην αραβική εξάπλωση. Η μουσουλμανική θρησκεία προσέφερε μία συνεκτική και καθολική κοσμοθεωρία σε αυτούς τους εμπόρους και επιδρομείς, οπλίζοντάς τους με το πάθος του νεοφώτιστου στις εξορμήσεις τους. Μέσα σε έναν αιώνα είχαν καταλύσει το περσικό κράτος, καταλάβει όλες τις νότιες κτήσεις της Ανατολικής Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας και διαλύσει το βησιγοτθικό βασίλειο της Ιβηρικής. Η μουσουλμανική κυριαρχία εκτεινόταν από τον Ατλαντικό έως τον Ινδικό ωκεανό και η παρουσία της στη Μεσόγειο απέκτησε μόνιμα χαρακτηριστικά.<sup>2</sup> (Χάρτης 1)

Η ορμητική επιτυχία του Ισλάμ δεν μπορεί να εξηγηθεί αποκλειστικά με όρους θρησκευτικού ζήλου. Η επέκτασή του δεν ξεσήκωσε αντιδράσεις εκ μέρους των χριστιανικών και εβραϊκών κοινοτήτων. Άλλωστε αυτοί ζούσαν σε περιοχές μαστιζόμενες από συνεχώς πολεμικούς ανταγωνισμούς, όπως η Ανατολικορωμαϊκή - Περσική μεθόριος ή αποσταθεροποιημένων βασιλείων, όπως το βησιγοτθικό επιβαρυνόμενοι από βαριά φορολογία και επιτηρούμενοι για δογματικές αποκλίσεις από την χριστιανική ορθοδοξία. Την ίδια περι-

οδο κατά την οποία η ευρωπαϊκή Δύση χαρακτηριζόταν από συγκρούσεις και υπανάπτυξη, το ισλαμικό Χαλιφάτο έφερνε μία Pax Islamica οικονομικής και πολιτιστικής ανάπτυξης σε μία εκτεταμένη αυτοκρατορία όπου οι μουσουλμάνοι αποτελούσαν μειονότητα και οι άραβες επικυρίαρχοι ακόμα μικρότερη μέσα στο μωσαϊκό των εθνοτήτων της. Χριστιανοί και εβραίοι, παρότι πρακτικά υπήκοοι δεύτερης κατηγορίας, ζούσαν υπό καθεστώς σχετικής θρησκευτικής, νομικής και διοικητικής ανεκτικότητας, ενώ οι μουσουλμάνοι ηγεμόνες απέφευγαν τον μαζικό εξισλαμισμό κυρίως για οικονομικούς και διοικητικούς λόγους. Οι μη μουσουλμάνοι ήταν υπόχρεοι καταβολής κεφαλικού φόρου, γεμίζοντας έτσι το ταμείο των ηγεμόνων και αποκλείονταν από διοικητικές θέσεις. Το μοτίβο αυτό επαναλαμβάνεται στο πέρασμα του χρόνου σε περιοχές υπό μουσουλμανική κυριαρχία και το συναντάμε σε όλες τις ευρωπαϊκές ισλαμικές κτήσεις.<sup>4</sup>

Η Ιβηρική, Αλ-Ανταλούς στα αραβικά, κατακτήθηκε όταν το βησιγοτθικό βασίλειο κατέρρευσε κατά την εισβολή ενός μικρού εκστρατευτικού σώματος Βερβέρων και Αράβων του Μαγκρέμπ το 711. Η κατάκτηση δεν φαίνεται να ήταν προσχεδιασμένη και επικυρώθηκε από τον Ομμεϊάδη Χαλίφη ετεροχρονισμένα. Μουσουλμανικά αποσπάσματα έφτασαν μέχρι τη Βουργουνδία το 725. Η ανατροπή της δυναστείας των Ομμεϊάδων από τους Αββασίδες έφερε εξελίξεις και στην Ανταλούς. Αφενός η μεταφορά της πρωτεύουσας του Χαλιφάτου από τη Δαμασκό στη Βαγδάτη μετέφερε το κέντρο βάρους στα ανατολικά μετατρέποντας τη μουσουλμανική Μεσόγειο σε δυτική εσχατιά του και αφετέρου πρόσφερε στην Ανταλούς τον πρώτο ηγεμόνα της και την αυτονομία της από το Χαλιφάτο. Έπειτα από μία περίοδο αναρχίας ο τελευταίος Ομμεϊάδης Αμπντ ερ-Ραχμάν Α΄ (756-788) ίδρυσε εμιράτο στην Κόρδοβα, το οποίο αναβάθμισε σε Χαλιφάτο ο Αμπντ ερ-Ραχμάν Γ΄ (912-961). Το

κράτος που προέκυψε ήταν το ισχυρότερο της δυτικής Ευρώπης και η Κόρδοβα η μεγαλύτερη πόλη σε πληθυσμό,<sup>5</sup> ένα μωσαϊκό θρησκειών και λαών με κυρίαρχη την αραβική κουλτούρα αλλά μειονοτικό το μουσουλμανικό στοιχείο, από το οποίο δεν έλειπαν οι ανταγωνισμοί μεταξύ των ηγετικών ομάδων. Η Ανταλούς είχε θετικό εμπορικό ισοζύγιο τόσο με τη χριστιανική Δύση όσο και με το Μαγκρέμπ και εισήχθησαν στην Ιβηρική από τους μουσουλμάνους νέες καλλιέργειες, το μετάξι και νέες τεχνικές βυρσοδεψίας.<sup>6</sup>

Υπό αυτό το πρίσμα θα πρέπει να ιδωθεί και η περίφημη μάχη του Πουατιέ το 732, οπότε μία δύναμη Φράγκων υπό τον Κάρολο Μαρτέλο νίκησε ένα εκστρατευτικό σώμα μουσουλμάνων. Στην νίκη αυτή έχει αποδοθεί δυσανάλογη σπουδαιότητα από τον γαλλικό εθνικισμό, όμως δεν ανέκοψε τις επιδρομές στην Δύση, αφού αυτές συνεχίστηκαν τα επόμενα 180 χρόνια και άλλωστε δεν θα επαρκούσε από μόνη της για να το κάνει. Οι επαφές του Ισλάμ με το φραγκικό βασίλειο και μετέπειτα την Καρολίγγεια Αυτοκρατορία, τη μεγαλύτερη δύναμη της εποχής στην Δύση, περιορίζονταν σε ανταλλαγές πρεσβειών και τακτικές εκατέρωθεν μεθοριακές αψιμαχίες, σαν τις εκστρατείες του Καρλομάγνου στην Ισπανία, οι οποίες μυθοποιήθηκαν αιώνες αργότερα, κατά την σταυροφορική εποχή, με το Έπος του Ρολάνδου. Ο μυθικός Ρολάνδος πεθαίνει καταδικωμένος από μουσουλμάνους εισβολείς στο όνομα της πίστης του. Ο πραγματικός Ρολάνδος αποδήμησε κατά την διάρκεια φραγκικών επιδρομών στην Ανταλούς, όταν το σώμα των επιδρομέων του δέχθηκε επίθεση από Βάσκους χριστιανούς καθώς λεηλατούσε την Προβηγκία υποχωρώντας.<sup>7</sup>

Η εμφάνιση του Ισλάμ είχε σημαντικές συνέπειες στην δυτικοευρωπαϊκή εξέλιξη. Οι μουσουλμανικές κατακτήσεις μετέτρεπαν τη δυτική Ευρώπη σε προπύργιο του χριστιανισμού, το κέντρο του οποίου μετατοπιζόταν από

τη Μεσόγειο στον Βορρά, όπου ο Πάπας κοίταζε πλέον για προστασία. Η απώλεια των μεσανατολικών και αφρικανικών χριστιανικών κοινοτήτων ενίσχυσε τον ρόλο του Πάπα απέναντι στον Πατριάρχη. Η Ανατολική Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία σταμάτησε την ισλαμική επέκταση ρίχνοντας το κέντρο βάρους στα ανατολικά σύνορά της αφήνοντας ανοιχτό το πεδίο στην δυτική Μεσόγειο.

Οι δυτικοί ηγεμόνες φιλοτεχνούσαν για τους εαυτούς τους την εικόνα του φανατικού υπερασπιστή της χριστιανικής πίστης απέναντι στους αιρετικούς και παγανιστές που την απειλούσαν. Αυτή ακριβώς η φοβική εικόνα του παγανισμού αποδιδόταν στους μουσουλμάνους από τη δυτική διάνοξη που αδυνατούσε με τα φτωχά αναλυτικά της εργαλεία να κατανοήσει τον ισλαμικό κόσμο. Έτσι η Δύση δεν ασχολήθηκε ιδιαίτερα με τα έργα του ανεπτυγμένου αραβικού πολιτισμού στην φιλοσοφία,<sup>8</sup> ούτε με τις τεχνικές καινοτομίες του και δεν ενεπλάκη ιδιαίτερα στα διευρυμένα δίκτυα και τις εμπορικές πρακτικές του, παρά μόνο ως προμηθευτής πρώτων υλών και δούλων.<sup>9</sup> Οι Ευρωπαίοι μέχρι και τον 10ο αιώνα ήταν πολύ απασχολημένοι με την επιβίωσή τους. Ένας διπλωματικός απεσταλμένος του Χαλιφάτου από την Κόρδοβα στην κεντρική Ευρώπη εξέταζε τους Ευρωπαίους με τον τρόπο που εξετάζει ένας σύγχρονος ανθρωπολόγος κάποια εξωτική φυλή.<sup>10</sup> Η εικόνα αυτή όμως έμελλε να αλλάξει καθώς από τον 11ο αιώνα ο ισλαμικός κόσμος βρέθηκε αντιμέτωπος με μια βαθιά κρίση.<sup>11</sup>

## Η εξόρμηση της χριστιανικής Δύσης: μουσουλμάνοι υπό χριστιανική κυριαρχία

Από τα τέλη του 10ου αιώνα ο ισλαμικός κόσμος μαστιζείται από δυναστικές διαμάχες και εισβολές τουρκικών και μογγολικών φυλών που οδηγούν στον πολιτικό κατακερματισμό του. Αντίθετα, η φεουδαρχική δυτική Ευρώπη γνωρίζει μια περίοδο σχετικής ει-



ρήνευσης, οικονομικής ανάπτυξης και σημαντικής πληθυσμιακής αύξησης. Την ίδια περίοδο αλλάζουν σταδιακά οι πολεμικές προτεραιότητες από την λαφυραγωγία στην κατάκτηση εδαφών. Η Δύση αναζητά ευκαιρίες εδαφικής εξάπλωσης, εμπορικής επέκτασης και ελέγχου των θαλάσσιων δρόμων και θα βρει με τη μορφή των Σταυροφοριών υπό την αιγίδα του Πάπα.<sup>12</sup>

Την περίοδο 1096-1270 οργανώθηκαν οκτώ σταυροφορίες στη Μέση Ανατολή στις οποίες έλαβαν μέρος ηγεμόνες, ευγενείς και αγρότες από ολόκληρη τη χριστιανική Δύση. Η Ιερουσαλήμ έπεσε το 1099 και οι εκστρατείες επεκτάθηκαν από την Αίγυπτο μέχρι την Κωνσταντινούπολη. Τα λατινικά βασίλεια της Ανατολής υπήρξαν εφήμερα και οι σταυροφορίες δεν έφεραν σοβαρά οφέλη στη Δύση, πέρα από την πολιτική ενίσχυση του Πάπα, την κατοχύρωση της παρουσίας των ιταλικών πόλεων στην ανατολική Μεσόγειο και την μεταφορά της εμπορικής τεχνολογίας και αριθμητικής των Αράβων.<sup>13</sup> Σημαντικότερες ήταν οι επιπτώσεις της χριστιανικής εξόρμησης στην δυτική Μεσόγειο που οδήγησε στην κατάκτηση των ισλαμικών ηγεμονιών της Ιβηρικής και της Σικελίας. (Χάρτης 2)

Η Ανταλούς συγκλονίστηκε στις αρχές του 11ου αιώνα από την κάρρευση του Χαλιφάτου της Κόρντοβα και τον συνακόλουθο κατακερματισμό σε μικρές ηγεμονίες, τις reyes de taifas,

που βρίσκονταν σε συνεχή αντιπαράθεση αναμεταξύ τους και με τα χριστιανικά βασίλεια του βορρά, τα οποία βγήκαν κερδισμένα εδαφικά από τις εξελίξεις. Κερδισμένες βρέθηκαν και οι βορειοαφρικανικές δυναστείες των Αλμοραβιδών και Αλμοάδων που κατέστησαν την Ανταλούς προέκταση των βασιλείων τους. Αυτές ακολούθησαν λιγότερο ανεκτική πολιτική απέναντι στους μη μουσουλμάνους. Οι συνθήκες πώλωσης μεταξύ χριστιανικού βορρά και μουσουλμανικού νότου, το σταυροφορικό πνεύμα και οι οικονομικές επιδιώξεις Γάλλων ευγενών και Ιταλών εμπόρων τροφοδότησαν τις εκστρατείες της 'Reconquista', η οποία μέχρι το 1264 περιόρισε τη μουσουλμανική κυριαρχία στον θύλακα της Γρανάδας. Η Γρανάδα έπεσε το 1492 και έκτοτε στην Ιβηρική κυριάρχησαν τα χριστιανικά βασίλεια της Πορτογαλίας και της Ισπανίας, τα οποία εξελίχθηκαν σε σημαντικές δυτικές δυνάμεις.<sup>15</sup>

Στην Ισπανία, η θρησκευτική ανοχή των πρώτων χρόνων της 'Reconquista' αντικαταστάθηκε από πολιτική βίαιης αφομοίωσης με εκδιώξεις μουσουλμάνων και εβραίων και καταπίεση του εκχριστιανισμένου πληθυσμού που συχνά οδηγούνταν στην μετανάστευση. Ακόμα χειρότερη υπήρξε η αντιμετώπιση των ντόπιων αραβόφωνων, μουσουλμάνων και χριστιανών, της Μέσης Ανατολής από τους σταυροφόρους ηγεμόνες, οι οποίοι επιχειρήσαν να ει-



πληθυσμούς, οι οποίοι απολάμβαναν ένα καθεστώς σχετικής θρησκευτικής ανεκτικότητας. Η Αυτοκρατορία υπήρξε χαρακτηριστικά καταφύγιο καταδιωκόμενων εβραϊκών πληθυσμών από τα χριστιανικά βασίλεια της Ιβηρικής.

Η ταχύτατη απορρόφηση των βαλκανικών χριστιανικών κρατιδίων και η κατάρρευση της ανταγωνίστριας ανατολικής ορθοδοξίας αρχικά δεν ανησύχησε τη Δύση. Ωστόσο, οι προσπάθειες ελέγχου της οθωμανικής επέλασης στον Δούναβη κατέληξαν σε πανωλεθρίες και οι Οθωμανοί φτάνοντας να πολιορκούν την Βιέννη το 1529 θα εγκατασταθούν ως νέα συνιστώσα του συσχετισμού δυνάμεων στην Ευρώπη. Οι ανταγωνισμοί τους με την καθολική αυτοκρατορία των Αψβούργων και η συχνή ενασχόληση των τελευταίων μαζί τους θα συμβάλλουν στην επικράτηση του προτεσταντισμού στην Κεντρική Ευρώπη.<sup>18</sup> (Χάρτης 3)

Η Δύση δεν είχε πλέον στα νοτιοανατολικά της ένα ανταγωνιστικό χριστιανικό κράτος, αλλά μία συνεκτική μουσουλμανική Αυτοκρατορία, ηγεμονεύουσα στον ισλαμικό κόσμο. Ο οθωμανικός έλεγχος των αφρικανικών και ασιατικών εμπορικών δρόμων ώθησε τους δυτικούς στις ανακαλύψεις και τις ποντοπόρες αποικίες, ενώ ένωσε τις δυτικές ναυτικές δυνάμεις της Μεσογείου, οι οποίες επ' αφορμή της οθωμανικής ενθάρρυνσης της βερβερικής πειρατείας συνέτριψαν τον οθωμανικό στόλο στη Ναύπακτο το 1571, περιορίζοντας τον οθωμανικό έλεγχο της Μεσογείου. Η οθωμανική επέκταση τερματίστηκε με την ήττα της πολιορκίας της Βιέννης το 1683, η οποία σηματοδότησε την αντίστροφη μέτρηση για την Αυτοκρατορία. Έκτοτε, κατέρρευσε σταδιακά καθώς η πολιτική δομή της αδυνατούσε να ανταποκριθεί στις απαιτούμενες καταπιεστικές σχέσεις παραγωγής.<sup>20</sup>

Η γαλλική ουδετερότητα το 1683, κατά την πολιορκία της Βιέννης, οι συμμαχίες του γαλλικού κράτους με την Οθωμανική Αυτοκρατορία και οι συ-

χνές εμπλοκές της τελευταίας στους δυτικοευρωπαϊκούς ανταγωνισμούς αναδεικνύουν αφενός την ολοένα και μεγαλύτερη διπλωματική σημασία που αποκτά η ανατολική Ευρώπη και αφετέρου την τοποθέτηση της Αυτοκρατορίας εντός του πλαισίου της ευρωπαϊκής ισορροπίας δυνάμεων και των ρευστών συμμαχιών και ανταγωνισμών μεταξύ των ευρωπαϊκών μοναρχιών του 17ου αιώνα. Η διπλωματική αποδοχή της Αυτοκρατορίας όμως δεν σηματοδοτούσε και πολιτισμική αποδοχή. Μία παράπλευρη συνέπεια της οθωμανικής κατάκτησης και της έκλειψης της χριστιανικής Ανατολικής Αυτοκρατορίας, υπήρξε η ανάδειξη της τσαρικής Ρωσίας ως 'Τρίτης Ρώμης', προστάτιδας των απανταχού ορθοδόξων και η συνακόλουθη εμπλοκή της στον ευρωπαϊκό συσχετισμό δυνάμεων.<sup>21</sup>

### Ο παραμορφωτικός καθρέπτης του ιμπεριαλισμού

Όπως είδαμε, το Ισλάμ επηρέασε διαχρονικά, άμεσα και έμμεσα, τη δυτική Ευρώπη και αποτελεί αποφασιστικό και αναπόσπαστο στοιχείο της εξέλιξής της. Οι επαφές της δυτικής Ευρώπης με τον ισλαμικό κόσμο χρονολογούνται από την εμφάνιση του Ισλάμ και συνεχίζονται μέχρι και σήμερα, το ίδιο και η παρουσία μουσουλμανικών πληθυσμών στην Ευρώπη. Η συνύπαρξη της μεσαιωνικής Δύσης με τον προηγμένο ισλαμικό πολιτισμό προσέφερε την υιοθέτηση τεχνικών καινοτομιών, την επανάκτηση της αρχαίας γραμματείας και συνακόλουθες προόδους στην ευρωπαϊκή επιστήμη και φιλοσοφία. Οι συγκρούσεις των δύο κόσμων λάμβαναν αναγκαστικά θρησκευτικό προκάλυμμα, όμως οι πρωταρχικές αιτίες τους ήταν οικονομικές και πολιτικές.

Από τον 17ο αιώνα κι έπειτα η ανάπτυξη του καπιταλισμού στην Ευρώπη και η αποικιοκρατία θα αλληλοτροφοδοτούνται. Μέχρι τον 19ο αιώνα οι Ευρωπαϊκές Μεγάλες Δυνάμεις θα έχουν περάσει από την ανυποληψία στην παγκόσμια ηγεμονία. Η διάλυση της

Οθωμανικής Αυτοκρατορίας θα φέρει εκτεταμένους μουσουλμανικούς πληθυσμούς στη Μέση Ανατολή και το Μαγκρέμπ και πάλι υπό χριστιανική κυριαρχία. Η ιμπεριαλιστική εξόρμηση θα επενδυθεί ιδεολογικά μέσω ενός παραμορφωτικού καθρέπτη: η εικόνα της Δύσης (διαμορφωμένη αντιθετικά προς το Ισλάμ) θα ταυτιστεί με τον «πολιτισμό» και ο κάθε Άλλος με τον «πρωτογονισμό». Η Δύση αναλαμβάνει εκπολιτιστική αποστολή έναντι της «εξωτικής» Ανατολής. Στην πραγματικότητα οι κυριαρχούμενοι λαοί θα περάσουν τα πάνδεινα από το ευρωπαίους ιμπεριαλιστές «εκπολιτιστές» τους. Η στρεβλή εικόνα του «φονταμενταλιστικού Ισλάμ» που απειλεί τις ευρωπαϊκές αξίες αντανακλά το εν πολλοίς πρόσφατο φαινόμενο του ισλαμικού σεκταρισμού, το οποίο διαμορφώθηκε μέσω της ανάπτυξης του καπιταλισμού και των ιμπεριαλιστικών επεμβάσεων στην Μέση Ανατολή και την Αφρική και αποτελεί τον ιδεολογικό μανδύα αυτής ακριβώς της ιμπεριαλιστικής εκμετάλλευσης και των ρατσιστικών πολιτικών στην Ευρώπη.<sup>22</sup>

Αντίθετα από αυτή την εικόνα, το Ισλάμ ιστορικά υπήρξε περισσότερο ανεκτικό από την δυτική χριστιανισμένη. Συμπαγείς χριστιανικοί πληθυσμοί που ανάγονται στον Μεσαίωνα εξακολουθούν να υπάρχουν ακόμη και σήμερα στην Μέση Ανατολή, όταν οι αντίστοιχοι ευρωπαϊκοί μουσουλμανικοί πληθυσμοί έχουν κατά μεγάλη πλειονότητα εκτοπιστεί από την ήπειρο. Η ανεκτικότητα επαναπροβάλλεται πρόσφατα ως ευρωενωσιακή φιλελεύθερη αξία και αγκαλιάζεται από την σοσιαλδημοκρατία και εσχάτως από την ρεφορμιστική αριστερά ως αντίδοτο στην ξενοφοβία. Η ίδια η έννοια όμως προϋποθέτει ένα ξένο κοινωνικό σώμα του οποίου την ύπαρξη ανέχεται η πλειονότητα. Οι επαναστάτες αντικαπιταλιστές δεν αρκούνται να υποστηρίζουν την ανοχή επί μερών της κοινωνίας αλλά αγωνίζονται για την ενότητα και αλληλεγγύη της εργατικής τάξης σε κάθε κράτος και

διεθνώς, για ένα κόσμο συνύπαρξης και ελευθερίας για όλους, ανεξαρτήτως θρησκείας, καταγωγής και σεξουαλικού προσανατολισμού. ■

### Σημειώσεις

- David Abulafia, «Η αραβική παρουσία στην Ευρώπη» στο Ελένη Αρβελέρ – Maurice Aymard (επιμ.), Οι Ευρωπαίοι, τόμος Α', Σαββάλας, Αθήνα 2003, σσ.208-209 · Maurits S. Berger, A Brief History of Islam in Europe: Thirteen Centuries of Creed, Conflict and Coexistence, Leiden University Press, Χάγη 2014, σσ.24-25 · Norman Davies, Europe. A History, Pimlico, Λονδίνο 1997, σ.254.
- D. C. Lindberg, Οι απαρχές της δυτικής επιστήμης, μτφρ. Η. Μαρκολέφας, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Ε.Μ.Π., Αθήνα 1997, σ.237 · Davies, ό.π., σσ.251-254 · David Nicholas, Η εξέλιξη του μεσαιωνικού κόσμου. Κοινωνία, διακυβέρνηση και σκέψη στην Ευρώπη, 312-1500, μετάφρ. Μαριάννα Τζιαντζή, ΜΙΕΤ, Αθήνα 1999, σσ.152-158.
- Lindberg, ό.π., σ.236.
- Abulafia, ό.π., σ.209 · Berger, ό.π., σσ.38-39,44-52 · Nicholas, ό.π., σσ.157-158.
- Με δεύτερη σε μέγεθος το επίσης υπό μουσουλμανική κυριαρχία Παλέρμο της Σικελίας. Βλ. Nicholas, ό.π., σ.170.
- Abulafia, ό.π., σσ.209-213,215-217 · Berger, ό.π., σσ.41-43 · Serge Berstein – Pierre Milza, Ιστορία της Ευρώπης, Από τη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία στα ευρωπαϊκά κράτη, 5ος-18ος αιώνας, τόμος Α', Αλεξάνδρεια, Αθήνα 1997, σσ.44-45 · Davies, ό.π., σ.253-254 · Nicholas, ό.π., σσ.162-164,171-174.
- Abulafia, ό.π., σσ.210-212 · Berger, ό.π., σσ.57-62 · Berstein–Milza, ό.π., σσ.45,85-87 · Davies, ό.π., σ.254-255 · Nicholas, ό.π., σσ.172-175.
- Για μια γενική επισκόπηση βλ. Lindberg, ό.π., σσ.239-256.
- Εκτός από τη Βενετία, η οποία υιοθετήθηκε από τη μετατόπιση της εμπορικής δραστηριότητας προς τα ανατολικά. Βλ. Berstein–Milza, ό.π., σ.101.
- Πρόκειται για τον Ιμπραήμ-Ιμπν-Γιακούμπ. Βλ. Davies, ό.π., σ.325.
- Berger, ό.π., σσ.59-65 · Davies, ό.π., σ.255-258,266 · Nicholas, ό.π., σσ.175-178.
- Abulafia, ό.π., σ.221 · Berger, ό.π., σσ.69-73 · Berstein–Milza, ό.π., σσ.141-142 · Nicholas, ό.π., σσ.165-169,385-388.
- Berger, ό.π., σσ.79-80,93-94 · Berstein–Milza, ό.π., σσ.157-166 · Davies, ό.π., σσ.358-362 · Nicholas, ό.π., σσ.385-411.
- Davies, ό.π., σ.1241.
- Abulafia, ό.π., σσ.217-224 · Berger, ό.π., σσ.74-76 · Berstein–Milza, ό.π., σ.157,266-268 · Davies, ό.π., σ.345,393-394 · Nicholas,ό.π., σσ.405-411.
- Abulafia, ό.π., σσ.221-225 · Berger, ό.π., σσ.74-78,81-92 · Berstein–Milza, ό.π., σσ.156,267-268 · Davies, ό.π., σσ.336-339,394.
- Abulafia, ό.π., σσ.215-216,219-221,225 · Berger, ό.π., σσ.97-105 · Berstein–Milza, ό.π., σσ.166,207 · Davies, ό.π., σ.345,393 · Lindberg, ό.π., σσ.285-298,372-384 · Nicholas,ό.π., σσ.176-179,404,411-413.
- Berger, ό.π., σσ.128-133,135-137 · Berstein–Milza, ό.π., σσ.256-260 · Davies, ό.π., σ.386-388,445-451 · Nicholas,ό.π., σσ.627-631.
- Davies, ό.π., σ.1259.
- Berger, ό.π., σσ.133-134,138-141 · Berstein–Milza, ό.π., σσ.370-371,399 · Davies, ό.π., σσ.444, 451, 558-560.
- Berger, ό.π., σσ.142-147 · Davies, ό.π., σ.389-393,455-457.
- Για περισσότερα βλ. Chris Harman, Prophet and the Proletariat: Islamic Fundamentalism, Class and Revolution, Socialist Workers Party, Λονδίνο 2002.

## Η Διαλεκτική της Φύσης

Φρίντριχ Ένγκελς

372 σελίδες, 10 €

Εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή

Ο Φρίντριχ Ένγκελς άρχισε να γράφει τη “Διαλεκτική της Φύσης” το 1873. Δυστυχώς, κάτω από το βάρος των προτεραιοτήτων που έθετε το κίνημα, δεν κατάφερε να την τελειώσει ποτέ. Αναγκάστηκε να διακόψει την έρευνά του πάνω στις φυσικές επιστήμες πρώτα για να απαντήσει στην αντιμαρξιστική “επίθεση” του Eugen Dühring, ενός ασήμαντου φιλοσόφου που είχε αποκτήσει όμως ένα ακροατήριο μέσα στην αριστερά και στη συνέχεια για να βάλει σε τάξη και να οδηγήσει στο τυπογραφείο τον δεύτερο και τον τρίτο τόμο του Κεφάλαιου του Μαρξ -που είχε στο μεταξύ πεθάνει.

## Η Διαλεκτική

“Η Διαλεκτική της Φύσης” εμφανίστηκε για πρώτη φορά σαν τόμος το 1925 στη Ρωσία. Ένα μεγάλο κομμάτι του βιβλίου αποτελείται απλά από προσωπικές σημειώσεις του Ένγκελς πάνω στην εξέλιξη των επιστημών. Ακόμα και τα πρώτα κεφάλαια που έχουν μια λίγο-πολύ συνεκτική μορφή είναι στην πραγματικότητα περισσότερο προσχέδια παρά ολοκληρωμένα κείμενα. Το ίδιο ισχύει και για το διάσημο ένατο κεφάλαιο, “Ο ρό-

λος της εργασίας στην εξανθρώπιση του πηθήκου”.<sup>1</sup> Κλείνει απότομα κυριολεκτικά με μια μισοτελειωμένη φράση. Παρόλα αυτά το βιβλίο δίνει μια λίγο-πολύ ξεκάθαρη εικόνα για τις απόψεις του Ένγκελς για την επιστήμη.

“Η διαλεκτική της φύσης” έγινε στα χρόνια του σταλινισμού το ευαγγέλιο της “Σοσιαλιστικής Επιστήμης” στη Ρωσία. Ένα τμήμα της αριστερής διάνοησης απέδωσε αυτή τη λατρεία στον ίδιο τον Ένγκελς που άρχισε να εγκυβιάζεται για “διαστρέβλωση” ή ακόμα και εκχυδαϊσμό του αυθεντικού μαρξισμού. Τα πυρά εστιάστηκαν κύρια σε δυο σημεία: πρώτον στην απόπειρα του Ένγκελς να κωδικοποιήσει τη διαλεκτική στους τρεις γνωστούς νόμους - το νόμο της “μετατροπής της ποσότητας σε ποιότητα και αντίστροφα”, το νόμο της “αλληλοδιείσδυσης των αντιθέτων” και το νόμο της “άρνησης της άρνησης”.<sup>2</sup> Δεύτερον στη γενικότερη ιδέα ότι οι νόμοι της διαλεκτικής έχουν εφαρμογή και στην ίδια τη φύση -και όχι μόνο στην ανθρώπινη κοινωνία. Στην πραγματικότητα, όμως, είχαν άδικο και στα δυο.<sup>3</sup>

Σε αντίθεση με την Αριστοτέλεια λογική, τη λογική που μαθαίνουμε στο σχολείο, η διαλεκτική αντιμετωπίζει τον κόσμο σε κίνηση, σε διαρκή μετασχηματισμό. Η ανθρωπότητα αλλάζει, εξελίσσεται. Από την εποχή της αγριότητας περάσαμε στη βαρβαρότητα και τον

πολιτισμό. Η κοινωνική οργάνωση αλλάζει. Οι αρχαίες δουλοκτητικές κοινωνίες δώσανε τη θέση τους στην φεουδαρχία. Από την φεουδαρχία περάσαμε στον καπιταλισμό.

Η κινητήρια δύναμη, η μηχανή που εξαναγκάζει την ιστορία να αλλάζει είναι οι αντιφάσεις της ίδιας της πραγματικότητας, η “αλληλοδιείσδυση των αντιθέτων”. Οι αλλαγές, όμως, δεν είναι γραμμικές, σταδιακές: η φεουδαρχία δεν καταργήθηκε λίγο, λίγο. Ανατράπηκε με τις αστικές επαναστάσεις, όταν οι αντιφάσεις αυτές γιγαντώθηκαν. Μια μικρή, φαινομενικά, “ποσοτική αλλαγή”, η πρόσθετη φορολογία που προσπάθησε να επιβάλλει ο Λουδοβίκος στη γαλλική “Τρίτη Τάξη”, πυροδότησε τη Γαλλική Επανάσταση που έστειλε τους ευγενείς στη γκιλοτίνα και έφερε μια νέα κυρίαρχη τάξη στην εξουσία. Η “ποσότητα” μετατράπηκε σε “ποιότητα”. Αλλά και το νέο καθεστώς άρχισε να ταλανίζεται από την πρώτη κιόλας μέρα από τις δικές του αντιφάσεις: η “άρνηση” άρχισε να “αρνείται” και η ίδια.

Οι νόμοι της διαλεκτικής αναπτύχθηκαν από τον Χέγκελ, γράφει ο Ένγκελς. Αλλά με έναν ιδεαλιστικό τρόπο, νόμοι που επιβάλλονται στην πραγματικότητα από τη νόηση αντί να συνάγονται από τη νόηση από την αλληλεπίδρασή της με την πραγματικότητα. Οι εξε-

λίξεις στον τομέα των επιστημών ήταν για τον Ένγκελς μια απόδειξη ότι οι νόμοι αυτοί λειτουργούν και μέσα στην ίδια τη φύση.

## Βιομηχανική και επιστημονική επανάσταση

Ο 19ος αιώνας, ο αιώνας της βιομηχανικής επανάστασης, ήταν ένας αιώνας ραγδαίας προόδου για τις θετικές επιστήμες. Το 1830 κυκλοφόρησε ο πρώτος τόμος των “Αρχών Γεωλογίας” του Τσαρλς Λάιελ, ενός έργου που για πρώτη φορά αναγνώριζε ότι η γη δεν ήταν πάντα όπως τη γνωρίζουμε, ότι ο φλοιός του πλανήτη μας εξελίσσεται με το χρόνο, “έχει ιστορία”. Το 1842 “ο Μάγερ στο Χάιλμπρον και ο Τζάουλ στο Μάντσεστερ” απόδειξαν τη μετατροπής της θερμότητας σε μηχανική ενέργεια και της μηχανικής ενέργειας σε θερμότητα”.<sup>4</sup> Το 1859 κυκλοφόρησε “Η καταγωγή των ειδών” του Δαρβίνου. Το 1869 ο Μεντελέγιεφ δημοσιοποίησε τον “περιοδικό πίνακα” των στοιχείων. Οι εξελίξεις αυτές άλλαξαν ριζικά τη “φιλοσοφία” της επιστήμης. Η επιστήμη στηριζόταν μέχρι τότε σε ένα μοντέλο, δεμένο άμεσα με τη νευτώνεια μηχανική, με βάση το οποίο οι φυσικοί νόμοι είναι απόλυτα αντιστρέψιμοι -η επιτάχυνση και η επιβράδυνση, η θέρμανση και η ψύξη κλπ είναι συμμετρικές όψεις των ίδιων φαινομένων. Τώρα ξαφνικά βρισκόταν αντιμέτωπη με μη αντιστρεπτά φαινόμενα, όπως η εξέλιξη ενός είδους σε ένα άλλο. Ο κόσμος δεν δημιουργήθηκε “σε επτά ημέρες”. Εξελίσσεται, έχει ιστορία. Ακολουθεί, με άλλα λόγια, τη λογική της κίνησης, τη διαλεκτική.

Αλλά δεν είναι μόνο το ίδιο το γεγονός της μεταβολής που επιβεβαιώνει τη λειτουργία των “νόμων

της διαλεκτικής στη φύση”. Οι αλλαγές γίνονται με επαναστατικό τρόπο, με τη “μετατροπή της ποσότητας σε ποιότητα” και στη φύση ακριβώς με τον ίδιο τρόπο που γίνονται στην κοινωνία. Ο Ένγκελς παραθέτει στο βιβλίο του ένα απόσπασμα από τον Χέγκελ για τη μετατροπή του νερού σε ατμό ή πάγο όταν θερμαίνεται ή ψύχεται. Η μετατροπή δεν γίνεται σταδιακά: η θερμοκρασία ανεβαίνει και ανεβαίνει αλλά μόνο όταν φτάσουμε στους 100 βαθμούς βράζει το νερό και γίνεται αέριο.<sup>5</sup> Το πιο εντυπωσιακό παράδειγμα, όμως, μας το δίνει το περιοδικό σύστημα των στοιχείων: μια μικρή αλλαγή στο “μοριακό βάρος” (ο Μεντελέγιεφ δεν ήξερε ούτε τον ατομικό αριθμό, ούτε τα πρωτόνια, ούτε τα ισότοπα) μπορεί να “μετατρέψει” τον άνθρακα σε άζωτο, τη βάση της ζωής στο κυρίαρχο αέριο της ατμόσφαιρας. Και φυσικά η εξέλιξη των ειδών: όσον αφορά στο DNA (κάτι φυσικά άγνωστο στην εποχή του Ένγκελς) ο άνθρωπος και ο χιμπατζής διαφέρουν μόνο κατά 1%.<sup>6</sup>

Ένα από τα βασικά στοιχεία της διαλεκτικής (που δεν είναι προφανές από την κωδικοποίηση του Ένγκελς) είναι η “ολότητα”, η αντιμετώπιση του κόσμου σαν ένα ενιαίο σύνολο. Για να το πούμε απλά, τα πάντα έχουν ιστορία αλλά όχι τη δική τους ιστορία. Μέσα στα γεωλογικά στρώματα που έφερε στο φως της δημοσιότητας ο Λάιελ υπήρχαν και απολιθώματα από οργανισμούς που δεν υπάρχουν πια: η εξέλιξη των ειδών είναι “συντονισμένη” με τις αλλαγές στον φλοιό της γης – και αντίστροφα. Το οξυγόνο είναι η βάση της ζωής. Αλλά η ατμόσφαιρα της γης δεν περιείχε πάντα οξυγόνο



-ένα επιθετικό στοιχείο που αντιδράει με πάρα πολλά στοιχεία και βρίσκεται, ως εκ τούτου, δύσκολα ελεύθερο στη φύση. Η ατμόσφαιρα της γης (που περιέχει 21% οξυγόνο) δημιουργήθηκε από τους πρωτόγονους αναερόβιους οργανισμούς που εμφανίστηκαν στον πλανήτη μας περίπου πριν από 2,5 δισεκατομμύρια χρόνια.<sup>7</sup> Οι εξελίξεις στην επιστήμη στον ενάμιση αιώνα περίπου που έχει περάσει από τότε που ο Ένγκελς άρχισε να γράφει τη “Διαλεκτική της Φύσης” μπορεί να έχουν ανατρέψει πολλά από τα δεδομένα της εποχής του αλλά έχουν επιβεβαιώσει στο ακέραιο τις βασικές ιδέες του βιβλίου.

## Σημειώσεις

1. Κυκλοφορεί σαν αυτόνομο βιβλίο από τις εκδόσεις Μαρξιστικό Βιβλιοπωλείο σε έναν τόμο μαζί με το κείμενο του Κρις Χάρμαν, “Ο Ένγκελς και η καταγωγή της ανθρώπινης κοινωνίας”.
2. Η Διαλεκτική της Φύσης, Σύγχρονη Εποχή (Πρώτη Έκδοση 1985) σελ 44
3. Ανάμεσα στα άλλα κατηγορούν τον Ένγκελς για “ντετερμινισμό”, ότι δήθεν “καλούπωσε” την ιστορία σε μια προδιαγεγραμμένη πορεία. Δεν υπάρχει τίποτα πιο ψευδές από αυτό. Στην ίδια τη Διαλεκτική της

Φύσης υπάρχει ένα ολόκληρο κεφάλαιο για τον ρόλο του “τυχαίου” που επιτίθεται στον ντετερμινισμό. Στο ίδιο, σελ 196.

4. Στο ίδιο, σελ 11

5. Στο ίδιο, σελ 47

6. Scientific American, Tiny Genetic Differences between Humans and Other Primates Pervade the Genome

7. Scientific American, The origin of oxygen in Earth's Atmosphere, David Biello, 2009.

Σωτήρης Κοντογιάννης

## Τάτλιν: Μνημείο στην Τρίτη Διεθνή Αριστερός Μοντερνισμός και Οχτωβριανή Επανάσταση

Νίκος Αξαρχής

134 σελίδες, 14 €

Εκδόσεις ΚΨΜ

Πριν 100 χρόνια, στις 8 Νοέμβρη του 1920 στην Πετρούπολη, την επομένη μέρα της 3ης επετείου της Οχτωβριανής Επανάστασης, ο Βλαντίμιρ Τάτλιν παρουσίασε τα σχέδια και ένα μοντέλο (με ύψος 5,5 μέτρα) για το Μνημείο στην Τρίτη Διεθνή. Ήταν μία παραγγελιά της Λαϊκής Επιτροπής Διαφωτισμού της επαναστατικής Ρωσίας για την οικοδόμηση των κεντρικών γραφείων της Τρίτης Διεθνούς. Η παρουσίαση του Μνημείου προκάλεσε «πολιτιστικό σοκ» και στον κύκλο των καλλιτεχνών αλλά και στα στελέχη του Μπολσεβίκου Κόμματος. Υπήρχαν ένθερμοι υμνητές (Ν. Πούνιν: «ανακοινώνουμε το τωρινό σχέδιο ως το πρώτο έργο επαναστατικής τέχνης») αλλά και ένθερμοι πολέμιοι που το χαρακτήριζαν αποτέλεσμα της «παρακμιακής τέχνης του ιμπεριαλισμού».

Το Μνημείο θα κατασκευαζόταν πάνω από τον ποταμό Νέβα της Πετρούπολης, θα είχε ύψος 400 μέτρα και τα υλικά του θα ήταν από μέταλλο και γυαλί, ως «ενοποιημένη μορφή αρχιτεκτονικής, γλυπτικής και ζωγραφικής σε σύνθεση με διάφορους τεχνικούς μηχανισμούς». Τα κύρια δομικά του στοιχεία ήταν δύο έλικες («οι έλικες της γνωσιολογίας», την κίνηση της ανθρώπινης σκέψης «που προχωρά με σπείρες» σύμφωνα με τον Λένιν στα «Φιλοσοφικά Τετράδια του 1915) που συγκλίνουν καθώς ανυψώνονται από το έδαφος και ένας στιβαρός διαγώνιος άξονας παράλληλος με τον άξονα της Γης. Ανάμεσα στις έλικες, τον άξονα και τους μεγάλους δοκούς, που στερεώνουν μεταξύ τους άξονα και έλικες, ο Τάτλιν σχεδίασε σε κατακόρυφη διάταξη τέσσερις γυάλινες αίθουσες (που θα στέγαζαν τα διάφορα τμήματα της Τρίτης Διεθνούς) σε σχήμα κύβου, πυραμίδας, κυλίνδρου και ημισφαιρίου και τα οποία θα περιστρεφόταν γύρω από τον άξονα τους κάθε χρόνο, μήνα, εβδομάδα και μέρα αντίστοιχα. Ένα Μνημείο για «Το Συμβούλιο των Αντιπροσώπων των Εργατών και Αγροτών του Κόσμου» κατασκευασμένο «από σίδηρο, γυαλί και επανάσταση».

Η εξαιρετική μελέτη - λεύκωμα του Νίκου Αξαρχή με τίτλο: «ΤΑΤΛΙΝ: ΜΝΗΜΕΙΟ ΣΤΗΝ ΙΙΗ ΔΙΕΘΝΗ» και υπότιτλο: «Αριστερός Μοντερνισμός και Οχτωβριανή Επανάσταση» εξετάζει, με κέντρο αυτό το εμβληματικό («και ακόμα μη υλοποιησιμο») έργο, την εξέλιξη και τις συνεχείς μεταμορφώσεις του Τάτλιν (και του ρώσικου Μοντερνισμού) πριν την Επανάσταση, την εκρηκτική συνάντησή του με την Ρώσικη Επανά-



σταση και την πολιτιστική έκρηξη των πρώτων χρόνων της (μία περίοδος που κωδικά ονομάστηκε, στη Δύση, ως «Ρώσικη Πρωτοπορία» αν και ο Αξαρχής χρησιμοποιεί τον όρο «Επαναστατισμός, το στάδιο της επαναστατικής τέχνης της Σοβιετικής Εποχής»). Ταυτόχρονα παρουσιάζει τη συζήτηση και την έντονη αντιπαράθεση (μέσα στους καλλιτέχνες και μέσα στο μπολσεβίκικο Κόμμα) γύρω από την Τέχνη και τη σχέση της με τη σοσιαλιστική κοινωνία αλλά και το τέλος αυτής της πρωτόγνωρης και απίστευτα δημιουργικής περιόδου της Τέχνης με την επικράτηση του Σταλινισμού και της «εθνικιστικής θεωρίας» (όπως τη χαρακτηρίζει ο Αξαρχής) του «σοσιαλισμού σε μία χώρα» και τη διάλυση της Τρίτης Διεθνούς.

Η Ρώσικη Επανάσταση και η Τέχνη συνδέθηκαν διαλεκτικά μεταξύ τους. Η Επανάσταση πρόσφερε τεράστιες δυνατότητες για την επαφή (όλων των διαθέσιμων μορφών) της Τέχνης με την εργατική τάξη και τους αγρότες. Δεν είναι μόνο τα δεκάδες νέα ρεύματα και τεχνοτροπίες που εμφανίστηκαν εκείνη την περίοδο (και παρουσιάζονται στο βιβλίο), δεν είναι μόνο οι «μεγάλοι» εκπρόσωποι εκείνης της περιόδου (από τον Μαγιακόφσκι, τον Μάλεβιτς, τον Τάτλιν και

τον Καντίνοκι μέχρι τον Αϊζενστάιν και τον Ζίνγκα Βέρτοφ) αλλά είναι κυρίως οι χιλιάδες «άγνωστοι» νέοι καλλιτέχνες που η επαναστατική έκρηξη τους έδωσε την «απελευθερωτική δυνατότητα» να εκφραστούν, να πειραματιστούν, να συγκρουστούν μεταξύ τους για να μπορέσουν «επικοινωνήσουν» με το κόσμο γύρω τους.

Η Ρώσικη Επανάσταση οργάνωσε, στήριξε και έδωσε απόλυτη (καλλιτεχνική και πολιτική) ελευθερία σε όλη αυτή την δραστηριότητα, σε συνθήκες, μάλιστα, πολέμου με την οικονομία διαλυμένη και την εργατική τάξη αποδεκατισμένη και σε απόλυτη ένδεια. Κρατικοποιεί και χρηματοδοτεί τις πολιτιστικές και εκπαιδευτικές σχολές, τα θέατρα, τα μουσεία, τις πινακοθήκες. Τα κάνει προσβάσιμα στους καλλιτέχνες και στο κόσμο.

Η ηγεσία των μπολσεβίκων έχει ξεκάθαρη άποψη για τη σημασία της Παιδείας και της Τέχνης και τις τοποθετεί ως άμεση προτεραιότητα. Υλοποιείται μία τεράστια προσπάθεια για την αντιμετώπιση του αναλφαριθμητισμού, την προστασία του καλλιτεχνικού πλούτου και της καλλιτεχνικής δραστηριότητας.

Το ζήτημα που βρίσκεται στο επίκεντρο των έντονων συζητήσεων και αντιπαράθεσεων αφορά την ύπαρξη ή μη της «προλεταριακής τέχνης» και τη σχέση της Τέχνης στην περίοδο της Επανάστασης με την «αστική τέχνη» του παρελθόντος. Μπορεί να υπάρξει «προλεταριακή Τέχνη» (όπως υποστήριζε η Προλέτ-Κουλτ) και αν ναι, θα ήταν μία (διαλεκτική) συνέχεια (με ρήξεις) του παρελθόντος ή μία «νέα» Τέχνη που «θα έκοβε οριστικά τους δεσμούς με τον παρελθόν»;

Η άποψη του Τρότσκι (στον οποίο ο Αξαρχής αφιερώνει μεγάλο μέρος στο βιβλίο του) ήταν ξεκάθαρη αλλά (δυστυχώς) μειοψηφική. Απορρίπτει ολοκληρωτικά τον όρο «προλεταριακή τέχνη». Η αστική τάξη κατέλαβε την οικονομική και πολιτιστική ηγεμονία πριν καταλάβει την πολιτική εξουσία. Κάτι τέτοιο δεν είναι δυνατό για την εργατική τάξη. Ο στόχος της κατάληψης της πολιτικής εξουσίας είναι απαραίτητος για την οικοδόμηση της νέας σοσιαλιστικής κοινωνίας. Όταν αυτός επιτευχθεί, στη νέα περίοδο που ανοίγεται και σε συνάρτηση με την εξέλιξη της διεθνούς επικράτησης σοσιαλιστικής επανάστασης, η Τέχνη που θα παραχθεί θα είναι πανανθρώπινη - όχι προλεταριακή - καθώς θα αφορά την καινούργια αταξική κοινωνική πραγματικότητα και την ιστορία της.

Γιώργος Ράγκος

## Μεσάνυχτα στον Αιώνα Βίκτορ Σερζ

272 σελίδες, 16 €

Εκδόσεις Μέδουσα

Τον Μάρτη του 1933 ο Βίκτορ Σερζ συνελήφθη και οδηγήθηκε στα κελιά της διαβόητης GPU, της μυστικής αστυνομίας του Στάλιν στη Μόσχα. Μετά τις ανακρίσεις, ήρθε η ώρα της εξορίας, της «διοικητικής εκτόπισης». Ο τόπος ήταν το Ορενμπούργκ στα νότια Ουράλια. Εκεί ξεκίνησε τα πρώτα σχέδιάσματα του μυθιστορήματος που πήρε τον τίτλο Μεσάνυχτα του Αιώνα (δημοσιεύτηκε για πρώτη φορά στο Παρίσι το 1939).

Από τις συζητήσεις των χαρακτήρων η υπόθεση εκτυλίσσεται



κάπου στα τέλη του 1933 κι αυτό δίνει το νόημα του τίτλου. Το 1933 είναι η χρονιά της ανόδου του Χίτλερ στην εξουσία. Η νίκη των ναζί και η συντριβή των ισχυρότερων κομμάτων και συνδικάτων της Αριστεράς στον κόσμο ήταν ένα παγκόσμιο σοκ.

Το 1933 ήταν, όμως, και η χρονιά του θριάμβου της σταλινικής αντεπανάστασης στην Ρωσία. Η κούρσα της εκβιομηχάνισης, η αναγκαστική κολεκτιβοποίηση της αγροτιάς σήμαινε ότι το βιοτικό επίπεδο των εργατών συμπίεστηκε δραματικά. Η Ρωσία έγινε βιομηχανική και στρατιωτική υπερδύναμη πάνω στα τσακισμένα κόκκαλα των εργατών και των αγροτών. Και σ' αυτόν τον μονόπλευρο εμφύλιο πόλεμο, όλες οι κατακτήσεις του Κόκκινου Οκτώβρη ξεριζώθηκαν, τα ιδανικά της Επανάστασης σύρθηκαν στη λάσπη.

Αυτή την πραγματικότητα εκφράζει ένας από τους κεντρικούς χαρακτήρες ο παλιός μπολσεβίκος και αμετανόητος αντιπολιτευόμενος Έλκιν στον επίσης εξόριστο νεαρό εργάτη Ροντιόν. «Και η σκέψη;» Ρώτησε ο Ροντιόν. «Η σκέ-



ψη; 'Α! Αυτή την στιγμή είναι κάποιον τον ήλιο του μεσονυχτίου που σου διαπερνάει το κρανίο. Παγωμένος. Τι πρέπει να γίνει αν είναι μεσάνυχτα του αιώνα;»

Όμως, ούτε ο Έλκιν ούτε ο Ρόντιον συνθηκολογούν μπροστά σε αυτή την παγωμάρα. Ο Σερζ βάσισε τους χαρακτήρες των «πέντε τροτσκιστών» του βιβλίου, σε πραγματικούς αγωνιστές και αγωνίστριες που συνάντησε στην εξορία. Ο Έλκιν κι ο Ρίζικ (που τους ξανασυναντάμε στην Υπόθεση Τουλάγεφ του Σερζ), πιθανότατα «αντιπροσωπεύουν» τους Μπόρις Έλτσιν, μπολσεβίκος από το 1903, πρόεδρος του Σοβιέτ του Εκατερίνεμπουργκ το 1917, τον γιό του Βίκτορ Έλτσιν διοικητή μεραρχίας του Κόκκινου Στρατού στον Εμφύλιο. Η «Βαρβάρα» την Φάνια Εποτάιν από την Οδησό («είμαι κομμουνίστρια από τις μέρες του Εμφυλίου, τραυματίστηκα στα δεκαοχτώ μου στη μάχη του Ορενμπούργκ»). Ο Ρόντιον είναι «σύνθεση» του Ιβάν Μπικ εργάτη υφαντουργίας και του Αλεξέι Σαντάλοφ εργάτη του Πουτίλοφ που είχε συλληφθεί γιατί είχε αποκαλέσει τον Στάλιν «νεκροθάφτη της Επανάστασης».

Το μυθιστόρημα είναι πρώτα και κύρια λοιπόν ένας ύμνος στους άγνωστους ήρωες και ηρωίδες της Αριστερής Αντιπολίτευσης που έμειναν όρθιοι παρά την ήττα. «Δεν μπορούμε ούτε να αποχωριστούμε το προλεταριάτο ούτε να πάψουμε να υπακούμε στην αλήθεια» σκέφτεται σε ένα σημείο η Βαρβάρα: «Η διαλεκτική της ιστορίας μας τοποθετεί προς το παρόν κάτω από τον τροχό. Οι νίκες θα ξαναρχίσουν, όταν δεν θα ζούμε πα».

Όμως, τα Μεσάνυχτα του Αιώ-

να δεν είναι ένα «ηρωικό και πένθιμο» μυθιστόρημα. Οι σύντροφοι του Σερζ δεν παραιτούνται από τη ζωή. Όχι μόνο γιατί αστειεύονται, τσακώνονται, φλερτάρουν -και στην περίπτωση του Ρόντιον- πίνουν. Το κυριότερο είναι ότι συζητάνε πολιτικά, ανταλλάσσουν γνώμες, «θέσεις» και αναλύσεις μεταξύ τους και με τους συντρόφους τους σε φυλακές και τόπους εξορίας εκατοντάδες χιλιόμετρα μακριά, γραμμένες με μικροσκοπικά γράμματα που ταξιδεύουν καμουφλαρισμένα.

Προσπαθούν να ερμηνεύσουν τα πάντα: την ήττα της επανάστασης, την ταξική φύση του καθεστώτος, τις διεθνείς εξελίξεις, να απαντήσουν στο ερώτημα «τι να κάνουμε;» έστω κι αν γνωρίζουν ότι δεν μπορούν να κάνουν τίποτα πέρα από το αντισταθούν στη βαρβαρότητα. Στον τέταρτο τόμο της βιογραφίας του Τρότσκι από τον Τ. Κλιφ υπάρχει ένα ολόκληρο κεφάλαιο, το τέταρτο, αφιερωμένο στους «Τροτσκιστές στην ΕΣΣΔ» στο οποίο παρουσιάζονται αυτές οι συζητήσεις.

Ο Ρόντιον -που είναι και πιο νέος- εκφράζει τις πιο σκληρές απόψεις: «Ο Λένιν δεν πρόκειται να αναστηθεί από το μανωλείο του. Τα μόνα μας αδέρφια είναι οι άνθρωποι της δουλειάς που δεν έχουν ούτε ψωμί ούτε δικαιώματα. Σ' αυτούς πρέπει να μιλήσουμε, μ' αυτούς πρέπει να ξανακάνουμε την Επανάσταση και πρώτα απ' όλα ένα καινούργιο, εντελώς διαφορετικό Κόμμα...». Ο Ρόντιον στο τέλος επιλέγει να αποδράσει.

Οι σύντροφοι του Σερζ δεν είναι βέβαια οι μοναδικοί «πρωταγωνιστές» του μυθιστορήματος. Στην πραγματικότητα δεν υπάρχουν πρωταγωνιστές, ένας χαρακτήρας

που γύρω του περιστρέφονται οι υπόλοιποι. Ο Σερζ είχε διαμορφώσει το συγγραφικό του στυλ αφομοιώνοντας όχι μόνο την παράδοση του κλασσικού μυθιστορήματος αλλά και τα μοντερνιστικά ρεύματα με την πειραματική, μη-γραμματική φόρμα τους.

Έτσι, οι διαδρομές των άλλων χαρακτήρων εξελίσσονται παράλληλα, διασταυρώνονται αλληλοεπηρεάζονται με αυτές των Αντιπολιτευόμενων εξόριστων. Ο «αρχηγός» Φεντοσένκο της τοπικής GPU κι οι υπόλοιποι ασφαλίτες («*παραβρέθηκαν εκεί επτά στολές, τέσσερα ζευγάρια γυαλιά, επτά υπηρεσιακά περιστροφά*). Ο μηχανικός Μπότκιν που γράφει στο κρυφό ημερολόγιό του «*Ο άνθρωπος ασήμαντος μπροστά στην παραγωγή. Η παραγωγή αποκτά συνείδηση της ίδιας μέσας από το Πλάνο*». Και βέβαια ο ίδιος ο «Ηγέτης», ο «Γενικός Γραμματέας», δηλαδή ο Στάλιν. Κι αυτοί οι χαρακτήρες δεν είναι καρικατούρες, ακόμα κι αν είναι ασπόνδυλοι γραφειοκράτες, αδίστακτοι μπάτσοι, δειλοί χαφιέδες.

Υπάρχουν και άλλα μυθιστορήματα για τον σταλινικό τρόπο, μυθιστορήματα πολύ γνωστότερα στη Δύση από το βιβλίο του Σερζ, όπως η Φάρμα των Ζώων και το 1984 του Τζορτζ Όργουελ, το «Μηδέν και το Άπειρο» του Άρθουρ Κέστλερ. Το καθένα με τον τρόπο του παρουσιάζει μια ρώσικη κοινωνία «ολοκληρωτική», μια κοινωνία σκλάβων-ρομπότ, όπου είναι «μοιραίο» η επανάσταση να «τρώει τα παιδιά της». Ήταν ένα επιχείρημα που οι υπερασπιστές του «ελεύθερου κόσμου» της Δύσης προτιμούσαν ιδιαίτερα: ο Λένιν οδήγησε στον Στάλιν.

Η δύναμη του Σερζ είναι ότι πά-

ει πολύ πιο βαθιά από αυτές τις επιφανειακές αναλύσεις. Προσπαθεί να δώσει απάντηση στο ερώτημα γιατί και πώς χάθηκε η Ρώσικη Επανάσταση, με εργαλείο τον μαρξισμό. Δεν βρήκε όλες τις απαντήσεις, κάποιες στιγμές έδωσε τις λάθος. Ήρθε σε σύγκρουση για παράδειγμα με τον Τρότσκι για μια σειρά θέματα, από την καταστολή της εξέγερσης της Κρονστάνης το 1921 μέχρι τη στάση απέναντι στο ΡΟΟΜ στην Ισπανία το 1936-1937.

Αλλά παρόλες αυτές τις συγκρούσεις, ο Σερζ μέχρι το θάνατό του -πέθανε πάμφτωχος, άρρωστος και μόνος στο Μεξικό το 1947- δεν εγκατέλειψε την υπερασπίση της επανάστασης του Οκτώβρη. Ο Σερζ μέσα από τα κείμενά του, όπως αυτό το εκπληκτικής δύναμης μυθιστόρημα, μας δίνει κάτι πολύτιμο: τους πραγματικούς ανθρώπους που ενθουσιάστηκαν, ρίχτηκαν συνειδητά και ολόψυχα στον αγώνα και θυσιάστηκαν, για μια ελεύθερη κοινωνία χωρίς εκμετάλλευση και καταπίεση.

Λεάνδρος Μπόλαρης

## Δημοσιογραφία και Τύπος 9ος τόμος

Αντόνιο Γκράμσι

320 σελίδες, 16 €

Εκδόσεις Στοχαστής

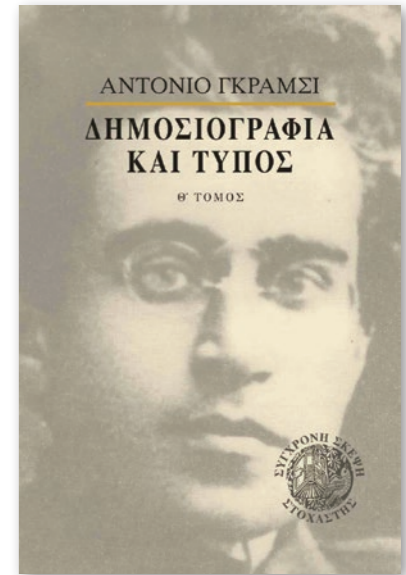
«Καλό θα ήταν, σε γενικές γραμμές, πριν γράψεις ένα άρθρο, να σημειώσεις αυτά που θέλεις να πεις. Αφού το κάνεις, πρέπει να αναλογιστείς: Τι είναι σημαντικό και τι δεν είναι; Τι είναι μείζονος και τι ελάσσονος σημασίας; Έτσι, καθώς γράφεις το άρθρο, μπορείς

να εκθέσεις με τάξη και με σαφήνεια όλο το περιεχόμενο, αναπτύσσοντάς το με διαλεκτικό τρόπο, ώστε να παρουσιάζεται στους αναγνώστες με τρόπο απλό και κατανοητό».

Με αυτή τη συμβουλή του Γκράμσι προς ένα σύντροφό του που μόλις είχε ξεκινήσει να αρθρογραφεί στην εφημερίδα του ΚΚΙ, *Unità*, παρουσιάζουν οι εκδόσεις «Στοχαστής» τον 9ο τόμο με έργα του Γκράμσι που εξέδωσαν, κάτω από τον τίτλο «Αντόνιο Γκράμσι Δημοσιογραφία και Τύπος».

Το βιβλίο περιλαμβάνει, μεταφρασμένα για πρώτη φορά στην ελληνική γλώσσα, δεκάδες άρθρα του Γκράμσι που δημοσιεύθηκαν στην φοιτητική εφημερίδα *Corriere Universitario* του Τορίνο, στη βδομαδιάτικη σοσιαλιστική εφημερίδα του Τορίνο *Il Grido del Popolo*, («Η κραυγή του λαού») και στη στήλη («*Sotto la Mole*») στην τορινέζικη σελίδα της «*Avanti!*», της εφημερίδας του Ιταλικού Σοσιαλιστικού Κόμματος. Τα παραπάνω κείμενα, που καλύπτουν το διάστημα 1914-19, συμπληρώνουν ένα άρθρο από το *L'Ordine Nuovo*, τη βδομαδιάτικη εφημερίδα που ίδρυσε ο Γκράμσι στο Τορίνο το 1919, μια επιστολή προς την ΕΕ του ΚΚ Ιταλίας για την έκδοση της εφημερίδας του κόμματος με τον τίτλο «*Γιατί πρέπει να την ονομάσουμε L'Unità*» (Η ενότητα) την περίοδο που μέσα στη κομμουνιστική διεθνή, αναδεικνύεται το *Ενιαίο Μέτωπο* σαν βασική τακτική των νεοφώτιστων επαναστατικών κομμάτων.

Όπως αναφέρεται στην εισαγωγή του βιβλίου στην επιλογή των κειμένων έγινε η προσπάθεια να εντοπιστούν εκείνα που συνδέονται με διαχρονικά ζητήματα και



προβληματισμούς της δικής μας εποχής. Πραγματικά, στα άρθρα στο *Σότο λα Μόλε*, που αποτελούν και τον κύριο όγκο του βιβλίου, ο Γκράμσι, γράφοντας με ένα βαθύ καυστικό χιούμορ, άλλες φορές σε μορφή χρονογραφήματος, άλλες φορές απαντώντας σε πολεμικές, άλλες φορές ασκώντας κριτική σε θεατρικές παραστάσεις (που αναμενονταν με ανυπομονησία από τους βιομηχανικούς εργάτες αναγνώστες της *Avanti!*) αρπάζεται από μεγάλες και άσημες ειδήσεις της καθημερινότητας, για να σχολιάσει από την σκοπιά των σοσιαλιστών μια τεράστια γκάμα θεμάτων:

Την αστυνομία, τους δικαστές, τους κλέφτες, τη λογοκρισία, τον πόλεμο, τις παρελάσεις, την κυβέρνηση, τον δήμαρχο, τα πουλημένα στα αφεντικά και στους καρβανάδες ΜΜΕ, το θέατρο, τον κινηματογράφο, τους διανοούμενους, το γκραν γκινιόλ, τον φουτουρισμό, την γραφειοκρατία, το σεξ, το γάμο, την εκκλησία, τις απεργίες, την εκπαίδευση, την ηθική, τα καφε-νεία των εθνικιστών, την ισπανική γρίπη, τον αλκοολισμό.

«Χθες οι δικαστές του Τορίνου βρήκαν τον τρόπο να καταδικάσουν σε ποινή φυλάκισης δύο εργάτες που θεωρήθηκαν ένοχοι διότι πετροβολήσαν τα τζάμια ενός βυρσοδεψίου κατά την γενική απεργία του τελευταίου Μαΐου. Και η Γκαζέτα ντελ Πόπολο θεωρεί φυσικότατο ένα δικαστήριο να καταδικάζει στην φυλακή ένα στρατιώτη που γύρισε τραυματίας από το μέτωπο, δηλαδή από εκείνο το μέρος που εκείνοι δεν πήγαν ποτέ».

«Δεν καταλαβαίνω για ποιον λόγο κοριτσάκια οκτώ χρονών αναγκάζονται τόσο πιεστικά να περπατούν με το βήμα της χήνας του Στρασβούργου... Μου αρέσει να βλέπω τα παιδάκια να παίζουν διότι ξέρω πως είναι ελεύθερα» γράφει για τις παρελάσεις. Στο άρθρο με τίτλο «Ποιος σκότωσε περισσότερο» καταπιάνεται με δύο ανύπαντρες γυναίκες, μια υπηρέτρια και μια κεντήστρα που σκότωσαν τα βρέφη τους, μόλις τα γέννησαν: «Δεν θα σφάλουμε αν από αυτά τα δύο περιστατικά συμπεράνουμε ότι οι οικονομικοί λόγοι, η χρηματική επιβάρυνση πάνω στην προλετάρια μητέρα έπαιξε πρωτεύοντα ρολο μαζί με το υποδεέστερο στοιχείο φόβου της κατεστραμμένης υπόληψης, της προσβολής της ηθικής, τόσο επιμόνως καθολικής...»

Σχολιάζοντας τη μουνδιασμένη υποδοχή, από το κοινό, της Νόρας, που εγκαταλείπει τον σύζυγο και τα παιδιά της στο Κουκλόσπιτο του Ίψεν, γράφει: «Τα ήθη της λατινικής αστικής τάξης, μεγάλης και μικρής, δεν κατανοούν ένα κόσμο φτιαγμένο κατ' αυτόν τον τρόπο. Η μόνη μορφή γυναικείας απελευθέρωσης που τα ήθη μας επιτρέπουν να κατανοήσουμε είναι η γυναίκα που γίνεται κοκότα. Η

φαρσοκωμωδία είναι η μόνη γυναικεία παράσταση που τα ήθη μας κατανοούν, η μόνη έκφραση φυσιολογικής και σεξουαλικής ελευθερίας».

Σε ένα άλλο άρθρο με τίτλο «Η Μητέρα» τον Ιούνιο του 2016. ο Γκράμσι αναφέρεται στο ιστορικό ανέκδοτο της Αικατερίνης Σφόρτζα, που όταν μπροστά της σκότωσαν τα παιδιά της, εκείνη από τα τείχη της Ραβέννας «με μια απότομη κίνηση αποκάλυψε τα γεννητικά της όργανα, λέγοντας έτσι, πως όσο η ίδια, η μητέρα ήταν ζωντανή, ο εχθρός δεν μπορούσε να θριαμβεύσει...»

Με τη διεθνοιστική επαναστατική πτέρυγα της Αριστεράς να είναι σε κατάσταση πολιορκίας από τους αντιπάλους της μέσα στον πόλεμο ο Γκράμσι κάνει τη μεταφορά: «Διαπίστωσαν ότι η μητέρα που γέννησε όλα τα προλεταριακά κινήματα δεν εξαντλήθηκε, ότι κανένας αστός χειρουργός δεν μπορεί να τη στερήσει (επτά αράδες λογοκρίμενες) Σε αυτό το πλαίσιο το Τσίμερβαλντ, το Κίενταλ αποκτούν τεράστια σημασία. Χάραξαν βαθύ αυλάκι ανάμεσα στο παρελθόν και το μέλλον το κινήματός μας... Η Διεθνής έδειξε στην αστική τάξη των εμπόλεμων εθνών, τη μητέρα της και τις δυνατότητές της να ξαναγεννήσει τα τέκνα που έχασε.»

Ο Γκράμσι υπεραμύνεται της Οκτωβριανής Επανάστασης και απαντά στις γελοιοότητες των ανταποκρίσεων που θεωρούν την επανάσταση «εθνική» ιδιαιτερότητα: «Η Ρωσία είναι η ρώσικη ψυχή. Δεν υπάρχει ρωσική εργατική τάξη. Τα ρώσικα άλογα μετέχουν στη ρώσικη ψυχή. Αλλά ένας Ρώσος εργάτης δεν μπορεί να συνεννοηθεί με έναν εργάτη Ιταλό, Γάλλο, Γερμανό».

Μέσα στις εκρηκτικές συνθήκες του Α' Παγκόσμιου Πολέμου και των επαναστάσεων που τον ακολουθούν, μέσα από την όξυνση των αντιθέσεων μέσα στο ίδιο το Σοσιαλιστικό Κόμμα Ιταλίας ανάμεσα στην επαναστατική και ρεφορμιστική του πτέρυγα, μπορεί κανείς να διακρίνει μέσα στα πρώιμα αυτά κείμενα, το νέο σοσιαλιστή Γκράμσι να τολμά, να σφάλει, να αλλάζει και να διαμορφώνεται στον μεγάλο θεωρητικό του μαρξισμού αλλά και στην επαναστατική ηγεσία των επόμενων δεκαετιών. Έχοντας πάντα στο κέντρο του την απεύθυνση στην εργατική τάξη σαν τη δύναμη της αλλαγής και τον κεντρικό ρόλο της επαναστατικής εφημερίδας σε αυτήν την απεύθυνση, επιμένοντας ότι το να λες την αλήθεια είναι επαναστατική πράξη.

«Αγαπημένη μου Τάνια, δεν ανήκα ποτέ στην κατηγορία των δημοσιογράφων που πουλούν τον κονδυλοφόρο τους σε όποιον προσφέρει περισσότερα και αναγκάζονται να λένε συνεχώς ψέματα, καθώς ενέταξαν πλέον το ψέμα στην επαγγελματική τους υπόσταση.

Υπήρξα δημοσιογράφος ελεύθερος από κάθε δέσμευση, που είχε πάντα μια και μόνο γνώμη, και δεν αναγκάστηκα ποτέ να κρύψω τις απόψεις μου για να γίνω αρεστός στους εκδότες μου», γράφει ο Γκράμσι μέσα από την φυλακή, σε μια επιστολή προς τη σύζυγό του, Τατιάνα Σουχιτ, το 1931, που κλείνει το βιβλίο.

**Γιώργος Πίττας**